

Η ΘΕΣΙΣ ΤΟΥ ΑΤΟΜΟΥ ΕΝ ΤΗ ΠΑΛΑΙΑ ΔΙΑΘΗΚΗ

II

ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ Π.ΔΙΑΘΗΚΗΣ

A'

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΩΣ ΘΕΙΟΝ ΔΗΜΙΟΥΡΓΗΜΑ

Υ Π Ο

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Π. ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΟΥ

2. ΤΟ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΝ ΣΥΣΤΑΤΙΚΟΝ «ΨΥΧΗ»*. Ὁ ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ συνηθέστατος¹, κατὰ τινὰς δὲ καὶ σπουδαιότατος² εἰδικὸς ἀνθρωπολογικὸς ὄρος, καλύπτων μάλιστα, γενικῶς εἰπεῖν, ὁλόκληρον τὸ ἐννοιολογικὸν πλάτος τῆς πνευματικῆς τοῦ ἀνθρώπου φύσεως, πρὸς ἣν ἐνίσταται καὶ ταυτίζεται³ καὶ πρὸς δῆλωσιν τῆς ὁποίας τίθεται συνήθως, εἶναι, ὡς κατωτέρω θέλομεν διαπιστώσει,

* Καὶ ἡ διδομένη εἰς τὴν παράγραφον ταύτην ἔκτασις ἐπιβάλλεται οὐ μόνον ἐκ τῆς θεμελιώδους σημασίας τοῦ ἐνταῦθα ἐξεταζομένου προβλήματος, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι, ὡς καὶ εὐθὺς κατωτέρω θέλει διαπιστωθῆ, τὸ πνευματικὸν συστατικὸν «ψυχή» εὐρίσκεται, ἰδίᾳ κατὰ τὰς ἡμέρας ἡμῶν, εἰς τὸ κέντρον τῆς καθ' ὅλου βιβλικῆς θεολογικῆς ἐρεύνης, ἀποτελοῦν ἐν τῶν ἀκανθωδεστέρων προβλημάτων αὐτῆς. Ἐντεῦθεν ἐθεωρήθη ἐπιβεβλημένη ἡ δικὴν μονογραφίαν ἐρεῖνα τοῦ προβλήματος τούτου ἐπὶ τῇ βάσει πάντων τῶν σχετικῶν τῆς Π. Διαθήκης δεδομένων καὶ ὡς ἐκ τούτου ἡ ἀφειδῆς χρῆσις ἑβραϊκῶν στοιχείων.

Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ δὲ ταύτῃ ἄς ἐπιτραπῆ καὶ ἀπὸ τῆς παρουσίας θέσεως νὰ ἐκφράσωμεν τὰς θερμότητας ἡμῶν εὐχαριστίας πρὸς τε τὴν σ. διεύθυνσιν τοῦ περιοδικοῦ **ΘΕΟΛΟΓΙΑ** καὶ τὴν διεύθυνσιν τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας, ὡς καὶ τὴν διεύθυνσιν τοῦ τυπογραφείου αὐτῆς διὰ τὴν φιλόφροναν ἀρωγὴν των, ἰδίᾳ δὲ πρὸς τοὺς ἐν τῷ εἰρημῆνῳ τυπογραφείῳ καλοὺς ἡμῶν συνεργάτας κ.κ. **ΗΛΙΑΝ ΠΑΠΑΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΝ** καὶ **ΚΩΝΣΤ. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΝ** διὰ τὴν πολύτιμον, ὅσον καὶ ἐπίμοχθον συμπαράστασίν των.

1. Ἐν τῷ Μασωρ. κειμένῳ ὁ ὄρος **נַפְשׁ** ἀπαντᾷ 756κις κατὰ τὴν σχετικὴν ἀρίθμησιν τοῦ **L. KÖHLER**, *Lexikon in Veteris Testamenti Libros*, Leiden 1958².

2. «Der wichtigste Begriff dieser Anthropologie ist der der **נַפְשׁ**» παρατηρεῖ ὁ **G. von RAD**, *Theologie des A.T.*, τόμ. I, σελ. 157.

3. Ἱβρλ. ἀνωτέρω, σελ. 411έξ., καὶ δὴ σελ. 413έξ., ἐνθα καὶ παράθεσις λίαν διαφωτιστικῶν χωρίων.

ἢ **נְפִישׁ**¹. Ἦδη ὁμοῦς ἐν τοῖς πρόσθεν² ὁμιλοῦντες περὶ τῆς πνευματικῆς τοῦ ἀνθρώπου φύσεως, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς σειρᾶς τῶν σχετικῶν τῆς Π.Διαθήκης χωρίων καὶ δὴ ὑπὸ τὸ φῶς τῆς β' ἀνθρωπολογικῆς διηγήσεως, σαφῶς διεκρίναμεν μεταξὺ ἀφ' ἑνὸς μὲν τῶν καθ' αὐτὸ θείων καὶ ὑπερατομικῶν πνευματικῶν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ δυνάμεων, οἷαι εἶναι ἢ τε **נְפִישׁ** καὶ τὸ **נְיָו**, ἀφ' ἑτέρου δὲ τοῦ ἀτομικοῦ πνευματικοῦ συστατικοῦ, ἦτοι τῆς **נְפִישׁ**³. Ἡ δὲ τοιαύτη σημασία καὶ ἢ καθ' ἄλλο σπουδαιότης τοῦ ἀνθρωπολογικοῦ τούτου ἔρου, ὡς καὶ ἢ ὑποδηλωθεῖσα χαρακτηριστικὴ ἐννοιολογικὴ αὐτοῦ εὐρύτης, μαρτυρεῖται σαφῶς ἤδη ὑπὸ τῶν χωρίων ἐκείνων τῆς Π.Διαθήκης, ἔνθα γίνεται ἐνίοτε χρῆσις τῆς

1. Ἐν προκειμένῳ πρβλ. κατ' ἐκλογὴν εἰδικώτερον G.A.BRIGGS, *The Use of נְפִישׁ in the Old Testament* (ἐν: JBL 16, σελ. 17-30), 1897, J.SCHWAB, *Der Begriff der nefesch in den heiligen Schriften des Alten Testaments* (Diss), Borna-Leipzig 1913, M.LICHTENSTEIN, *Das Wort נְפִישׁ in der Bibel* (SchrLWJ IV, 5-6), Berlin 1920, R.DUSSAUD, *La notion d' âme chez les Israélites et les Phéniciens* (ἐν: Syria 16, σελ. 267-277), 1935,—, *La nèphesh et la rouah dans le livre de Job* (ἐν: RHR 129, σελ. 17-30), 1945, J.H.BECKER, *Het begrip nefesj in het Oude Testament* (Diss), Amsterdam 1942, E.F.SUTCLIFFE, *What is the Teaching of Genesis 2,7 about the Human Soul?* (ἐν: Scr 5, σελ. 47-48), 1952, A.M.HABERMANN, μν.ἔργ., A.MURTONEN, *The Living Soul. A Study of the Meaning of the Word naefaes in the Old Testament Hebrew Language* (ἐν: StOr 23, σελ. 105ἔξ.), 1958, D. LYS, *Nèphesh. Histoire de l' âme dans la révélation d' Israël ou sein des religions proch-orientales* (EHRP 50), Paris 1959, R.LAURIN, *The Concept of Man as a Soul* (ἐν: ExpT 72, στ. 131-134), 1961, W.D.STACEY, *Man as a Soul* (ἐν ExpT 72, στ. 349-350), 1961, E.W.MARTER, *The Hebrew Concept of «Soul» in Pre-Exilic Writings* (ἐν: AUSSt 2, σελ. 97-108), 1964, ἐπίσης A.VACANT, *Âme, dans l' Ancien et dans le Nouveau Testament* (ἐν: DB I, στ. 453-473), 1926, ἔνθα καὶ πληρεστάτη βιβλιογραφία τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Ἐνταῦθα πρβλ., πρὸς τοῖς ἄλλοις, καὶ F.DELITZSCH, *System der biblischen Psychologie...*, ἰδίᾳ σελ. 188ἔξ., J.PEDERSEN, *Israel...*, σελ. 99ἔξ., ὡς καὶ E.KÖNIG, *Theologie des A.T.*, σελ. 211ἔξ., E.SELLIN, *Theologie des A.T.*, σελ. 58ἔξ. P.HEINISCH, *Theologie des A.T.*, σελ.131ἔξ., L.KÖHLER, *Theologie des A.T.*, ἰδίᾳ σελ. 129ἔξ., E.JACOB, *Théologie de l' Ancien Testament*, σελ. 129ἔξ., P.van IMSCHOOT, *Théologie de l' Ancien Testament*, τόμ. II, σελ. 16ἔξ., W.EICHRODT, *Theologie des A.T.*, τόμ. II/III, σελ. 87ἔξ., T.C.VRIËZEN, *Theologie des A.T.*, σελ. 171ἔξ., G.vonRAD, *Theologie des A.T.*, τόμ. I, σελ. 157. Πρὸς τούτοις πρβλ. P.TORGE, *Seelenglaube und Unsterblichkeitshoffnung im Alten Testament*, Leipzig 1909, ἰδίᾳ σελ. 210ἔξ., A.JEPSEN, *Nabi. Soziologische Studien zur alttestamentlichen Literatur und Religionsgeschichte*, München 1934, ἰδίᾳ σελ. 34ἔξ., G.PIDOUX, *L' homme dans l' Ancien Testament*, σελ. 10ἔξ. Πρβλ. ἐπίσης, ἀνωτέρω τὰς ἐν σελ. 418, ὑποσημ. 3 μνημονευθείσας ἐργασίας τῶν A.R.JOHNSON, M.BAILY καὶ G.E.WHITLOCK. Τέλος ἐπιφυλασσόμεθα καὶ κατὰ τὴν πορείαν τῆς ἐρεῦνης ταύτης, ὅπως μνημονεύσωμεν καὶ ἄλλων εἰδικῶν πραγματειῶν.

2. Πρβλ. ἀνωτέρω, σελ. 415ἔξ., ὡς ἐπίσης σελ. 411ἔξ., 413ἔξ.

3. Πρβλ. ὅσα ἐν ἀρχῇ τοῦ παρόντος κεφαλαίου ἐξετέθησαν (σελ. 418ἔξ.).

שָׁדַד, ὡς τοῦ πνευματικοῦ συστατικοῦ τοῦ διφυοῦς ἀνθρώπου, καὶ τοῦ **רָשָׁבַד**¹ ἢ ἄλλου τινὸς ὄρου² δηλοῦντος τὸ ὑλικὸν συστατικὸν αὐτοῦ, πρὸς ἔκφρασιν τοῦ ὅλου ἀνθρώπου καὶ δὴ καὶ τῆς ψυχοσωματικῆς αὐτοῦ ἐνότητος. Ἄλλως τε τὴν ἔννοιαν ταύτην τῆς **שָׁדַד**, ὡς τοῦ πνευματικοῦ συστατικοῦ τοῦ διφυοῦς ἀνθρώπου, ἐπιβεβαιοῖ καὶ διαφωτίζει μεγάλως ἡ ὑπὸ τῆς μεταφράσεως τῶν Ο' ἀπόδοσις τοῦ ἐν λόγῳ ὄρου, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, διὰ τοῦ «*ψυχή*»³, περὶ τοῦ εὐστόχου τῆς ὁποίας συνηγοροῦν μάλιστα καὶ τὰ πρωτοτύπως ἑλληνιστὶ γραφέντα δευτεροκανονικὰ τῆς Π. Διαθήκης βιβλία, ἔνθα, γενικῶς εἰπεῖν, ὁ ὄρος «*ψυχή*» χρησιμοποιεῖται ἐν αἷς σημασίαις ὁ ὄρος **שָׁדַד** ἐν τῷ Μασωρ. κειμένῳ⁴.

Ἰδιὰ ἑμῶς ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ παρόντος αἰῶνος, μάλιστα δὲ κατὰ τὰς τελευταίας ταύτας δεκαετίας, ἠγγέρθησαν πολλαχόθεν⁵ σοβαραὶ ἀντιρρήσεις ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἀντιστοιχίαν τοῦ ἑβραϊκοῦ **שָׁדַד** πρὸς τὸν ἑλληνικὸν ὄρον «*ψυχή*»⁶ καὶ ἰκανὰ κατὰ καιροῦς ἐγράφησαν ἐναντίον αὐτῆς, ἀπεδοκιμασθη δὲ ἡ ἀπόδοσις τοῦ **שָׁדַד** διὰ τοῦ «*ψυχή*»⁷ οὐ μόνον ὡς ἀστοχος⁸ καὶ μὴ ἀντα-

1. Πρὸς τοὺς ἄλλους, πρβλ. Ἰώβ 13₄₄, 14₂₂, Ψαλμ. 63₃, 84₃, Ἦσ. 10₁₈, Π Μακκ. 6₈₀, 15₈₀, Σοφ. Σολ. 1₄, 9₁₅, 16₁₄ κλπ.

2. Ὡς π.χ. ὁμοῦ μετὰ τοῦ **רָשָׁבַד** («*σάρξ*») Παροιμ. 11₁₇ ἢ τοῦ **עָנָן** («*δυστοῦν*») Ἰώβ 7₁₅, Ψαλμ. 68₆₅, Παροιμ. 16₂₄, Ἦσ. 58₁₁, πρβλ. Ἰώβ 30₁₆ κλπ.

3. Τὸ ἐν τῷ Μασωρ. κειμένῳ ὑπάρχον **שָׁדַד** ἀποδίδεται ὑπὸ τῶν Ο' πλέον ἢ 650 κίς διὰ τοῦ «*ψυχή*».

4. Οὕτω πρβλ. ἐνταῦθα, πρὸς τοὺς ἄλλους, ἰδιὰ Σοφ. Σολ. 1₁₁, 3₁, 4₁₁, 10₇, 12₆, 14₅, 11₂₀, 15₁₁, 16₉, 14, 17₁₅, 15, Π Μακκ. 1₉, 3₁₆, 5₁₁, 6₈₀, 7₁₂, 37, 11₉, 15₈₀.

5. Σημειωτέον ὅτι τὸ πρόβλημα τοῦτο δὲν ἀπασχολεῖ τοὺς ἐγκρίτους ἐρευνητὰς τῆς Π. Διαθήκης E. SELLEN, μν. ἔργ., σελ. 58 ἐξ., P. HEINISCH, μν. ἔργ., σελ. 131 ἐξ., O. PROCKSCH, Theologie des A.T., σελ. 460 κ.ά.

6. Οὕτω π.χ. ὁ L. KÖHLER, Theologie des A.T., σελ. 131 παρατηρεῖ: «Dabei sagen wir fortan für **שָׁדַד** Seele mit dem Vorbehalt, dass es sich um die Seele,

wie sie im A.T. gemeint ist, handelt und dass alle griechischen und modernen Vorstellungen von dem Begriff fernbleiben müssen». Καταλήγει δ' οὕτως εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι: «...die Seele kann nicht in dem Masse der Träger des geistigen Lebens sein, als man unter dem Einfluss hellenischer Anschauungen gemeint hat; sie hat dazu zu wenig Selbständigkeit» (μν. ἔργ., σελ. 132). Τὰ αὐτὰ περίπου ὑποστηρίζει καὶ ὁ E. JACOB, Théologie de l' Ancien Testament, σελ. 130, ἔνθα παραθέτων παραδειγματὰ τινὰ χρήσεως τοῦ ἐν λόγῳ ὄρου λέγει ὅτι: «En lisant de pareilles expressions on mesure toute la distance qui sépare le réalisme biblique du spiritualisme hellénique».

7. Πρβλ., πρὸς τοὺς ἄλλους, H. W. ROBINSON, Religious Ideas of the Old Testament, σελ. 80 ἐξ., T. C. VRIEZEN, μν. ἔργ., σελ. 172, G. von RAD, μν. ἔργ., σελ. 157, ἔνθα μάλιστα μαρτυρεῖ ὅτι: «Da der Hebräer die geistigen Funktionen von den vitalen des Körpers (**בָּשָׂר**) nicht getrennt hat, sollte man von der Übersetzung die-

ses Wortes mit »Seele«, wenn irgendmöglich, Abstand nehmen».

8. O. W. EICHRODT, Théologie des A.T., τόμ. II/III, σελ. 87, χαρακτηρίζει

ποκρινομένη πρὸς τὰς σχετικὰς ἀντιλήψεις τῆς Π.Διαθήκης¹, ἀλλὰ καὶ ὡς πλατωνικῆ² καὶ αὐτὸ τοῦτο ἀντιβιβλική. Εὐλογον ἄλλως τε ἦτο ἡ ἐπίθεσις αὕτη ἐμμέσως ἢ καὶ ἀμέσως νὰ στραφῇ κυρίως κατὰ τῶν εἰσαγαγόντων εἰς τὴν Π.Διαθήκην τὸν ἐλληνικὸν τοῦτον ὄρον, ἦτοι τῶν Ο', ἐναντίον τῶν ὁποίων, ὡς γνωστόν, οὐδὲν ἀποκρύπτεται πολλάκις ἢ ἐκ μέρους σειρᾶς παλαιότερων καὶ δὴ συγχρόνων ἐρευνητῶν ὑπάρχουσα ἀδικαιολόγητος, ἐὰν μὴ προκατάληψις, τοῦλάχιστον μεγάλη δυσπιστία, εἶτα δὲ καὶ κατὰ τῶν ὑπὸ ἐλληνιστῶν Ἰουδαίων συγγραφέων δευτεροκανονικῶν τῆς Π.Διαθήκης βιβλίων, υἱοθετούντων, ὡς εἴπομεν, τὸν ἐλληνικὸν ὄρον «*ψυχή*»³. Ἡ δὲ ἐναντίον αὐτῶν αἰτίασις εἶναι ὅτι οὗτοι, διατελοῦντες δῆθεν ὑπὸ τὴν ζωηράν ἐπίδρασιν τῆς ἐλληνικῆς σκέψεως, ἦτις κατὰ τοὺς εἰρημένους ἐρευνητὰς εἶναι ὅλως διάφορος τῆς ἐβραϊκῆς⁴, καὶ ἐπηρεασμένοι κυρίως ὑπὸ τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας, διὰ τῆς τοιαύτης χρήσεως τοῦ δῆθεν πλατωνικοῦ ὄρου «*ψυχή*»⁵ ἤνοιξαν τὰς πύλας τῆς ἀνθρωπολογίας οὐ μόνον τῆς Παλαιᾶς, ἀλλὰ καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης, κατὰ μὲν τοὺς μετριοπαθεστερούς διὰ πᾶσαν σύγχυσιν⁶, κατὰ τινὰς δὲ καὶ διὰ πᾶσαν ἁλλοίω-

τὴν ὑπὸ τῶν Ο' ἀπόδοσιν τοῦ **נְפֶשׁ** διὰ τοῦ «*ψυχή*» ὡς «*unglückliche Übersetzung*».

Πρβλ. καὶ κατωτέρω.

1. Πρβλ. ὅσα ὑποστηρίζει καὶ ὁ P.van IMSCHOOT, μν. ἔργ., σελ. 23, ὅστις λέγει ὅτι: «Aucun livre hébreu de l' Ancien Testament n' emploie le mot *nephes* dans le sens d' une double ou d' une image subsistante de l' homme analogue au *ba* des Égyptiens ou à la *ψυχή* des Grecs, encore moins dans le sens d' une âme immortelle».

2. Οὕτω π.χ. ὁ C.TRESMONTANT, *Études de métaphysique biblique*, Paris 1955, σελ. 254, παρατηρεῖ ὅτι: «Le mot hébreu «*néphesch*» que nous traduisons par «*âme*» n' a plus rien de commun avec le mot platonicien qui traduit «*psyche*». Pourtant nous utilisons le même mot».

3. Πρὸς τοῖς ἄλλοις, πρβλ. P.van IMSCHOOT, μν. ἔργ., σελ. 24έξ.

4. Πρβλ. C.TRESMONTANT, *Études de métaphysique biblique*, σελ. 254, ἔνθα ὑποστηρίζει ὅτι: «Entre l' univers de pensée de l' Hébreu et celui du Grec, il y a si peu de rapport qu' on chercherait en vain un concept qui ait le même sens. Les systèmes de références sont constitutionnellement différents. Les «*champs*» sont divers. Aucun mot n' a le même sens dans l' un et dans l' autre système». Ἐν προκειμένῳ πρβλ. ἐπίσης L.KÖHLER, *Theologie des A.T.*, σελ. 133 κλπ.

5. Χαρακτηριστικὰ εἶναι ἐνταῦθα ὅσα παρατηρεῖ ὁ προμνημονευθεὶς C.TRESMONTANT, *Essai sur la pensée hébraïque*, σελ. 95, ἔνθα, μεταξὺ ἄλλων, λέγει καὶ τὰ ἐξῆς: «En braquant sur la *nephesch* hébraïque, que les Septante ont traduit par *ψυχή*, les caractères de la *ψυχή* platonicienne pensée dans un dualisme d' origine orphique, on passe à côté du sens propre de la *nephesch* biblique et on engendre des pseudo-problèmes innombrables».

6. Οὕτω π.χ. ὁ W.EICHRODT, ἔνθ' ἀν., δέχεται ὅτι τῆς **נְפֶשׁ** ἡ «*unglückliche Übersetzung mit »Seele« dem griechischen Seelenglauben von vornherein die Tore öffnet*». Πρβλ. ἐπίσης V.HAMP, «*Seele*». II *Biblich* (ἐν *LThK* 9, στ. 568-570), 1964², στ. 568, ἔνθα παρατηρεῖ ὅτι «*Das hebr. נְפֶשׁ wird vielfach mit Seele übersetzt, was mindestens sehr ungenau ist*».

σιν τοῦ πνεύματος τῆς Βίβλου, ὀδηγήσασαν ἀκολούθως εἰς μανιχαϊκὰς καὶ ἄλλας αἰρετικὰς δοξασίας¹.

Ὁ ἔλεγχος ὁμοῦ τῶν ἐπόψεων τούτων ἐκφεύγει τῶν ὀρίων τῆς παρούσης ἐρευνῆς², ὅθεν καὶ ἀρκούμεθα ἐναυθὰ ἀπλῶς καὶ μόνον νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι προφανῶς αἱ ὡς ἄνω ἐπόψεις διευτυπώθησαν διότι οἱ ἐν λόγῳ ἐρευνηταὶ πρῶτον μὲν θεωροῦν τὸν ἑλληνικὸν ὄρον «ψυχή» ὡς πλατωνικόν, παραθεωροῦντες τὴν χρῆσιν αὐτοῦ ἤδη παρ' Ὀμήρῳ καὶ τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ γραμματείᾳ καθ' ὅλου, ἐξ ἧς παρέλαβεν αὐτὸν ὁ Πλάτων, δεύτερον δ' ὅτι οὗτοι περιοριζόμενοι μόνον εἰς τὴν πλατωνικὴν ἔννοιαν τοῦ ὄρου «ψυχή» δὲν λαμβάνουν ὑπ' ὄψιν τὰς σημασιολογικὰς παραλλαγὰς αὐτοῦ ἐν τῇ ἑλληνικῇ γενικῶς γραμματείᾳ³, ἢ ἐξέτασις τῶν ὁποίων θὰ καθίστα, νομίζομεν, αὐτοὺς μὲν, τοῦλάχιστον, μετριοπαθεστέρους ἐν τῇ ἐκθέσει τῶν ἐπόψεών των, ταύτας δὲ ἰσχυροτέρας. Ἄλλ' εἰς τὸν ἀναγνώστην τῶν ἐπόψεων τούτων ἀνακύπτει καὶ ἡ ἐξῆς εὐλογος ἀπορία: Ἐὰν ἡ ἀπόδοσις τοῦ **נְשָׁמָה** διὰ τοῦ «ψυχή» εἶναι, ὡς θέλουν καὶ οἱ μετριοπαθέστεροι τούτων⁴, ἀνεπιτυχής, πῶς ἄρα γε θὰ ἔπρεπε νὰ ἀποδοθῇ τὸ **נְשָׁמָה**; Τὴν ἀπάντησιν ὁμοῦ εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο ματαίως ἀναζητεῖ τις ἐν τοῖς ἔργοις τῶν ἀποδοκιμαζόντων τὴν ἀπόδοσιν τοῦ **נְשָׁמָה** διὰ τοῦ ἑλληνικοῦ ὄρου «ψυχή»⁵.

Δεδομένου ὅτι ἡ **נְשָׁמָה** εἶναι, ὡς εἴπομεν, εἷς τῶν θεμελιωδεστέρων τεχνικῶν ὄρων τῆς ἀνθρωπολογίας τῆς Π. Διαθήκης καὶ ἐν ὅψει, μάλιστα, τοῦ γεγο-

1. Πρβλ. ἰδίᾳ C.TRESMONTANT, Essai sur la pensée hebraïque, σελ. 88έξ.

2. Περὶ τὸ ἔργον τοῦτο θέλομεν, σὺν Θεῷ, εἰδικώτερον ἀσχοληθῆ ἐν τῷ προσεχεῖ μέλλοντι.

3. Ἐπὶ τῇ βάσει ἀφ' ἐνὸς τοῦ Μεγάλου Λεξικοῦ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης τοῦ Α. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ (1900), στηριχθέντος κυρίως ἐπὶ τῆς ἡ' ἐκδόσεως τοῦ Ἑλληνοαγγλικοῦ Λεξικοῦ τῶν LIDDELL καὶ SCOTT (1897), ἀφ' ἐτέρου δὲ καὶ τῆς τελευταίας ἐκδόσεως τοῦ αὐτοῦ ἀγγλικοῦ Λεξικοῦ ἐπισημμένης ὑπὸ τοῦ H.ST. JONES (1951), αἱ κυριώτεραι σημασίαι τῆς ἑλληνικῆς λέξεως ψυχή (ἐκ τοῦ ψύχω = πνέω, φυσῶ κλπ.) εἶναι αἱ ἐξῆς: 1) πνοή καὶ δῆ, ὡς τὸ σημεῖον τῆς ζωῆς, αὐτὴ ἡ ζωὴ παρ' Ὀμήρῳ καὶ ἐν μεταφορικῇ σημασίᾳ πράγματα προσφιλῆ, ὡς εἶναι αὐτὴ ἡ ζωὴ 2) πάλιν παρ' Ὀμήρῳ τὸ μετὰ θάνατον ἐπιζῶν καὶ ἐν τῷ "Ἄδην οἰκοῦν πνεῦμα" 3) τὸ ἄυλον καὶ ἀθάνατον πνεῦμα ἠδὴ παρὰ τῷ Πλάτῳ, ἕπειτα δὲ καὶ παρὰ Πλάτωνι καὶ Ἀριστοτέλει 4) τὸ ἐν συνείδητον ἐγὼ ἢ ἡ προσωπικότης ἢ αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος, ὡς κέντρον τῶν ἐπιθυμιῶν, τῆς θελήσεως καὶ τῶν παθῶν αὐτοῦ ἢ διάφοροι ὄψεις τοῦ ἐγώ, ὡς τὸ νοοῦν καὶ τὸ ἠθικὸν ἐγώ 5) ἡ ψυχὴ τῶν ζώων 6) ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς καὶ τῆς συνείδησεως 7) παρὰ τοῖς ἀρχαιοτάτοις φιλοσόφοις καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ κόσμου, παρὰ δὲ τῷ Πλάτῳ ἡ ἀρχὴ τῆς κινήσεως καὶ τῆς ζωῆς καὶ παρ' Ἀριστοτέλει «ἡ ἐντελέχεια» τοῦ σώματος κλπ. Περὶ δὲ τῆς σχέσεως τοῦ αἵματος πρὸς τὴν ψυχὴν πρβλ. κατωτέρω, σελ. 602, ὑποσημ. 1.

4. Πρβλ. τὰς ἀνωτέρω (σελ. 591, ὑποσημ. 6) ἐκθεσίαις ἐπόψεως τοῦ W.EICHRÖDT.

5. Χαρακτηριστικὰ εἶναι, πρὸς τοῖς ἄλλοις, ὅσα υποστηρίζει ὁ προσημειωθεὶς C.TRESMONTANT, Études de métaphysique biblique, σελ. 254έξ.

νότος ὅτι ὁ ὅρος οὗτος εὐρίσκεται σήμερον εἰς τὸ κέντρον τῆς βιβλικῆς ἀνθρωπολογικῆς ἐρεύνης, ὡς ἐν τῶν σπουδαιοτέρων¹, ἀμα δὲ καὶ ἀκανθωδεστέρων προβλημάτων αὐτῆς, ἀδήριτος προβάλλει ἡ ἀνάγκη τῆς ἐπὶ τῇ βάσει τῶν σχετικῶν τῆς Π.Διαθήκης χωρίων αὐτοτελοῦς εἰδικωτέρας τοῦ ὅρου **ψυχή** ἐρεύνης πρὸς διακρίβωσιν τῶν σπουδαιοτέρων καὶ χαρακτηριστικωτέρων σημασιολογικῶν αὐτοῦ παραλλαγῶν, ἐφ' ὅσον, ὡς καὶ ἐν ἀρχῇ τῆς παραγράφου ταύτης ὑπεδηλώθη, ἡ ἔννοια τῆς **ψυχή** ἐμφανίζει ἰδιαιτέραν εὐρύτητα καὶ δὴ ἀνάλογον πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ ἑλληνικοῦ ὅρου «ψυχή». Ἡ τοιαύτη ἔρευνα καθίσταται ἔτι μᾶλλον δυσχερῆς οὐ μόνον ἐκ τῆς ἐννοιολογικῆς εὐρύτητος τοῦ ὅρου **ψυχή**, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ πλήθους τῶν σχετικῶν τῆς Π.Διαθήκης χωρίων, ἐνθα ἀπαντᾷ οὗτος. Πρὸς τούτοις ἕμωσ ὁ ἐπιχειρῶν τὸ δυσχερὲς ἔργον τῆς ἐρεύνης ἐνὸς τοσοῦτον ἀκανθώδους, ἀλλὰ καὶ κεφαλαιώδους σημασίας προβλήματος, οἶον εἶναι ὁ προσδιορισμὸς τῆς ἐννοίας τοῦ ὅρου **ψυχή**, εὐρίσκεται ἐνώπιον τῶν ὡς ἄνω τάσεων τῆς συγχρόνου βιβλικῆς ἀνθρωπολογικῆς ἐρεύνης, ἥτις, θὰ ἔλεγέ τις, καθιέρωσεν ὠρισμένην γραμμὴν, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τε τὴν εἰδικωτέραν καὶ τὴν γενικωτέραν ἔννοιαν τῆς **ψυχή** ἐν τῇ καθ' ὅλου βιβλικῇ ἀνθρωπολογία.

Ἐντεῦθεν πᾶσα τυχὸν διατύπωσις ἐπόψεώς τινος διαφόρου τῶν κρατουσῶν σήμερον ἐν τῇ βιβλικῇ ἐπιστήμῃ, ἔστω καὶ ἂν ἐρείδῃται ἐπὶ τῆς ἐρεύνης αὐτῶν τῶν πηγῶν, ἐνέχει, νομίζομεν, τὸν κίνδυνον νὰ ἐκληφθῇ ὡς παρωχημένη καὶ αὐτὸ τοῦτο ὡς ὀπισθοδρομική. Ἐξ ἄλλου, ἀσπαζόμενός τις ἀνεπιφυλάκτως τὰ κύρια συμπεράσματα τῆς ἐν προκειμένῳ ἐρεύνης καὶ ὑφιστάμενος τὴν βαθυτέραν ἐπίδρασιν τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθεισῶν τάσεων, εἶναι ὡς νὰ συμφωνῇ καὶ πρὸς τὰ ἀναγκαῖα ἐπακλόουθα τῶν συμπερασμάτων τούτων, οἷα εἶναι τὰ ἑξῆς: α) Ἡ ἄρνησις τοῦ ὅτι κατὰ τὴν Π.Διαθήκην διακρίνονται ἐν τῷ ἀνθρώπῳ δύο συστατικά, ἥτοι τὸ ἥδη ἐξετασθὲν ὑλικὸν («σῶμα», «σὰρξ») καὶ τὸ πνευματικὸν («ψυχή»), τ.ἐ. ἡ κατ' οὐσίαν ἀπόρριψις τῆς περὶ τοῦ διφυοῦς τοῦ ἀνθρώπου αὐθεντικῆς, ὡς διεπιστώσαμεν, διδασκαλίας τῆς Π.Διαθήκης· β) ἡ ἀποδοχὴ τῶν ἐναντίον τῶν Ο' καὶ τῶν συγγραφέων τῶν δευτεροκανονικῶν τῆς Π.Διαθήκης βιβλίων στρεφομένων κατηγοριῶν καὶ γ) ἡ ἄρνησις τῆς ὑπάρξεως ἐν τῇ Π.Διαθήκῃ τῆς ἐννοίας τῆς «ψυχῆς» καὶ ἡ κατ' οὐσίαν ταύτισις τῆς **ψυχή** πρὸς τὸ «σῶμα» οὐ μόνον ἐν τῇ Παλαιᾷ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ.

Ἐχοντες πρὸ ὀφθαλμῶν πάντα τὰ ἀνωτέρω ἐκτεθέντα, τολμῶμεν νὰ χωρήσωμεν ἐφεξῆς εἰς τὴν σύντομον καὶ αὐτοτελεῖ ταύτην ἔρευναν ἐντός, βε-

1. Ἐντεῦθεν ἡ **ψυχή** ἀπετέλεσε κατὰ καιροῦς ἀντικείμενον εἰδικῆς ἐρεύνης, ὡς μαρτυροῦν αἱ προμνημονευθεῖσαι μονογραφίαι (πρβλ. ἀνωτέρω, σελ. 589, ὑπόσημ. 1) καὶ δὴ καὶ θέμα πλείονων διατριβῶν ἐπὶ διδακτορίᾳ (ὡς π.χ. τῶν J.SCHWAB, M.LICHTENSTEIN, J.H.BECKER κ.κ.).

βαίως, τῶν πλαισίων τοῦ γενικωτέρου θέματος τῆς μετὰ χειῖρας πραγματείας, παρὰ τὰς συνοδευούσας τὸ ἐγχείρημα τοῦτο δυσχερείας καὶ τὸν μνημονευθέντα κίνδυνον, πιστεύοντες ὅτι ἐκ τῆς διακριβώσεως τῆς ἐννοίας τῆς **שְׁנֵי** ἐξαρτᾶται σοβαρῶς καὶ ἡ περαιτέρω ἔρευνα τῆς ἀνθρωπολογίας τῆς Π. Διαθήκης.

Ἐν πρώτοις ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἀρχικὴν καὶ θεμελιώδη σημασίαν τοῦ ὄρου **שְׁנֵי**, ἀξία ἰδιαιτέρας μνείας εἶναι ἐνταῦθα ἡ σχετικὴ διχοστασία τῶν ἐρευνητῶν τῆς Π. Διαθήκης, ἧτις ἐξακολουθεῖ, καθ' ὅσον εἰς οὐδὲν τὸ ἀπολύτως βέβαιον κατέληξεν ἡ σχετικὴ συζήτησις, στρεφομένη ἔτι καὶ σήμερον κυρίως περὶ δύο ἐκδοχάς, μίαν παλαιότεραν ἔχουσαν ἐλαχίστους ὑποστηρικτάς καὶ μίαν νεωτέραν υἱοθετουμένην ὑπὸ μεγάλου ἀριθμοῦ ἐρευνητῶν. Χαρακτηριστικὸν δὲ τῆς ἐν λόγῳ διχοστασίας εἶναι καὶ τὸ γεγονός, ὅτι ἑκατέρα τῶν ἐκδοχῶν τούτων γίνεται ἀντιστοιχῶς δεκτὴ ὑπὸ τῶν δύο ἐγκυροτέρων λεξικογραφικῶν ἔργων τῆς ἑβραϊκῆς γλώσσης. Οὕτω τὴν πρώτην ἐκδοχὴν, καθ' ἣν ἡ ἀρχικὴ καὶ θεμελιώδης σημασία τοῦ **שְׁנֵי** εἶναι «πνοή», «ἀναπνοή», εὐρίσκομεν ἤδη ἐν τῷ κλασσικῷ λεξικῷ τῶν W. Gesenius καὶ F. Buhl¹. Ἐκ δὲ τῶν εἰδικωτέρων πῶς περὶ τὴν θεολογίαν καὶ δὴ καὶ τὴν ἀνθρωπολογίαν τῆς Π. Διαθήκης ἐνδιατριψάντων σημειοῦμεν ἐνταῦθα, πρὸς τοῖς ἄλλοις, ἰδίᾳ τὸν προῶρως ἀποθανόντα Ἑβραῖον παλαιοδιαθηκολόγον M. Lichtenstein² καὶ τοὺς γνωστοὺς ἐρευνητάς τῆς Π. Διαθήκης E. Sellin³, H. Wh. Robinson⁴, G. Hölscher⁵ καὶ ἄλλους τῶν παλαιότερων ἐρευνητῶν⁶, οἵτινες συμμερίζονται τὴν ἐκδοχὴν ταύτην, ὡς καὶ τινες τῶν συγχρόνων παλαιοδιαθηκολόγων, περὶ ὧν κατωτέρω ὁ λόγος. Τὴν δὲ δευτέραν ἐκδοχὴν διετύπωσε πρό τινων δεκαετιῶν ὁ προῶρως ἐκλιπὼν ρωμαιοκαθολικὸς ἐρευνητὴς τῆς Π. Διαθήκης L. Dürr⁷, ὑποστηρίξας ἐν εἰδικῇ συντόμῳ αὐτοῦ ἐρέυνη ὅτι ἡ ἀρχικὴ καὶ θεμελιώδης σημασία τοῦ ὄρου **שְׁנֵי** εἶναι «ἀάρυγξ», «φάρυγξ» καὶ ἀκολουθῶς κατέληξε νὰ σημαίνῃ «πνοή», «ἀναπνοή»⁸. Σημειωτέον ὅτι, ὡς ἄλλως τε καὶ αὐτὸς ὁ L. Dürr ἀναγνωρίζει, εἰς τὴν διατύπωσιν τῆς ἐκδοχῆς του ταύτης πρόδρομος αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὁ γνω-

1. Hebräisches und aramäisches Handwörterbuch, Berlin-Göttingen-Heidelberg 1954¹⁷.

2. Μν. ἔργ., σελ. 262ξ.

3. Theologie des A.T., σελ. 58 (ἀκριβέστερον «Lebensodem»).

4. The Religious Ideas of the Old Testament, σελ. 80.

5. Geschichte der israelitischen und jüdischen Religion (STThA I, 7), Gies-sen 1922, σελ. 14, ὑποσημ. 4.

6. Πρβλ., πρὸς τοῖς ἄλλοις, A. DILLMANN, Handbuch der alttestamentlichen Theologie, σελ. 357. Σημειωτέον ὅτι καὶ ὁ E. KÖNIG δέχεται τὴν σημασίαν ταύτην ἐν τῇ Theologie des A.T., σελ. 244ξξ.

7. Hebr. **שְׁנֵי** = akk. napistu = Gurgel, Kehle (ἐν: ZAW 43, σελ. 262-269), 1925.

8. L. DÜRR, μν. ἔργ., ἰδίᾳ σελ. 269.

στὸς Γάλλος ἐρευνητὴς P.Dhorme διὰ τινων εὐστόχων παρατηρήσεων του¹. Ἡ ἐκδοχὴ αὕτη τοῦ L.Dürr εὔρε πολλοὺς ὀπαδοὺς μεταξὺ τῶν ὀπωσθήποτε περὶ τὴν ἔρευναν τῆς ἀνθρωπολογίας τῆς Π.Δ. ἐνδιατριψάντων, ἐν οἷς οὐ μόνον ρωμαιοκαθολικοὶ ἐρμηνευταὶ καὶ θεολόγοι τῆς Π.Διαθήκης, ὡς οἱ P.Heinisch² καὶ P.van Imschoot³, ἀλλὰ καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν διαμαρτυρομένων ἐρευνητῶν, ὡς ὁ L.Köhler⁴, περιλαβὼν αὐτὴν καὶ εἰς τὸ νεώτατον αὐτοῦ λεξικὸν τῆς ἑβραϊκῆς γλώσσης⁵, καὶ οἱ G.Pidoux⁶, E.Jacob⁷ καὶ H.Ringgren⁸. Πρὸς τοῦτοις ὅμως τὴν ἐποψιν τοῦ L.Dürr υἱοθέτησεν ἐπίσης καὶ ὁ G.von Rad⁹ καὶ ἤν καὶ αὐτὸς ὁ κορυφαῖος τῶν συγχρόνων τῆς Π.Διαθήκης θεολόγων W.Eichrodt¹⁰, ἀποκρούσας τοὺς ἐναντίον τῆς τοιαύτης ἐκδοχῆς ἰσχυρισμοὺς¹¹. Παρὰ ταῦτα, ἡ κατὰ τὰς ἡμέρας ἡμῶν εὐρυτάτη διάδοσις τῆς δευτέρας ταύτης ἐκδοχῆς δὲν σημαίνει ὑποσκέλισιν τῆς παλαιότερας, καθ' ἣν δηλ. αἱ ἔννοιαι «πνοή», «ἀναπνοή» ἀποτελοῦν τὴν ἀρχικὴν καὶ θεμελιώδη σημασίαν τοῦ ἔρου **נְפִישׁ**. Πράγματι δὲ τὴν παλαιότεραν ταύτην ἐκδοχὴν ἐπανάφερον εἰς τὸ προσκήνιον τῆς διεθνοῦς ἐρέυνης ὁ J.H.Becker¹², ὑποστηρίξας αὐτὴν διὰ σοβαρῶν ἐπιχειρημάτων¹³ ἐν τῇ ἐπὶ διδασκαρίᾳ διατριβῇ αὐτοῦ. Παραπλησίαν θέσιν ὑπεστήριξεν ἐπίσης καὶ ὁ γνωστὸς θεολόγος τῆς Π.Διαθήκης Th.C.Vriezen¹⁴, ἐν ᾧ, ὅφ' ἦν μορφὴν εὔρηται αὕτη ἐν τῷ ἑβραϊκῷ λεξικῷ τῶν W.Gesenius καὶ F.Bühl, ὑπάρχει ἐπίσης καὶ ἐν τῇ νεωτάτῃ ἑβραϊκῇ Konkordanz τῆς Π. Διαθήκης τῶν G.Lisowsky καὶ L.Rost¹⁵.

Ἀναμφιβόλως ἀμφοτέραι αἱ ἐκδοχαὶ αὗται ἔχουν τὰ ἐρείσματά των καὶ ἐντεῦθεν, ὡς εἶδομεν, ἔτι καὶ σήμερον ἔχουν ἐνθέρμους ὀπαδοὺς, ἀλλὰ καὶ πολεμίους. Ἡ πρώτη ὅμως καὶ παλαιότερα τούτων, παρ' ὅλον ὅτι ἐγκατελείφθη ἡ καὶ κατεπολεμήθη ὑπὸ τῆς πλειονότητος τῶν συγχρόνων ἐρευνητῶν τῆς

1. P.DHORME, L' emploi métaphorique des noms de parties du corps en hébreu et en akkadien (ἐν: RB 29, σελ. 465-506), 1920, ἰδίᾳ σελ. 482ἔξ.

2. Theologie des A.T., σελ. 133.

3. Théologie de l' Ancien Testament, τόμ. II, σελ. 16ἔξ.

4. Theologie des A.T., σελ. 129ἔξ.

5. Lexikon in Veteris Testamenti Libros.

6. L' homme dans l' Ancien Testament, σελ. 10ἔξ.

7. Théologie de l' Ancien Testament, σελ. 129ἔξ.

8. Israelitische Religion, σελ. 108.

9. Theologie des A.T., τόμ. I, σελ. 157.

10. Theologie des A.T., τόμ. II/III, σελ. 87.

11. W.EICHRÖDT, Theologie des A.T., τόμ. II/III, σελ. 87, ὑποσημ. 76.

12. Het begrip nefesj in het Oude Testament.

13. J.H.BECKER, μν. ἐργ., σελ. 120ἔξ.

14. Ὁ εἰρημένος ἐρευνητὴς δέχεται ἐν τῷ μνημονευθέντι ἔργῳ αὐτοῦ Theologie des A.T., σελ. 144, ὑποσημ. 3, ὅτι ἡ ἀρχικὴ καὶ θεμελιώδης σημασία τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ἔρου δὲν εἶναι «πνοή», «ἀναπνοή», ἀλλὰ πολλῶ μᾶλλον «ζωϊκὴ κίνησις».

15. Konkordanz zum hebräischen Alten Testament, Stuttgart 1958.

άνθρωπολογίας τῆς Π.Διαθήκης εἶναι, νομίζομεν, ἡ ὀρθότερα· τοῦτο δέ, πρὸς τοῖς ἄλλοις, διότι αὐτῇ, ὡς πρόκειται ἄλλως τε καὶ ἐν τῇ πορείᾳ τῆς ἐρεύνης ταύτης νὰ διαπιστώσωμεν, εἶναι ἐγγύτερον πρὸς τὴν καθ' αὐτὸ ἔννοιαν τοῦ ὄρου **שְׁבַח**. Ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος ἐκδοχῆ, καθ' ἣν δηλ. ἡ ἀρχικὴ καὶ θεμελιώδης σημασία τοῦ **שְׁבַח** εἶναι «πνοή», «ἀναπνοή», ἐδραιοῦται ἔτι μᾶλλον, ἐὰν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν πρὸ παντὸς τὸ γεγονός, ὅτι ἡ λέξις **שְׁבַח** ἐτυμολογεῖται ἐκ τοῦ ρήματος **שָׁבַח**¹, ὅπερ ἐν τῷ Μασωρ. τῆς Π.Διαθήκης κειμένῳ δις μόνον ἀπαντῶν, καὶ δὴ μόνον ἐν τῇ διαθέσει Νιφάλ, σημαίνει «ἀναπνέω», ἐν μεταφορικῇ ἔννοια, ὅθεν καὶ ὀρθῶς καὶ δὴ λίαν χαρακτηριστικῶς ἀποδίδεται ὑπὸ τῶν Ο' διὰ τοῦ «ἀναπύχω»², ἀπαξ δέ, ἐπειδὴ ἀναφέρεται εἰς τὸν Θεόν, πρὸς ἀποφυγὴν ἀνθρωποπαθοῦς ἐκφράσεως, ἀποδίδεται διὰ τοῦ «παύω» ἢ «καταπαύω»³. Πρὸς τούτοις ἕμως ὑπὲρ τῆς παλαιότερας ταύτης ἐκδοχῆς συνηγοροῦν μεγάλως καὶ τινὰ ρήματα ἔχοντα τὰ δύο⁴ ἢ καὶ τὰ τρία⁵ ριζικὰ αὐτῶν σύμφωνα κοινὰ πρὸς τὰ **שָׁבַח**, **שְׁבַח**, ἢ σημασία τῶν ὁποίων εἶναι συναφῆς πρὸς τὴν κατὰ τὴν ἐκδοχὴν ταύτην ἀρχικὴν καὶ θεμελιώδη σημασίαν τοῦ ὄρου **שְׁבַח**⁶.

Ἡ βραχεῖα σημασιολογικὴ ἔρευνα τῶν πολυπληθῶν τῆς Π.Διαθήκης χωρίων, ἐνθα ἀπαντᾷ ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος ὄρος, ἐνισχύουσα τὴν ἔποψιν ὅτι ἡ ἀρχικὴ καὶ θεμελιώδης σημασία αὐτοῦ εἶναι «πνοή», «ἀναπνοή», ρίπτει ἄμα ἱκανὸν φῶς καὶ ἐπὶ τῶν ποικίλων ὁμοκέντρων, θὰ ἔλεγέ τις, σημασιολογικῶν παραλλαγῶν, τὰς ὁποίας ἐμφανίζει ἐκάστοτε καὶ μάλιστα ἐν ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ τῆς Π. Διαθήκης βιβλίῳ ἢ ἔννοια τοῦ ὄρου **שְׁבַח**. Ἐν προκειμένῳ δὲ πρέπει νὰ ὑπογραμμισθῇ τὸ γεγονός ὅτι, πλὴν τῆς ἐρέυνης πρὸς διακρίβωσιν τῆς ἀρχικῆς καὶ θεμελιώδους σημασίας τοῦ **שְׁבַח**, οὐδεμίᾳ ἄλλῃ ἔρευνα πρὸς χρονολογικὴν ταξι-

1. Ἐξ 23₁₂, 31₁₇, II Σαμ. 16₁₄ ❖

2. Ἐξ. 23₁₂, II Σαμ. 16₁₄.

3. Ἐξ. 31₁₇. "Ὅτι ἐνταῦθα τὸ **שְׁבַח** ἀποδίδεται οὕτως ὑπὸ τῶν Ο' λόγῳ τοῦ ὅτι

ἀποφεύγεται ὑπ' αὐτῶν ἡ χρῆσις ἀνθρωποπαθῶν ἐκφράσεων περὶ τοῦ Θεοῦ, περὶ οὗ ἐν προκειμένῳ ὁ λόγος, καὶ οὐχὶ ἐκ λάθους, δηλοῖ, πρὸς τοῖς ἄλλοις, καὶ τὸ γεγονός ὅτι ἐν τῷ αὐτῷ χωρίῳ ἀπαντᾷ καὶ τὸ **שָׁבַח**, ὅπερ οὗτοι ἀποδίδουν ἐπίσης διὰ τοῦ «παύω» ἢ «καταπαύω». "Ἄλλως τε ἐν τῇ αὐτῇ βίβλῳ τῆς Ἐξόδου (23₁₂) ἀπέδωσαν οὗτοι τὸ **שְׁבַח** διὰ τοῦ «ἀναπύχω», ὡς ἀκριβῶς καὶ ἐν τῇ II Σαμουὴλ (16₁₄).

4. Οὕτω π.χ. πρβλ. τὰ ρήματα **שָׁבַח** Ψαλμ. 147₁₈ («πνέω»), Ἡσ. 40, (ἀμετάφραστον), πρβλ. Γεν. 45₁₁ ❖, **שָׁבַח** Ἡσ. 42₁₄ («πνέω», «ἀεθμαίνω») ❖, ἔξ οὗ καὶ **שְׁבַח** («πνοή»), πρβλ. περαιτέρω τὸ γνωστὸν καὶ ἐκ τῆς β' ἀνθρωπολογικῆς διηγήσεως ρῆμα **שָׁבַח** («ἐμφυσᾶν» κλπ.).

5. Ὡς π.χ. τὸ ρῆμα **שָׁבַח** Ἐξ. 15₁₀ («ἀποστέλλω» ὁμοῦ μετὰ τοῦ **שָׁבַח**), Ἡσ. 40₂₄

(«πνέω») ❖

6. Πρβλ. ἐν προκειμένῳ ὅσα παρατηρεῖ ἤδη ὁ J.H.BECKER, μν. ἔργ., σελ. 100ἔξ.

νόμησιν τῶν ἐπὶ μέρους σημασιολογικῶν αὐτῆς παραλλαγῶν διαθέτει ἀσφαλῆ ἐρείσματα. Τοῦτο δὲ οὐ μόνον διότι ὁ ὅρος **שׁבַּד** δὲν φαίνεται ὅτι θὰ ὑπέστη σοβαρὰν καὶ οὐσιώδη ἐξέλιξιν, ὡς θέλουν οἱ ἐπιχειροῦντες τὴν τοιαύτην ἔρευναν, δεδομένου ὅτι, ὡς εἴπομεν, ἐν ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ βιβλίῳ ἐμφανίζονται ποικίλαι σημασιολογικαὶ παραλλαγαί, ἀλλὰ καὶ διότι τὰ κριτήρια ἀρχαιότητος ἐνὸς βιβλίου τῆς Π.Διαθήκης καὶ δὴ καὶ ἐνὸς χωρίου αὐτῆς εἶναι ἐν πολλοῖς ὑποκειμενικά.

Ἡ δὲ ἐνταῦθα καὶ πρὶν ἢ χωρήσωμεν εἰς τὰ ἐπὶ μέρους, πρέπει νὰ ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχὴν ἐπὶ τινος σπουδαίου σημείου διὰ τὴν ὀρθὴν κατανόησιν τῆς ἐννοίας τοῦ ὅρου **שׁבַּד**. Τὸ ὡς ἄνω γεγονός, καθ' ὃ δὴλ. διὰ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς λέξεως δηλοῦνται πλείονες καὶ δὴ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον διάφοροι, ὡς πρὸς τὴν φύσιν, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ ἐκ πρώτης ὄψεως ἄσχετοι πρὸς ἀλλήλας ἐννοιαί, δὲν εἶναι τι τὸ πρωτοφανές ἐν τῇ ἐβραϊκῇ γραμματείᾳ οὐδὲ κἄν ἴδιον μόνον τῆς ἀρχαίας ταύτης γλώσσης, ἀλλ' ἀποτελεῖ σύνθητες φαινόμενον παρατηρούμενον εἰς τὴν πλειονότητα τῶν ἀρχαίων γλωσσῶν. Τὸ δὲ φαινόμενον τοῦτο εὐκόλως ἐξηγεῖται, νομίζομεν, ἐὰν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν, ὅτι καὶ ἡ ἀρχαία ἐβραϊκὴ, τ.ἔ. ἡ γλῶσσα τοῦ πρωτοτύπου τῆς Π.Διαθήκης κειμένου εἶναι πτωχὴ καὶ εὐρίσκειται ἐν ἐξελίξει. Ἐντεῦθεν δὲ λίαν χαρακτηριστικὴ εἶναι καὶ ἡ ἐνίοτε παρατηρουμένη ποιά τις ρευστότης, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τε τὰς σημασιολογικὰς παραλλαγὰς καὶ δὴ καὶ εἰς αὐτὴν ἔτι τὴν κυρίαν ἐννοίαν λέξεώς τινος, καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν εἶναι πάντοτε ἐφικτός ὁ ἀκριβὴς προσδιορισμὸς τῆς ἐννοίας καὶ τῶν ποικίλων σημασιῶν τῶν λέξεων τοῦ ἐβραϊκοῦ τῆς Π.Διαθήκης κειμένου. Τὸ δὲ φαινόμενον τοῦτο οὐδόλως εἶναι ἄσχετον, νομίζομεν, πρὸς αὐτὴν τὴν ἀρχὴν λέξεώς τινος, ἥτις γεννωμένη ἀποκτᾷ ἀκολούθως τὰς διαφόρους σημασίας αὐτῆς ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐμπειρικῶν παρατηρήσεων τοῦ ἀρχαίου ἀνθρώπου, ἐν σχέσει πρὸς τι συγκεκριμένον καὶ συνήθως φυσικόν, ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὰς λέξεις **שׁבַּד** («ἀναπνέω») καὶ **שׁבַּד** («πνοή», «ἀναπνοή»), βιολογικὸν φαινόμενον. Οὕτως, ἐν σχέσει πρὸς τὸν ὅρον **שׁבַּד**, εἰς τὸ διὰ τῆς ἐμπειρικῆς λογικῆς διαπιστωθὲν καὶ ἐν συνεχείᾳ προσδιορισθὲν συγκεκριμένον βιολογικὸν φαινόμενον, δηλ. τῆς «ἀναπνοῆς», ὁ ἀρχαῖος Ἑβραῖος ἔδωκε τῇ βοήθειᾳ καὶ τοῦ ἡχοῦ¹, μεθ' οὗ τοῦτο συνδέεται, τὴν ὀνομασίαν, ἵνα ἀκολούθως συνδέσῃ ἢ καὶ ταυτίσῃ πρὸς αὐτὴν πᾶν ὅ,τι διὰ τῆς βαθμιαίας αὐτοῦ ἐμπειρίας εὔρεν ὡς σχετιζόμενον ἀμέσως πρὸς τὴν ἀρχικὴν ἐννοίαν τῆς λέξεως, οὐ μόνον ἐὰν τοῦτο ἀνεφέρετο ἐπίσης εἰς βιολογικὸν φαινόμενον, ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἔτι ἀνήγετο εἰς ψυχικὴν λειτουργίαν καὶ δὴ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν καθαρῶς πνευματικὴν σφαιρὰν, εὐρεθείσης οὕτω διὰ τῆς ἐμπειρικῆς λογικῆς

1. Πρόκειται ἐνταῦθα περὶ τοῦ γνωστοῦ φαινομένου τῆς ὀνοματοποιίας.

¹ Ἐν προκειμένῳ τὰ ν.φ.σ.

ἀμέσου σχέσεως καὶ συγγενείας πρὸς τὸ ἀρχικὸν καὶ θεμελιῶδες φαινόμενον, ὁπόθεν καὶ ἡ ἔννοια τῆς λέξεως ἔσχε τὴν ἀφετηρίαν αὐτῆς¹.

Ἐξετάζων τις τὰς ἐν τῷ Μασωρ. κειμένῳ ποικίλας παραλλαγὰς τῆς ἀρχικῆς καὶ θεμελιώδους σημασίας τοῦ ἀνθρωπολογικοῦ ὄρου **שׂוּן** δύναται, ἀναλόγως τῆς φύσεως αὐτῶν, νὰ διακρίνη δύο κυρίας καὶ παραλλήλως βαίνουσας κατευθύνσεις τῶν ἐκάστοτε σημασιολογικῶν αὐτοῦ παραλλαγῶν, αἵτινες προφανῶς ἔχουν ὡς ἀφετηρίαν τὴν ἤδη δηλωθεῖσαν ἀρχικὴν καὶ θεμελιώδη τῆς λέξεως **שׂוּן** σημασίαν, τ.ἔ. τὴν τῆς «πνοῆς», «ἀναπνοῆς». Ἡ π ρ ὶ τ ῆ τῶν ἐν λόγῳ σημασιολογικῶν κατευθύνσεων ἀναφέρεται εἰς τὴν ὕλικὴν τοῦ ἀνθρώπου φύσιν, δηλ. εἰς τὸ σῶμα, ὡς στενῶς συνδεομένη πρὸς τὰς βιολογικὰς ἢ ὀργανικὰς αὐτοῦ ἐκδηλώσεις, ἐφ' ὅσον, ὡς θὰ ἴδωμεν, διὰ τοῦ **שׂוּן** δηλοῦνται οὐ μόνον οὐσώδης σωματικὴ λειτουργία, ἀλλὰ καὶ ὄργανα τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος. Ἐξ ἄλλου ἡ δ ε υ τ ἔ ρ α καὶ πολυπλευροτέρα σημασιολογικὴ κατεύθυνσις τοῦ **שׂוּן**, σχετιζομένη καὶ σαφέστατα πολλάκις ταυτιζομένη πρὸς ψυχικὰς καταστάσεις, μάλιστα δὲ καὶ πρὸς καθαρῶς πνευματικὰς λειτουργίας, ἀφορᾷ εἰς τὴν πνευματικὴν τοῦ ἀνθρώπου φύσιν καὶ δὴ εἰς τὰς ποικίλας ἐκφάνσεις τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ αὐτοῦ βίου. Σημειωτέον ὅμως ὅτι, ὡς θέλομεν εὐθὺς κατωτέρω διαπιστώσει, αἱ δύο αὗται σημασιολογικαὶ κατευθύνσεις τοῦ ὄρου **שׂוּן** δὲν ἔχουν ὡς μοναδικὸν κοινὸν σημεῖον τὴν ἀφετηρίαν αὐτῶν, ἤτοι τὴν «πνοήν», «ἀναπνοήν», ἀλλ' ὡς ὑπεδηλώσαμεν, βαίνουσαι παραλλήλως συναντῶνται πολλάκις καὶ δὴ καὶ συμπλέκονται εἰς τρόπον, ὥστε εἶναι δυνατὸν ἐνίοτε νὰ ἐγερθοῦν ἀμφιβολίαι ὡς πρὸς τὴν ὑπαγωγὴν μιᾶς τῶν σημασιολογικῶν παραλλαγῶν εἰς τὴν πρώτην, δηλ. τὴν βιολογικὴν καὶ σωματικὴν ἢ τὴν δευτέραν, τ.ἔ. τὴν ψυχολογικὴν καὶ πνευματικὴν σημασιολογικὴν κατεύθυνσιν τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ὄρου.

Καὶ ἐν πρώτοις, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν πρὸς τὸν φυσικὸν βίον τοῦ ἀνθρώπου καὶ γενικῶς τὸν σωματικὸν αὐτοῦ ὀργανισμὸν σχετιζομένην πρώτην σημασιολογικὴν κατεύθυνσιν, ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν, ἐνταῦθα, ὅτι διὰ τοῦ ὄρου **שׂוּן** δηλοῦται ἡ «πνοήν, ἀναπνοήν», τὸ βιολογικὸν δηλ. φαινόμενον, ὅπερ ἐξ ἴσου χαρακτηρίζει ἀνθρωπον²

1. Γενικώτερον εἶναι λίαν διαφωτιστικὰ ἐνταῦθα ὅσα ἀναφέρει σχετικῶς καὶ ὁ ἡμέτερος διδάσκαλος Α.Ι.ΦΙΛΙΠΠΙΔΗΣ ἰδίᾳ ἐν τῷ ἐσχάτως δημοσιευθέντι ἔργῳ αὐτοῦ: Πρωτογενὴν ὀρθασκευτικὴ ζωή, Ἀθῆναι 1964, σελ. 48ἔξ., ἐνθα καὶ ἡ θεμελιώδης βιβλιογραφία.

2. Χαρακτηριστικὸν εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι οἱ Ο' ἐν τῇ βίβλῳ τῶν Παροιμιῶν ἀποδίδουν τὸν περὶ οὗ ὁ λόγος ὄρον διὰ τοῦ «πνοή» (Παροιμ. 24₁₂ ✚), μάλιστα δ' ἐν τῇ βίβλῳ Ἰησοῦ Νικοῦ τὸ **שׂוּן** ἀποδίδεται ὑπὸ τῶν Ο' διὰ τοῦ *אָנְפִּוּן* (Ἰησ. Ν. 10, *אָנְפִּוּן*).

καὶ ζῶν¹. Ἐκ δὲ τοῦ ὑφισταμένου ὀφθαλμοφανῶς στενωτάτου συνδέσμου τῆς θεμελιώδους ταύτης βιολογικῆς ἐκδηλώσεως μετὰ τινων ὀργάνων τοῦ σώματος δέον, νομιζομεν, νὰ ἐξηγηθῇ τὸ διατί, ἔστιν ὅτε, διὰ τοῦ **𐤆𐤃𐤃** ἐκφράζεται κατὰ συνεκδοχὴν τὸ ἐξ ἀμέσου ἐμπειρίας ἀντιληπτὸν ἐξωτερικόν, οὕτως εἰπεῖν, ἀναπνευστικὸν ὄργανον, τ.ἔ. ἡ ἐσωτερικὴ τοῦ στόματος κοιλότης καὶ δῆ, ἐπὶ τὸ πλεόν συγκεκριμένον, ὁ «λάρυγξ» ἢ ὁ «φάρυγξ» κλπ.², ὡς ὁ ἀγωγὸς ἢ ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἐσωτερικὴ πύλη τῆς «ἀναπνοῆς»³. Τοῦτο δ' ἰσχύει οὐ μόνον περὶ τοῦ ἀνθρώπου⁴, ἀλλά, κατὰ μεταφορὰν καὶ προσωποποιίαν, καὶ περὶ τοῦ ἄδου⁵. Περαιτέρω δὲ αἱ ἀρχέγονοι ἐμπειρικαὶ παρατηρήσεις καὶ ἡ σύγκρισις τοῦ ζῶντος καὶ νεκροῦ σώματος ἀνθρώπου ἢ ζῴου ὠδήγησαν ἐπίσης εἰς τὴν διαπίστωσιν τῆς ὑφισταμένης μεταξὺ «ζωῆς» καὶ «ἀναπνοῆς» στενωτάτης σχέσεως καὶ δῆ καὶ οὐσιώδους ἐξαρτήσεως, ἐφ' ὅσον ἡ «ἀναπνοή» ἀποτελεῖ τὴν ἐξωτερικὴν ἐκδήλωσιν τῆς ἐν τῷ σώματι ὑπαρχούσης ζωῆς, ἀποβαίνουσα οὕτως ἢ προχειροτέρα, ἅμα δὲ καὶ χαρακτηριστικωτέρα καὶ πειστικωτέρα ἀπόδειξις περὶ τοῦ ὅτι καὶ ὁ ἀκίνητῶν ἢ καὶ ὁ ὑπνώτων ἔτι ἄνθρωπος ἢ τὸ ζῶν εὐρίσκεται ἐν ζωῇ. Δεδομένου μάλιστα ὅτι καὶ ἡ ἀμέσως διὰ τῶν αἰσθήσεων, ἐν αἷς καὶ αὐτῇ ἡ ἀκοή, καὶ δῆ καὶ ἔκ τινος ἀποστάσεως καθισταμένη ἀντιληπτὴ «ἀναπνοή» μαρτυρεῖ περὶ τῆς ὑπάρξεως ζωῆς ἐν τινὶ σώματι, εἶναι, νομιζομεν, εὐνόητον διατί πολλάκις καὶ ἐν τῇ Π.Διαθήκῃ ὁ ἀρχικῶς τὴν «ἀναπνοὴν» ἐμφαίνων ὄρος **𐤆𐤃𐤃** καταντᾷ, ὡς θέλομεν καὶ κατωτέρω διαπιστώσει, νὰ δηλοῖ, κατὰ συνεκδοχὴν βεβαίως, καὶ αὐτὴν ταύτην τὴν «ζωὴν»⁶, ἐκδηλώσις τῆς ὁποίας εἶναι ἡ «ἀναπνοή».

Ἐντεῦθεν πρὸς τὴν ἀρχικὴν καὶ θεμελιώδη σημασίαν τῆς **𐤆𐤃𐤃** συνδέεται ἀναποσπᾶστως ἢ πολλαχῶς καὶ ἐν τῇ Π.Διαθήκῃ πιστουμένη ἀντίληψις περὶ τοῦ ὅτι ἡ **𐤆𐤃𐤃** ἀποτελεῖ ἐν πρώτοις τὴν ἔδραν καὶ τὸν φορέα τῆς

1. Πρβλ. π.χ. Ἰὼβ 41₁₈.

2. Πρβλ. π.χ. Ἀββ. 2₅, Ἡσ. 5₁₄. Εὐλόγον, νομιζομεν, εἶναι ὅτι ὁ ἀρχαῖος ἄνθρωπος δὲν πρέπει νὰ διέκρινεν αὐστηρῶς μεταξὺ «λάρυγτος» καὶ «φάρυγτος». Περὶ τῆς σημασίας ταύτης πρβλ. ἰδίᾳ L.DÜRR, μν. ἔργ., σελ. 264ἔξ.

3. Πρβλ. ὅμως, πρὸς τοῖς ἄλλοις, Παροιμ. 23₂, ἐνθα τὸ **𐤆𐤃𐤃** ἀπαντᾷ ὁμοῦ μετὰ τοῦ **𐤆𐤃** (+), ὅπερ, ὡς φαίνεται, σημαίνει «λάρυγξ». Περαιτέρω πρβλ. Ἰὼβ 41₁₈, ἐνθα τὸ **𐤆𐤃𐤃** εὐρηται ὁμοῦ μετὰ τοῦ **𐤆𐤃** («στόμα»).

4. Πρβλ. Ἀββ. 2₅.

5. Πρβλ. Ἡσ. 5₁₄.

6. Ἄξιον ἰδιαιτέρας μνείας εἶναι ἐν προκειμένῳ καὶ τὸ γεγονός, ὅτι οἱ Ὀλίαν χαρακτηριστικῶς ἀπέδωσαν διὰ τοῦ «φυγή» τὰ σημαίνοντα «ζωή» **𐤆𐤃𐤃** (Π) (Ἰὼβ 33₂₈, 38₈₉,

Ψαλμ. 74_{18β} +) καὶ **𐤆𐤃𐤃** (Ἰὼβ 33_{28β}, Ψαλμ. 64₃ +).

ζ ω ἦ ς. 'Εφ' ὅσον δὲ ἦ τε «ἀναπνοή» καὶ ἡ «ζωή» ὑπάρχει οὐ μόνον ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ζῳῷ, ἐξηγεῖται, νομίζομεν, τὸ ὅτι κατ' ἐπέκτασιν γίνεται χρήσις τῆς **שָׁנָה** καὶ περὶ τῶν ζῳῶν, ἀτινα ἐπίσης εἶναι **שָׁנָה**¹. Οὕτως εἶναι ἄξιον μνείας ἐνταῦθα καὶ τὸ γεγονός, ὅτι ἡ τοσοῦτον χαρακτηριστικὴ ἔκφρασις **שָׁנָה תַּת שָׁנָה** («ψυχὴ ἀντὶ ψυχῆς»), ἥτις ἀναφέρεται εἰς τὸν ἀνθρωπον², χρησιμοποιεῖται κατ' ἐπέκτασιν, ἔστιν ὅτε, καὶ διὰ τὰ ζῳῶ³. Σημειωτέον ὅμως, ὅτι ἡ ἀνωτέρω γενομένη διαπίστωσις περὶ τῆς χρήσεως τοῦ ὅρου **שָׁנָה** καὶ προκειμένου περὶ τῶν ζῳῶν, οὐδόλως βεβαίως σημαίνει ὅτι ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ δὲν γίνεται σαφῆς καὶ κατηγορηματικὴ, μάλιστα, διάκρισις μεταξύ **אָדָם שָׁנָה** («ψυχῆς ἀνθρώπου») ⁴ καὶ **הַמָּה שָׁנָה** («ψυχῆς κτήνους») ⁵.

Πρὸς τοῦτοις λίαν διαφωτιστικὴ εἶναι ἐν προκειμένῳ καὶ ἡ ἐκ τοῦ συνδουασμοῦ τοῦ **שָׁנָה** μετὰ τοῦ **יָי** (I) («ζῳῶν») γνωστὴ καὶ ἐκ τῶν δύο περιδημιουργίας διηγῆσεων ἔκφρασις **יָי שָׁנָה**⁶, ἥτις ἀναφερομένη, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, εἰς τὰ ζῳῶ⁷, σπανιώτατα δ' εἰς τὸν ἀνθρωπον⁸, ἀποδίδεται ὑπὸ τῶν Ο' συνήθως διὰ τοῦ «ψυχῆ ζῳῶν»⁹. Συναφῆς εἶναι ἐπίσης καὶ ἡ ἰδίᾳ πρὸς δῆλωσιν τῶν παντὸς εἴδους ζῳῶν ἔκφρασις τῆς Π. Διαθήκης **יָי שָׁנָה לְכָל**¹⁰, ἀποδιδόμε-

1. Πρβλ. ἰδίᾳ Λευιτ. 24₁₈, ἐπίσης πρβλ. Γεν. 9₄, Λευιτ. 17_{11,14}, Δευτ. 12₂₈ κλπ.

2. Πρβλ. 'Εξ. 21₂₈, I Βασ. 20_{89,42}, II Βασ. 10₂₄.

3. Πρβλ. Λευιτ. 24₁₈.

4. Γεν. 9₅, Λευιτ. 24₁₇, 'Αριθμ. 31_{85,40,48}, I Χρον. 5₂₁ κλπ.

5. Λευιτ. 24₁₈, Παροιμ. 12₁₀ κλπ. Σημειωτέον ἐνταῦθα ὅτι ἡ χρήσις τοῦ ὅρου **שָׁנָה**,

προκειμένου περὶ τῶν ζῳῶν, εἶναι δυνατόν νὰ ἐξηγηθῇ ἐπίσης καὶ ὡς προσωποποιία, φαινόμενον οὐδόλως ἄγνωστον ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ, ὡς π.χ. δεικνύει καὶ ἡ ἐν Γεν. 9₅ ὑπάρχουσα χαρακτηριστικὴ, ἐν προκειμένῳ, ἔκφρασις **יָי לְכָל מִיָּד מִיָּד** («ἐκ χειρὸς πάντων τῶν ζῳῶν»).

'Ἐπὶ τῇ βάσει ὅμως πάντων τῶν σχετικῶν δεδομένων τῆς Π. Διαθήκης δικαιούμεθα, νομίζομεν, νὰ ἰσχυρισθῶμεν, ὅτι ἡ ἡδὴ ἐν τε τῇ α' καὶ τῇ β' περὶ δημιουργίας διηγῆσει τῆς Γενέσεως χρήσις τοῦ ὅρου **שָׁנָה**, προκειμένου περὶ τῶν ζῳῶν, ὀφείλεται εἰς

τὸ γεγονός ὅτι καὶ αὐτὰ οὐ μόνον ἔχουν «ζωήν», ἀλλὰ καὶ τὰς ἐν στικτώδεις καὶ δὴ κατωτέρας ψυχικὰς λειτουργίας, αἰτινες, ὡς θέλομεν εὐθὺς διαπιστώσει, ἀναφέρονται εἰς τὴν **שָׁנָה**.

6. Πρβλ. ὅμως Γεν. 9₁₀, ἐνθα ὁ ὅρος **שָׁנָה** εὔρηται ἐν συνδουασμῷ μετὰ τοῦ **יָי**

(I) («ζῳῶν»):

7. Γεν. 1_{20,21,30}, 2₁₉. 'Ἐπίσης πρβλ. εὐθὺς κατωτέρω.

8. Γεν. 2₇.

9. Πρβλ. ὅμως «ψυχῆ ζῳῶν» (Γεν. 1₂₁, 'Ιεζ. 47₉), «ψυχῆ ζῳῆς» (Γεν. 1₃₀).

10. Γεν. 1₂₁, 9_{12,15,18}, Λευιτ. 11_{19,48}, 'Ιεζ. 47₉, πρβλ. Γεν. 9₁₀.

νη συνήθως διὰ τοῦ «πᾶσα ψυχὴ ζῶσαν»¹, ὡς καὶ ὁ ἐμφαινὼν πάντα τὰ ἔμψυχα ὄντα ὄρος **שָׂרָא** («πᾶν ἐμπνέον»)². Ἐπίσης δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ παροραθῇ ὁ καὶ εἰς ἄλλας χαρακτηριστικὰς περιπτώσεις σύνδεσμος τοῦ **שָׂרָא** μετὰ τοῦ **יְהוָה** (I) («ζῶν»), καὶ δὴ ἐν τῇ συνηθεστάτῃ ἀρχαίᾳ ἐκφράσει **יְהוָה שָׂרָא** («ζῆ ἢ ψυχὴ σου»)³, περὶ ἧς ὅμως καὶ κατωτέρω εἰδικώτερον πῶς ὁ λόγος. Αἱ ἀνωτέρω γενόμεναι διαπιστώσεις περὶ τῆς κατ' ἐπέκτασιν χρήσεως τοῦ ὄρου **שָׂרָא** ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς «ζωῆς» δὲν ἀφήνουν, νομίζομεν, περιθώρια συγχύσεως ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν καθ' αὐτὸ ἐννοίαν τῆς **שָׂרָא**, ἥτις δὲν σημαίνει μόνον «ζωή»⁴, ὡς, πρὸς τοῖς ἄλλοις, δηλοῖ ἀρκούντως σαφῶς καὶ αὐτὸς ὁ προμνημονευθεὶς σύνδεσμος τοῦ ὄρου **שָׂרָא** μετὰ τοῦ **יְהוָה** (I) («ζῶν»).

Περαιτέρω εἶναι ἄξιος ἰδιαιτέρας μνείας ἐνταῦθα καὶ ὁ συσχετισμὸς τοῦ **שָׂרָא** ἐν τῇ ὡς ἄνω ἐννοίᾳ, δηλ. τῆς ἕδρας καὶ τοῦ φορέως τῆς ζωῆς καὶ δὴ, κατ' ἐπέκτασιν, καὶ αὐτῆς τῆς μετὰ τινος σώματος συνδεομένης «ζωῆς», πρὸς τὸ **דָּם** («αἷμα»)⁵. Μάλιστα δ' ἐν τῇ Π.Διαθήκῃ ἡ **שָׂרָא** ταυτίζεται ἔστιν ὅτε⁶, ἂν καὶ ἐκ πρώτης, βεβαίως, ὅψεως μόνον⁷, πρὸς τὸ **דָּם** («αἷμα»), ὅπερ καταντᾷ νὰ θεωρῆται μᾶλλον ὡς ἡ ἕδρα καὶ ὁ φορεὺς τῆς **שָׂרָא**, ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς «ζωῆς»⁸ ὡς ἐκ τούτου δέ, νομίζομεν, καὶ ἀπαγορεύεται ἡ βρωσις τοῦ «αἵματος»⁹ καὶ τῶν πνικτῶν¹⁰. Ἡ τοικύτη ἀντίληψις περὶ τῆς σχέσεως τοῦ «αἵματος»

1. Γεν. 9^{12,15,16}, Λευιτ. 11^{10,48}.

2. Ἰησ.Ν. 10^{28,80,85,87,89,111}.

3. I Σαμ. 1²⁸, 17⁵⁵, II Σαμ. 11^{11,14}, κλπ.

4. Πρβλ. κατωτέρω τὴν μνείαν χαρακτηριστικῶν τινων χωρίων, ἐνθα ὁ ὄρος **שָׂרָא**,

ὑπάρχων ἐν τῷ αὐτῷ στίχῳ ὁμοῦ μετὰ τοῦ **יְהוָה** (II) ἢ τοῦ **דָּם** («ζωή»), δὲν σημαίνει «ζωή», ἀλλ' ἔχει διάφορον ἐννοίαν.

5. Πρβλ. ἐνταῦθα ἰδίᾳ M.LICHTENSTEIN, μν. ἔργ., σελ. 16έξ.

6. Πρβλ. ἰδίᾳ Λευιτ. 17^{11,14} («*Ἡ γὰρ ψυχὴ πάσης σαρκὸς αἷμα αὐτοῦ ἐστίν... ὅτι ἡ ψυχὴ πάσης σαρκὸς αἷμα αὐτοῦ ἐστίν· πᾶς ὁ ἐσθων αὐτὸ ἐξολοθρευθήσεται*»), Δευτ. 12²⁸. («*Πρόσεχε ἰσχυρῶς τοῦ μὴ φαγεῖν αἷμα, ὅτι τὸ αἷμα αὐτοῦ ψυχὴ· οὐ βρωθήσεται ἡ ψυχὴ μετὰ κρεῶν*»).

7. Πρβλ. ἥδη τὸ ἀρκούντως σαφές χωρίον Λευιτ. 17¹¹ («*Ἡ γὰρ ψυχὴ πάσης σαρκὸς αἷμα αὐτοῦ ἐστίν, καὶ ἐγὼ δέδοκα αὐτὸ ὑμῖν ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου ἐξιλάσκεσθαι περὶ τῶν ψυχῶν ὑμῶν· τὸ γὰρ αἷμα αὐτοῦ ἀντὶ τῆς ψυχῆς ἐξιλάσεται*»).

8. Οὕτω πρβλ. π.χ. Γεν. 9^{4,5}, Δευτ. 27²⁵.

9. Πρβλ. Γεν. 9⁴, Λευιτ. 3¹⁷, 7^{28,27}, 17^{10,12,14}, Δευτ. 12²⁸.

10. Πρβλ. Λευιτ. 17¹⁸, 19²⁸ κλπ. Ἐπίσης πρβλ. I Σαμ. 14³⁸έξ. κλπ. Πρβλ. ἐνταῦθα τὴν θέσιν τοῦ D.LYS, Nèphèsh..., ἰδίᾳ σελ. 163έξ., 169έξ., περὶ τῆς αὐτοῦ καθ' αὐτὸ ἱερᾶς φύσεως τῆς **שָׂרָא** καὶ τῆς ἀθανασίας αὐτῆς.

πρὸς τὴν **ΨΔ**, ἥτις δὲν ἐμφανίζεται μόνον ἐν τῇ Π.Διαθήκῃ, ἀλλ' εἶναι εὐρύ-
 τατα διαδεδομένη καὶ δὴ καὶ παναρχαία¹, ἐρείδεται προφανῶς ἐπὶ τῶν ἐμπειρι-
 κῶν παρατηρήσεων τοῦ ἀρχεγόνου ἀνθρώπου, ὅστις, ὡς φαίνεται, ἤδη λίαν
 ἐνωρὶς διέκρινε τὴν ὑφισταμένην μεταξὺ «ζωῆς» καὶ «αἵματος» σχέσιν. Τοῦτο
 δὲ διότι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐγένετο ἀντιληπτὴ ἡ σημασία καὶ δὴ καὶ ἡ
 πρὸς τὸ «αἷμα» στενωπᾶτη σχέσις τοῦ σφυγμοῦ, ὅστις ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει
 ἀπετέλει καὶ διὰ τὸν ἀρχαῖον ἄνθρωπον παρομοίαν πρὸς τὴν «ἀναπνοήν» ἀπό-
 δεῖξιν περὶ τῆς ὑπάρξεως «ζωῆς» ἐν τινὶ σώματι. "Ὅπως καὶ ἂν ἔχη τὸ πρᾶγμα,
 ἀναμφιβόλως λίαν ἐνωρὶς θὰ διεπίστωσεν ὁ ἀρχαῖος ἄνθρωπος, ὅτι ἡ ἐκ τινος
 τραύματος ἢ ἄλλης τινὸς αἰτίας προκληθεῖσα μεγάλη αἱμορραγία, συνεπήγετο τὴν
 βαθμιαίαν ἀπώλειαν τῆς «ζωῆς» τοῦ ἀνθρώπου ἢ τοῦ ζώου². "Ὅθεν ἐξηγεῖται
 διατὶ πολλὰκις ἐν τῇ Π.Διαθήκῃ τὸ «αἷμα» τίθεται ἐν τῇ ἐννοίᾳ αὐτῆς ταύτης
 τῆς «ζωῆς»³, τὴν ὅποιαν ἐνίοτε ἐμφαίνει, ὡς εἶδομεν, ὁ ὄρος **ΨΔ**. Οὐδεμία
 ὁμως σύγχυσις γίνεται ἐν τῇ Π.Διαθήκῃ ὡς πρὸς τὴν καθ' αὐτὸ ἐννοίαν τοῦ ὄρου
ΨΔ, ὅστις κατὰ συνεκδοχὴν μόνον καὶ δὴ σπανιώτατα σημαίνει «αἷμα», ὡς
 ἐπίσης κατὰ συνεκδοχὴν σημαίνει καὶ «ζωή». Περὶ δὲ τοῦ ὅτι ἐν τῇ Π.Διαθή-
 κῃ ἡ **ΨΔ** δὲν ταυτίζεται γενικῶς πρὸς τὸ «αἷμα», ὡς ἀκριβῶς δὲν ταυτίζεται
 καὶ πρὸς τὴν «ζωήν», μαρτυρεῖ σαφῶς, πρὸς τοῖς ἄλλοις, καὶ ἡ ἐν σειρᾷ χωρίων
 χαρακτηριστικὴ συμπάρθεσις τοῦ ὄρου **ΨΔ** («ψυχή») ὁμοῦ μετὰ τῶν **QH** («αἷ-
 μα») ⁴ καὶ **HT** (H) ⁵ ἢ **HT** ⁶ («ζωή») πρὸς ἔκφρασιν διαφόρου ἐννοίας.

Τὴν προσοχὴν ἐλκύει, πρὸς τούτοις, καὶ τις ἐκ πρώτης ὄψεως τελείως
 διάφορος σημασιολογικὴ ἐν τῇ Π.Διαθήκῃ παραλλαγὴ τοῦ ὄρου **ΨΔ**, ἥτις οἰοῖται
 ὡς σχῆμα ὀξύμωρον ἔρχεται εἰς ζωνῶν ἀντίθεσιν ἰδίᾳ πρὸς τὴν προμνημονευ-

1. Πρβλ. F. DELITZSCH, System der biblischen Psychologie, σελ. 238έξ.,
 M. LICHTENSTEIN, μν. ἔργ., σελ. 18έξ., F. RÜSCHE, Blut, Leben und Seele. Ihr
 Verhältnis nach Auffassung der griechischen und hellenistischen Antike, der Bibel
 und der alten Alexandrinischen Theologen (StGKA S 5), Paderborn 1930, Δ.Ι.
 ΦΙΑΠΠΗΔΟΥ, μν. ἔργ., σελ. 48έξ. Προχειρῶς πρβλ. ἐν προκειμένῳ τὸ ἰσοδύναμον ἰσο-
 κτηριστικὸν χωρίον τοῦ Σοφοκλέους: «...τοῦμόν ἐκπύνοσ' αἰε ψυχῆς ἀκραιτον αἷμα» ('Η-
 λεκτρ. στ. 585έξ.).

2. Πρβλ. ἰδίᾳ Π Σαμ. 1₉ (πρβλ. Ι Σαμ. 31₁έξ.), Ι Βασ. 22₂₆έξ. Πρβλ. περαιτέρω
 Γεν. 4₁₀έξ., 9₂₁, Ἀριθμ. 35₈₃, Δευτ. 19₉, 21₇, 27₂₅, Ι Σαμ. 25₄₁, Ἱερ. 7₉, 22₉, Θρ. 4₁₈, Ἱεζ.
 18₁₀ κλπ.

3. Πρβλ. Δευτ. 32₄₈, Ι Σαμ. 19₈, 25₂₉, ΙΙ Σαμ. 3₂₈, 4₁₁, Ι Βασ. 2₈₃, ΙΙ Βασ. 9₇,
 Ἱερ. 2₈₄, 26₁₆, Ἱεζ. 3₁₈ κλπ.

4. Πρβλ. ἤδη Δευτ. 17₁₁β έξ. Πρβλ. ἐπίσης Δευτ. 7₂₇, 17₁₀, 12, Δευτ. 27₂₆, Ἱερ.
 3₉₄ κλπ.

5. Πρβλ. Ἱωβ 36₁₄, Ψαλμ. 143₉ κλπ.

6. Πρβλ. Ἱωβ 3₂₀, 9₂₁, 10₁₁, 33₂₀, Ψαλμ. 7₆, 49₁₉, 66₉, 88₄, Παροιμ. 3₂₂, Θρ. 3₅₈ κλπ.

θεῖσαν σημασίαν τῆς **שָׁנָה** = «ζωή» καὶ δὴ πρὸς τὴν ἐννοιαν τοῦ **הַיְהוּדָה שָׁנָה** («*ψυχὴ ζῶσα*»). Πρόκειται περὶ τοῦ συνδέσμου τοῦ ὅρου **שָׁנָה** μετὰ τοῦ ρήματος **מות** («*θνήσκω*», «*ἀποθνήσκω*»)¹, ἢ μετὰ τοῦ **מוֹת** («*θάνατος*»)². Ἐν προκειμένῳ δὲ λίαν χαρακτηριστικὴ εἶναι καὶ ἡ ἔκφρασις **מת שָׁנָה** («*ψυχὴ τετελευτηκυῖα*»)³. Ἔστιν ὅτε ὁμοίως ἡ αὐτὴ ἐννοία δηλοῦται καὶ ἄνευ τῶν **מות**, **מוֹת** καὶ **מת**, ἅτινα παραλείπονται. Οὕτως ἀπαντᾷ τό τε **הָיָה שָׁנָה** («*νεκρὸς ἀνθρώπου*»)⁴ καὶ δὴ τὸ **שָׁנָה** («*νεκρὸς*»)⁵. Ἐπιφυλασσόμενοι καὶ κατωτέρω νὰ ὀμιλήσωμεν περὶ τοῦ προβλήματος τούτου, ἀρκούμεθα ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ εἴπωμεν, ὅτι τὴν ἐξήγησιν τοῦ φαινομένου τούτου δέον, νομίζομεν, νὰ ἀναζητήσωμεν εἰς τὸ γεγονός ὅτι ἡ **שָׁנָה** εἶναι συστατικὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἐν προκειμένῳ δὲ λαμβάνεται ὡς μέρος ἀντὶ τοῦ ὅλου. Ἄλλως τε ἐν τῇ Π.Διαθήκῃ ὁ ὅρος **שָׁנָה** εὔρηται, ὡς ἤδη ὑπεδηλώσαμεν καὶ κατωτέρω θέλομεν διαπιστώσει, καὶ ὡς συνώνυμος τοῦ «*ἄνθρωπος*»⁷. Ἰπὸ τὸ πνεῦμα τοῦτο πρέπει νὰ νοηθοῦν καὶ τὰ χωρία ἐκεῖνα τῆς Π.Διαθήκης, ἐνθα χαρακτηριστικῶς ἡ **שָׁנָה** ἀποτελεῖ τὸ ἀντικείμενον τῶν ρημάτων **רצח** («*φονεύω*»)⁸, **הרג** («*ἀναιρῶ*»)⁹, **כרת** («*ἐξολοθρευομαι*»)¹⁰, **נכה** («*πατάσσω*»)¹¹, «*ἐγγίζει (קרב) ἡ ψυχὴ εἰς θάνατον*»¹² καὶ «*φείδομαι*

1. Ἀριθμ. 23₁₀, 35₃₀, Ἰησ.Ν. 2₁₄, Κρ. 5₁₈, 16_{18, 30}, Ι Σαμ. 28₉, ΙΙ Σαμ. 14₇, Ι Βασ. 19₄, Ἰώβ 36₁₄, Παροιμ. 19₁₈, Ἰων. 4₈, Ἰεζ. 13₁₀, 18_{4, 20}.

2. Ἀριθμ. 23₁₀, Ἰησ.Ν. 2₁₃, Ἰώβ 7₁₅, Ψαλμ. 33₁₉, 56₁₄, 78₅₀, 116₈, Ἡσ. 53₁₂.

3. Πρβλ. ἐν προκειμένῳ, πρὸς τοῖς ἄλλοις, ἰδίᾳ M.SELIGSON, *The Meaning of nephesh meth in the Old Testament (StOr)*, Helsingfors 1951. Ἐπίσης πρβλ. D.LYS, *Nephesh...*, ἰδίᾳ σελ. 164, ὡς καὶ ὅσα ἤδη ὁ A.DILLMANN, μν. ἐργ., σελ. 358 λίαν χαρακτηριστικῶς παρατηρεῖ.

4. Λευιτ. 21₁₁, Ἀριθμ. 6₈, 19_{11, 18}.

5. Ἀριθμ. 9_{6, 17}, πρβλ. Ἀριθμ. 19_{11, 18} κλπ.

6. Λευιτ. 19₂₈, 21₁, 22₄, Ἀριθμ. 5₂, 6₁₁, 9₁₀, Ἀγγ. 2₁₃.

7. Πρβλ. ἀνωτέρω, σελ. 410. Ὡς καὶ κατωτέρω θέλομεν διαπιστώσει, οὐδέποτε ἀπαντᾷ ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ τὸ **הַיְהוּדָה**, ὡς ἡ ὑπερατομικὴ πνευματικὴ δύναμις ἐν τῷ ἀνθρώπῳ καὶ οὐχὶ ὡς ἐν τῶν συστατικῶν αὐτοῦ, ἅτινα, κατὰ τὰ μέχρι τοῦδε ἐκτεθέντα, εἶναι μόνον ἡ **שָׁנָה** καὶ τὸ **בְּשָׁרָה**.

8. Πρβλ. Λευιτ. 22₉.

9. Πρβλ. Ἀριθμ. 31₁₀ (οἱ Ο' δὲν ἀνέγνωσαν τὸ **שָׁנָה**).

10. Γεν. 17₁₄, Ἐξ. 12_{15, 10}, 31₁₄, Λευιτ. 7_{20, 21, 25, 27}, 18₂₉, 19₈, 22_{3, 23, 29}, Ἀριθμ. 9₁₈, 15_{80, 81, 19, 18, 20} κλπ.

11. Λευιτ. 24₁₇ (**הָיָה שָׁנָה**), Λευιτ. 24₁₈ (**שָׁנָה בְּהַמָּוֶת**). Περαιτέρω πρβλ. Γεν.

37₂₁, Ἀριθμ. 35_{11, 15, 30}, Δευτ. 19_{8, 11}, 27₂₆, Ἰησ.Ν. 11₁₁, 20_{8, 9}.

12. Ἰώβ 33₂₉.

(תְּשׁוּבָה) τῆς ψυχῆς ἀπὸ θανάτου»¹ κ.ά.² Ταῦτα δι' ὀλίγων περὶ τῆς πρώτης καὶ βιολογικῆς σημασιολογικῆς κατευθύνσεως τῆς שׁוּבָה.

“Ὅσον δ' ἀφορᾷ, ἐξ ἄλλου, εἰς τὴν ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ ἐτέραν σημασιολογικὴν κατεύθυνσιν τοῦ ὅρου שׁוּבָה, ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν ἐνταῦθα ὅτι, ὡς ἤδη καὶ ἀνωτέρω ἐξετέθη, ἡ κατεύθυνσις αὕτη ἀναφέρεται ἀποκλειστικῶς εἰς τὸν ψυχικὸν καὶ πνευματικὸν τοῦ ἀνθρώπου βίον, ὡς ἐκ τούτου δὲ καὶ κυρίως ἐνδιαφέρει τὴν παρούσαν βραχεῖαν ἔρευναν. Κατὰ ταῦτα, δεδομένου ὅτι ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ ὁ ἀνθρώπος θεωρεῖται ὡς ψυχοσωματικὴ ἐνότης, ἱκανὰ δὲ χωρία αὐτῆς ὁμιλοῦν περὶ τῆς μεταξὺ ὑλικῆς καὶ πνευματικῆς φύσεως ὑφισταμένης ἀλληλεπιδράσεως³, εὐλογον, νομίζομεν, εἶναι διατι ἡ שׁוּבָה ἐμφανίζεται σαφῶς ὡς ἡ ἐδρα τῶν ὀργανικῶν ἢ σωματικῶν αἰσθημάτων τοῦ ἀνθρώπου καὶ σχετίζεται στενῶς πρὸς τὰς ἀντιστοίχους ὀργανικὰς αὐτοῦ καταστάσεις καὶ λειτουργίας, ὡς, πρὸς τοῖς ἄλλοις, δηλοῖ ἰδίᾳ καὶ ὁ σύνδεσμος τῆς שׁוּבָה μετὰ τῶν διαφόρων ρημάτων ἢ λέξεων τῶν ἀναφερομένων εἰς τὰς σωματικὰς καὶ δὴ ὀργανικὰς αὐτάς καταστάσεις καὶ λειτουργίας. Οὕτω π.χ. γίνεται χρῆσις τοῦ ρήματος עָבַר⁴, πρὸς δῆλωσιν τοῦ ὅτι ἡ שׁוּבָה «πεινᾷ»⁵ καὶ «λιμοκτονεῖ»⁶, ἢ τοῦ ρήματος קָיַם⁷, πρὸς δῆλωσιν τοῦ ὅτι ἡ שׁוּבָה «στερεῖται»⁷ τῶν πρὸς τὸ ζῆν, ἐξ οὗ καὶ αἱ χαρακτηριστικαὶ ἐκφράσεις כָּבַדְתָּ שׁוּבָה («ψυχὴ πεινώσα») ⁸ שׁוּבָה קִיְיָ («κενὴ ψυχὴ»)⁹, πρὸς τὰς ὁποίας εἶναι συναφεῖς καὶ αἱ ἐξ ἴσου χαρακτηριστικαὶ ἐκφράσεις כָּבַדְתָּ שׁוּבָה («ψυχὴ πεινώσα»)¹⁰, קָבַדְתָּ שׁוּבָה («ψυχὴ κενή»)¹¹, שָׁבַת שׁוּבָה («ψυχὴ κατάξηρος»)¹² καὶ שָׁבַת שׁוּבָה («ψυχὴ διψῶσα»)¹³. Πρὸς τού-

1. Ἰὼβ 33₁₈.

2. Πρβλ. καὶ κατωτ., σελ. 615 ἐξ., ἐνθα ἡ μνεία σειρᾶς ἀμφιβόλου σημασίας χωρίων.

3. Προχείρως πρβλ. ἐνταῦθα Ψαλμ. 107₅ («Πεινῶντες καὶ διψῶντες, ἡ ψυχὴ αὐτῶν ἐν αὐτοῖς ἐξέλιπεν»). Περὶ τὸ πρόβλημα ὁμοίως τῆς ὑφισταμένης ἀλληλεπιδράσεως μεταξὺ ὑλικῆς καὶ πνευματικῆς φύσεως θέλομεν ἀσχοληθῆ εἰδικώτερον πῶς ἐν τῷ κεφ. Ε' τῆς παρούσης ἐρεῦνης.

4. Παροιμ. 10₃, 19₁₅.

5. Παροιμ. 19₁₅.

6. Παροιμ. 19₆.

7. Ἡσ. 32₆.

8. Ψαλμ. 107₉, Ἡσ. 32₆, Παροιμ. 27₇ («ψυχὴ ἐνδεδῆς») ✠

9. Ἡσ. 29₈ ✠

10. Ἱερ. 31₂₅ ✠ (ἐν ἡθικῇ ἐννοίᾳ).

11. Ἡσ. 29₈, Ψαλμ. 107₉ ✠

12. Ἀριθμ. 11₆ ✠

13. Παροιμ. 25₂₆. Πρβλ. ἐν ἡθικῇ ἐννοίᾳ Ἱερ. 31₂₅, ὡς καὶ τὴν ἐν Ψαλμ. 143₉

ἐκφρασιν שָׁבַת שׁוּבָה («ἡ ψυχὴ μου ὡς γῆ ἀνυδρῶς»), περὶ ἧς καὶ κατωτέρω ὁ λόγος.

τοῖς σημειοῦμεν, ὅτι ἡ **שָׁפַח** συνδέεται ἐπίσης μετὰ τῶν ρημάτων **אָכַל**¹, **אָמַל**², καὶ **עָבַשׁ**³, δι' ὧν ἀντιστοίχως ἐμφαίνεται ὅτι ἡ **שָׁפַח** «ἐσθλεί»¹, «ἐμπίπταται»² καὶ «χορταίνει»³, ὡς καὶ τὰς σχετικὰς ἐκφράσεις **הַעֲבֹשׁ שָׁפַח** («ψυχή ἐν πλησμονῇ») ⁴ καὶ «χορτασμός» (**עָבַשׁ**)⁵ τῆς **שָׁפַח**. Ἀλλὰ καὶ περαιτέρω ἐνόησε ἡ **שָׁפַח** συνδέεται μετὰ τῶν ρημάτων **רָוַח**⁶, **שָׁוַח**⁷, **עָבַח**⁸ καὶ **רָוַח** (I)⁹ πρὸς δῆλωσιν ἀντιστοίχως τοῦ ὅτι αὕτη «μεθύσκεται»⁶, «παχύνεται»⁷, «βδελύσσεται πᾶν βρωμίαν»⁸ καὶ «προσοχθίζει» ἐν τῷ ἄρτῳ». Τέλος λίαν χαρακτηριστικαὶ εἶναι ἐν προκειμένῳ καὶ αἱ ἐκφράσεις **שָׁפַח לְעַל**¹⁰ καὶ **שָׁפַח יְיָ**¹¹, ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ «λαίμαργος»¹⁰ καὶ διὰ τοὺς «ἀναιδεῖς τῇ ψυχῇ»¹¹ ἀδηφάγους. Ἄλλως τε οὐχὶ σπανίως ἡ **שָׁפַח** ἐμφανίζεται καὶ ὡς ἡ ἔδρα τῶν αἰσθησέων, ὡς, πρὸς τοῖς ἄλλοις, μαρτυρεῖ ἰδίᾳ καὶ τὸ γεγονός ὅτι αὕτη ἀποτελεῖ τὸ ὑποκείμενον τῶν σχετικῶν ρημάτων, ἐν οἷς καὶ τὰ **עָבַשׁ**¹², **הָרַח**¹³ καὶ **עָנַח**¹⁴, δηλ. ἡ **שָׁפַח** «ἀκούει»¹², «βλέπει»¹³ καὶ «ἀπτεται»¹⁴.

Ὡς θέλομεν ὅμως εὐθύς διαπιστώσει, ἐν τῇ Π.Διαθήκῃ ἡ **שָׁפַח** ἀναγνωρίζεται καὶ ὡς ἡ ἔδρα τῶν συναισθημάτων καὶ γενικῶς τῶν ψυχικῶν βιωμάτων. Οὕτως ἐμφανίζεται αὕτη ὡς τὸ ὑποκείμενον τῶν ρημάτων **הָהָה**¹⁵, **רָשָׁח**¹⁶, **רָצַח** (I)¹⁷ **רָבַח**¹⁸ καὶ **רָשָׁח**¹⁹, τ.ἔ. ἡ **שָׁפַח** «ἀγαπᾷ»¹⁵, «προαιρεῖται»¹⁶, «προσδέχεται»¹⁷, «κολλᾶται»¹⁸ ὀπίσω τινος, «συνδέεται»²⁰

1. Δευτ. 7_{18,20,25,27}, 17_{10,12,15} κλπ. Πρβλ. τὴν χρῆσιν τοῦ **אָכַל** («βρωμίαν») ἐν Ψαλμ. 78_{18,107,18}.
2. Ἐξ. 15₉, Ψαλμ. 107₉, Παροιμ. 6₈₀, Ἐκκλ. 6₇, Ἱερ. 31₂₅ (ἐν ἠθικῇ ἐννοίᾳ).
3. Ψαλμ. 63₈, 107₉, πρβλ. ἐπίσης Ψαλμ. 88₄, 123₄, Ἐκκλ. 6₈, Ἱσ. 58_{10,11}, Ἱερ. 50₁₉, Ἱεζ. 7₁₀.
4. Παροιμ. 27₇ ✠
5. Δευτ. 23₂₅, Παροιμ. 13₂₅.
6. Ἱερ. 31_{14,25} (ἐν ἠθικῇ ἐννοίᾳ).
7. Παροιμ. 11_{25,13}.
8. Ψαλμ. 107₁₈.
9. Ἀριθμ. 21₅.
10. Παροιμ. 23₂ ✠
11. Ἱσ. 56₁₁ ✠
12. Ἱερ. 4₁₉.
13. Ἐκκλ. 2₂₄, Ἱσ. 53₁₀.
14. Δευτ. 5₂, 7₂₁, 22₈, Ἀριθμ. 19₂₂, Ἰώβ 6₇.
15. Ἀσμ. 1₇, 3_{1,2,3,4} (ὁμοῦ μετὰ τοῦ **שָׁח**). Ἐπίσης πρβλ. I Σαμ. 18₁ κλπ. Πρβλ. τὸν σύνδεσμον τῆς **שָׁפַח** μετὰ τοῦ **הָהָה** (I Σαμ. 18₈). Πρὸς τοὺτοις πρβλ. καὶ κατωτέρω.
16. Γεν. 34₈.
17. Ἱσ. 42₁.
18. Γεν. 34₃ («προσέσχευ»). Πρβλ. Ἱησ.Ν. 22₅, Ψαλμ. 63₉, 119₂₅.
19. Γεν. 44₈₀, I Σαμ. 18₁.
20. I Σαμ. 18₁.

πρός ἑτέραν τινα «ψυχὴν» ἢ «κρέμαται»¹ ἐξ αὐτῆς. Περαιτέρω ἡ **שָׁנָה** εἶναι τὸ ὑποκειμενον τῶν ρημάτων **שָׁנָה**², **עָקַר**³, **עָקַרְתָּ**⁴ καὶ **לָעַן**⁵, ὡς ἐπίσης συνδέεται καὶ μετὰ τοῦ **שָׁנָה**³, ὅπερ σημαίνει ὅτι ἡ **שָׁנָה** «μισεῖ»², «ἀφίσταται»⁷, «βδελύσσεται»⁵, «ἐπιχαίρει»⁶ καὶ ἔχει «δίκην» (**יָבַ**)⁸, δηλ. ἀντιδικίαν πρὸς τινα ἢ καὶ «ἐκδικεῖ» (**נָקַ**)⁹. Πρὸς τούτοις δὲ ἡ **שָׁנָה** συνδέεται καὶ μετὰ τῶν ρημάτων **שָׁמַח**¹⁰ καὶ **עָנָה**¹¹, δι' ὧν δηλοῦται ὅτι αὕτη «εὐφραίνεται»¹⁰ καὶ «ἐντροφᾶ»¹¹, ἐνῶ ὁ μετὰ τῶν **קָמַח**¹² καὶ **קָמַחַת**¹³ σύνδεσμος αὐτῆς ἐκφράζει, ὅτι ἡ **שָׁנָה** αἰσθάνεται τὸ «γλυκὺ»¹² τῶν συμβουλῶν καὶ τὸ «γλόκασμα»¹³ τῶν καλῶν λόγων. Ἄλλὰ καὶ ἀντιθέτως, ἡ **שָׁנָה** «πικραίνεται»¹⁴, ὡς ἐμφαίνουσι τὰ χωρία ἐκεῖνα, ἐνθα αὕτη ἀπαντᾷ ὡς ὑποκειμενον τοῦ ρήματος **מָרַר**¹⁴, ἐξ οὗ καὶ ἡ συνηθεστάτη ἐκφρασις **שָׁנָה מָרַרְתָּ** («πικρὸν ψυχῆς») ¹⁵. Ἐπίσης λίαν χαρακτηριστικὸς εἶναι ἐν προκειμένῳ καὶ ὁ σύνδεσμος τῆς **שָׁנָה** μετὰ τῶν **עָנָה** («δύναμις») ¹⁶, **עָמַל** («πόνος») ¹⁷, **עָמַל** («μοχθοῦσα») ¹⁸, τοῦ ἀπαξ λεγομένου **יָבֹוֹן** («ἀποθάρρυνσις») ¹⁹, ὡς καὶ τῶν **אָנָה** («ἀλγοῦσα») ²⁰, **רָחַץ** (י) («θλι-

1. Γεν. 44₃₀.

2. Ἡσ. 1₁₄. Πρβλ. II Σαμ. 5₈, Ψαλμ. 11₅, Παροιμ. 29₂₄, ἐνθα ἡ **שָׁנָה** ὡς ἀντι-

κειμενον τοῦ **שָׁנָה**.

3. Ἱερ. 6₈, Ἱεζ. 23_{17,18}.

4. Ἱεζ. 23_{18,22,28} ✕

5. Δευτ. 26_{11,15,30,43}, Ἱερ. 14₁₉.

6. Ἱεζ. 25_{6,15}, πρβλ. Ἱεζ. 36₅ ✕

7. Ἱερ. 6₈, Ἱεζ. 23_{17,18} (**עָקַרְתָּ**), Ἱεζ. 23_{18,22,28} (**עָקַר**).

8. Θρ. 3₅₈.

9. Ἱερ. 5_{9,29}, 9₈, πρβλ. Ἱεζ. 25₁₅.

10. Ψαλμ. 86₄. Πρβλ. Παροιμ. 23₂₄ (μόνον παρ' Ο' ὑπάρχει τὸ **שָׁנָה**)

11. Ἡσ. 55₂.

12. Παροιμ. 27₉.

13. Παροιμ. 16₂₄, πρβλ. Παροιμ. 27₇.

14. Ἰώβ 27₂, πρβλ. I Σαμ. 30₆, II Βασ. 4₂₇.

15. Ἰώβ 7_{11,10,21}, 21₂₅, πρβλ. Κρ. 18₂₆ («ἄνδρες πικροὶ ψυχῆ»), II Σαμ. 17₉ («κατὰ πικρὸν τῆ ψυχῆ»), I Σαμ. 1₁₀, 22₂ («κατὰ δόνησιν ψυχῆ»), Ἡσ. 38₁₅ («ἀδόνην τῆς ψυχῆς»), πρβλ. Ἰώβ 3₂₀, Παροιμ. 14₁₀, 31₈, Ἱεζ. 27₃₁.

16. Κριτ. 5₂₁ («ψυχὴ μου δυνατὴ»), πρβλ. Ψαλμ. 138₈, ἐνθα ὁ Θεὸς ἀναγνωρίζεται ὡς ὁ παρέχων δύναμιν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου.

17. Ἡσ. 53₁₁, πρβλ. Κρ. 10₁₆ («κόπος»).

18. Παροιμ. 16₂₆, ἐνθα γίνεται ἐπίσης χρῆσις καὶ τοῦ ριζικοῦ ρήματος **עָמַל**.

19. Δευτ. 28₆₅ ✕

20. Ἡσ. 19₁₀ ✕

μικρῶς)¹, **שׁוֹכַח** («ἀτεκνία») ², **צָרָה** («θλίβων») ³. Συναφῆ εἶναι καὶ τὰ διαφωτιστικὰ ἐκεῖνά χωρία τῆς Π. Διαθήκης, ἔνθα ἡ **נִפְּנָה** εὐρήται ὁμοῦ μετὰ τῶν ρημάτων **יָנַח** (II) ⁴, **עָנָם** ⁵, **רָעָה** ⁶, **בָּכָה** ⁷, **דָּלָה** (II) ⁸, **לָלַע** (I) ⁹, **אָבַל** (I) ¹⁰, **בָּהָה** ¹¹, **הִמָּה** ¹², **חָחַח** ¹³, **מוֹנִי** ¹⁴, **דּוֹב** ¹⁵, **שִׁיחַ** ¹⁶, **כָּלָה** ¹⁷, **הִטָּע** (II) ¹⁸, **הִיָּע** (II) ¹⁹, **דָּבָה** ²⁰, **שָׁשַׁע** ²¹, **עָבַר** (I) ²², ἐν ἄλλοις λόγοις ἡ **נִפְּנָה** «θλίβεται» ⁴, «στενοχωρεῖται» ⁵, «δειλιᾷ» ⁶, «κλαίει» ⁷, «νυστάζει» ⁸, αἰσθάνεται τοὺς ὀφθαλμοὺς «ἐπιφυλλίζοντας» ⁹, ἐκ τῶν δακρῶν προφανῶς, «πενθεῖ» ¹⁰, «ταράσσεται» ¹¹, «συνταράσσει» ¹² τὸν ὅλον ἄνθρωπον, «κάμπτεται» ¹³, «τῆκεται» ¹⁴, «ἐκτῆκεται» ¹⁵, «ἀναλύεται» ¹⁶, «ἐκλείπτει» ²³, «καταρρέει» ²¹, «σκοτιζέται» ²¹, τὰ τελευταῖα ταῦτα, βεβαίως, ἐν μεταφορικῇ ἐννοίᾳ, ὡς ἐπίσης καὶ τὸ ὅτι ἡ **נִפְּנָה** «διέρχεται» ²² χεῖμαρρον ἢ ὕδωρ. Εἰς δὲ τὰ ἀνωτέρω ἐκτεθέντα, ἅτινα καὶ παρέχουν, νομιζομεν, ἀνάγλυφον εἰκόνα τῶν ποικίλων ψυχικῶν βιωμάτων τῆς **נִפְּנָה**, προσθετέα ἐνταῦθα καὶ τινὰ χωρία, ὅπου ἡ **נִפְּנָה** πάλιν εἶναι τὸ ὑποκείμενον τῶν ρημάτων **נָחַח** (II) ²⁴ καὶ **טוּק** ²⁵, δι' ὧν δηλοῦται ὅτι αὕτη «ἀπωθεῖται» ²⁴ ἐξ εἰρήνης καὶ «αἰσθάνεται ἀηδῖαν» ²⁵. Τέλος ἐν τῇ αὐτῇ ἀλληλουχίᾳ εἶναι

1. Γεν. 42₂₁, II Σαμ. 4₉, I Βασ. 1₂₉, Ψαλμ. 143₁₁, Παροιμ. 21₂₈, πρβλ. Ψαλμ. 31₈ («ἀνάγκη»).
2. Ψαλμ. 35₁₂.
3. Ψαλμ. 143₁₂.
4. Ἰώβ 19₃.
5. Ἰώβ 30₂₆ ✕
6. Ἰεσ. 15₄ ✕
7. Ἰερ. 13₁₇, Ψαλμ. 69₁₁, πρβλ. Ἰεζ. 27₉₁.
8. Ψαλμ. 119₂₈.
9. Θρ. 3₅₁.
10. Ἰώβ 14₂₂.
11. Ψαλμ. 6₄.
12. Ψαλμ. 42_{6,12,43,5}.
13. Θρ. 3₂₀.
14. Ψαλμ. 107₂₆.
15. Λευιτ. 26₁₈ ✕
16. Ψαλμ. 42_{6,7,12}, 43₅, 44₂₆, πρβλ. Θρ. 3₂₀ ✕
17. Ψαλμ. 84₈, 119₈₁.
18. Ψαλμ. 107₅, Ἰων. 2₈.
19. Ἰερ. 4₈₁.
20. I Σαμ. 2₃₈ ✕
21. Ψαλμ. 31₁₀.
22. Ψαλμ. 124_{4,5}.
23. Οὕτως ἀποδίδονται ὑπὸ τῶν Ο' τὰ προμνημονευθέντα ῥήματα **כָּלָה** (Ψαλμ. 84₈, 119₈₁), **הִטָּע** (Ψαλμ. 107₅, Ἰων. 2₈) καὶ **הִיָּע** (Ἰερ. 4₈₁).
24. Θρ. 3₁₇, πρβλ. Ψαλμ. 88₁₅.
25. Ἰώβ 10₁.

ἀξια μνείας καὶ τὰ ρήματα **רצק** (II)¹, **קרק**², **קוש** (I)³, **קמק**⁴, **קמק**⁵, καὶ **קמק**⁶, τὰ ὅποια ἔχουν ὡς ὑποκείμενον αὐτῶν τὴν **קמק**, ἐκφραζομένου οὕτως ὅτι αὐτὴ ἀδλιγογυχεῖν¹, ἀνέχεται², καταπραϋνεται³, καθησυχάζεται⁴, καὶ ἀηρεμεῖ⁵ ὡς τὸ νήπιον εἰς τοὺς κόλπους τῆς μητρὸς αὐτοῦ, «παρκαλείται»⁶. Ἐπίσης δ' ἀναφέρομεν ἐνταῦθα καὶ τὰ ρήματα **קיל**⁷ καὶ **קכש**⁸ ἔχοντα καὶ αὐτά, ἔστιν ὅτε, ὡς ὑποκείμενον τὴν **קמק**, ὁπότε καὶ γίνεται χρῆσις αὐτῶν πρὸς δῆλωσιν τοῦ ὅτι π.χ. ἡ **קמק** «ἀδλιζεται⁷ ἐν ἀγαθοῖς» ἢ «παροικεῖ»⁸ ἐν μέσῳ περιβάλλοντος ἀνεπιθυμήτου καὶ δὴ ἐχθρικοῦ.

Ἐξ ἄλλου ἕμως ἡ **קמק** διὰ σειραῶς σαφῶν τῆς Π. Διαθήκης μαρτυριῶν θεωρεῖται καὶ ὡς ἡ ἑδρα τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ γενικώτερον τῆς βουλήσεως, ὡς, πρὸς τοῖς ἄλλοις, δηλοῖ ἰδίᾳ καὶ ἡ παρουσία τῆς **קמק** ὡς ὑποκειμένου τῶν σχετικῶν ρημάτων, ἐν οἷς καὶ **קמק** (I)⁹, **קמק**¹⁰, **קמק**¹¹, **קמק**¹² καὶ **קמק**¹³. ὁ δὲ τοιοῦτος χαρακτηριστικὸς σύνδεσμος τῆς **קמק** ἐμφαίνει, ὅτι αὐτὴ «θέλει»⁹, «αἰτεῖται»¹⁰, «ποθεῖ διακαῶς»¹¹, «ἀποποιεῖται» ἢ «ἀρνεῖται»¹² καὶ «ἐπιθυμεῖ»¹³. Συναφεῖς πρὸς τὸ τελευταῖον τοῦτο εἶναι ὁ λίαν διαφωτιστικὸς σύνδεσμος τῆς **קמק** μετὰ τῶν **קמק** («ἐπιθυμία») ¹⁴ καὶ **קמק** («ἐπιθυμία») ¹⁵, ὡς ἐπίσης καὶ ἡ ἐκφρασις **קמק קמק** («καταθύμιον ψυχῆς») ¹⁶. Ἔστιν ὅτε μάλιστα ἡ **קמק** συνδέεται καὶ μετὰ τοῦ **קמק** («πορεύομαι») ¹⁷, ἵνα ἐκφρασθῇ ἡ ἔννοια

1. Ἀριθ. 21₄, Κρ. 16₁₆, 10₁₈ («ἀλιγώθη»), Ζαχ. 11₈ («βαρυνθήσεται»).

2. Ἰώβ 6₁₁.

3. Ψαλμ. 131₂.

4. Ψαλμ. 62₆, 131₂.

5. Ψαλμ. 131₂, Παροιμ. 11₁₇.

6. Ψαλμ. 77₈.

7. Ψαλμ. 25₁₉.

8. Ψαλμ. 94₁₇, 120₆.

9. Ἡσ. 66₈.

10. Δευτ. 14₂₈ («ἐπιθυμοῦν»), Περβλ. I Βασ. 49₄, Ἰώβ 31₃₀, Ψαλμ. 78₁₀, Ἰων. 4₂.

Πρὸς τοῦτοις πρβλ. τὴν χρῆσιν τοῦ **קמק** («αἴτημα») ἐν Ἐσθ. 7₃.

11. Δευτ. 24₁₅, Ἰερ. 22₂₇, 44₁₄. Περβλ. ἐπίσης κατωτέρω.

12. Ἰώβ 6₇, Ψαλμ. 77₈.

13. Δευτ. 12₂₀, 14₂₈, I Σαμ. 2₁₀, II Σαμ. 3₂₁, I Βασ. 11₈₇, Ἰώβ 23₁₈, Παροιμ. 13₄,

21₁₀, Μιχ. 7₁.

14. Δευτ. 12₁₅, 20₁₂, 18₆, I Σαμ. 23₂₀, Ἰερ. 22₄.

15. Ψαλμ. 10₈, Ἡσ. 26₈, πρβλ. Παροιμ. 13₉.

16. Μιχ. 7₈.

17. Ἐκκλ. 6₆, Περβλ. καὶ κατωτέρω.

τοῦ «ἀκολουθῶ ταῖς ἰδίαις μου ἐπιθυμίαις», ἐνῶ τὸ **קָרָה** («πλατύνω»)¹, ὁμοῦ μετὰ τῆς **שָׁנָה**, σημαίνει τὴν ἀπληστίαν, ἐντεῦθεν δὲ καὶ ἡ χαρακτηριστικὴ ἔκφρασις **שָׁנָה־קָרָה** («ἀπληστος»)². Σημειωτέον ἐν προκειμένῳ, ὅτι ἡ **שָׁנָה** ἀποτελεῖ τὸ ὑποκείμενον καὶ τοῦ ρήματος **קָרָה** (II) («εὐλογῶ»)³. Λίαν δὲ χαρακτηριστικὸν εἶναι καὶ τὸ γεγονός, ὅτι ἐνίοτε ἡ χρῆσις μόνον τοῦ ὄρου **שָׁנָה** γίνεται πρὸς δῆλωσιν τῆς θελήσεως καὶ γενικῶς τῆς ἐπιθυμίας, ὡς ἐμφαίνουσι π.χ. καὶ αἱ ἐξῆς σπουδαιόταται διὰ τὴν παροῦσαν ἔρευναν ἐκφράσεις **שָׁנָה־אֵל** («εἰ ἔχετε τῆ ψυχῆ ὑμῶν»)⁴ καὶ **אֵל־שָׁנָה־כָּחֵל** («εἰ ἐστὶν ἡ ψυχὴ ὑμῶν»)⁵.

Πρὸς τούτοις ὅμως ἡ ἐξέτασις τῶν σχετικῶν τῆς Π.Διαθήκης χωρίων, ὅπου ἀπαντᾷ ὁ ἀνθρωπολογικὸς ὄρος **שָׁנָה**, δεικνύει ὅτι οὗτος ἀναγνωρίζεται ἐπίσης καὶ ὡς ἡ ἔδρα τῆς νοήσεως, τῆς κρίσεως καὶ γενικῶς τῆς σκέψεως. Τοῦτο δὲ πιστοῦται ἰδίᾳ καὶ ἐκ τῆς σειρᾶς τῶν περιπτώσεων ἐκείνων, ἐνθα ἡ **שָׁנָה** συνδέεται μετὰ τῶν ρημάτων **אמר** (I)⁶, **דמה** (I)⁷, **זכר**⁸, **יע**⁹, **הע**¹⁰ καὶ **שכח**¹¹. Οὕτω π.χ. «λέγει»⁶ τις τῆ **שָׁנָה** αὐτοῦ, τ.ἔ. μονολογεῖ¹², («φαντάζεται») ἢ «σκέπτεται»⁷ ἐν τῆ **שָׁנָה** αὐτοῦ, ὡς ἐπίσης ἡ **שָׁנָה** «μυμνήσκειται»⁸ «γινώσκει»⁹, «πλανᾶται»¹⁰ καὶ «ἐπιλανθάνεται»¹¹. Ἐξ ἴσου διαφωτιστικὰ ὅμως εἶναι ἐνταῦθα καὶ τὰ χωρία ἐκεῖνα, ἐν τοῖς ὁποίοις γίνεται λόγος περὶ

1. Ἀββ. 2₅, Ἦσ. 5₁₄. Πρβλ. ἐν προκειμένῳ ὅσα περὶ τῆς πρώτης σημασιολογικῆς παραλλαγῆς τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ὄρου ἐλέχθησαν ἀνωτέρω.

2. Παροιμ. 28₂₆.

3. Γεν. 27_{4,19,25,31}. Πρβλ. Ψαλμ. 49₁₉, Παροιμ. 11₂₅ **שָׁנָה־קָרָה** («ψυχὴ εὐλογουμένη»). Πρὸς τούτοις πρβλ. καὶ κατωτέρω.

4. Γεν. 23₈.

5. Π Βασ. 9₁₅. Πρβλ. Ἱερ. 15₄ **אֵל־שָׁנָה־אֵל־הַיָּהוָה** («οὐκ ἐστὶν ἡ ψυχὴ μου πρὸς τὸν λαὸν τοῦτον»).

6. Ψαλμ. 3_{8,11,35}, Θρ. 3₂₄. Πρβλ. I Σαμ. 20₄, ἐνθα ἡ **שָׁנָה** ὑποκείμενον τοῦ **אמר** (I).

7. Ἔσθ. 4₁₃. Πρβλ. τὴν χρῆσιν τοῦ ρήματος **הנה** (I) ἐν Ἦσ. 33₁₈, Ἰώβ 27₄, ἐνθα οἱ Ὁ ἀναγινώσκουν «ψυχὴ» καὶ ἀποδίδουν τοῦτο διὰ τοῦ «μελετῶ».

8. Θρ. 3₂₀.

9. Ψαλμ. 139₁₄, Ἰώβ 9₂₁, Ἀσμ. 6₁₂, πρβλ. Παροιμ. 24₁₄. Πρβλ. ἐπίσης καὶ κατωτέρω.

10. Ἱερ. 42₂₀.

11. Ψαλμ. 103₉.

12. Πρβλ. N.P.BRATSIOTIS, Der Monolog im Alten Testament (ἐν: ZAW 73, σελ. 30-70), 1961, ἰδίᾳ σελ. 46ξξ.

του ὅτι ἡ **שָׁנָה** ἀποκτᾶ «γνώσιν» (**תָּעַר**)¹ καὶ δὴ καὶ «σοφίαν» (**הַמְּחָה**)². Μνημονευτέος ἐπίσης καὶ ὁ σύνδεσμος τῆς **שָׁנָה** μετὰ τε τοῦ **שִׁית** («τίθῃμι») καὶ τοῦ **הָצַע** («βουλή»)³, ὡς π.χ. συμβαίνει καὶ ἐν τῷ ἐξῆς ἀποκαλυπτικῷ ἐν προκειμένῳ ψαλμικῷ χωρίῳ: «*ἔξως τίνος θήσομαι βουλὰς ἐν ψυχῇ μου;*»⁴. Ἐν τῇ αὐτῇ δ' ἀλληλουχίᾳ ἀναφερόμεν ἐπίσης καὶ τὴν τοσοῦτον χαρακτηριστικὴν χρῆσιν μόνου τοῦ ὄρου **שָׁנָה** πρὸς δήλωσιν τῆς σκέψεως, ὡς π.χ. ἐμφαίνει, ἔστιν ὅτε, καὶ ἡ ἐπιγραμματικὴ ἔκφρασις **יִשְׁפַּחַן** («κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς»)⁵.

Ἀναμφιβόλως ὁμοῦς τὴν ἔννοιαν τῆς **שָׁנָה** ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ διαφωτίζει, μὲγάλως μάλιστα, καὶ ἡ πληθώρα τῶν χωρίων ἐκείνων, ἐνθα ἡ **שָׁנָה** ἀπαντᾷ σαφῶς καὶ ὡς ἡ ἕδρα τῶν θρησκευτικῶν βιωμάτων καὶ δὴ καὶ ὡς τὸ κέντρον τῆς ἐσωτερικῆς καὶ προσωπικῆς θρησκείας τοῦ ἀνθρώπου. «Ἴνα μὴ δ' ἐκταθῶμεν ἐνταῦθα εἰς ἄλλας λεπτομερείας, ἀρκούμεθα νὰ ἐπισημάνωμεν τὴν παρουσίαν τῶν ρημάτων **הָאָה**⁶, **דָּבַר**⁷, **בָּרַךְ** (II)⁸, **לָלַךְ** (II)⁹, **לֵיל** ἢ **לֵיל**¹⁰, **עָע** (II)¹¹, **יָרָא** (I)¹², **הָקָה**¹³, **הָכַח**¹⁴, **קוּה** (I)¹⁵, καὶ **דָּמַם**¹⁶, ὑποκείμενον τῶν ὁποίων εἶναι ἡ **שָׁנָה**. Ἐντεῦθεν δὲ λέγεται ὅτι αὐτὴ «ἀγαπᾷ»⁶ τὸν Θεόν, «κολλᾶται» ἢ «προσκειταί»⁷ τῷ Κυρίῳ, «εὐλογεῖ»⁸ καὶ «αἰνεῖ»⁹ τὸν Θεόν, «ἀγάλλεται»¹⁰ ἐπὶ τῷ Κυρίῳ, «εὐφραίνεται»¹¹ ὑπὸ τῶν θείων «παρακλήσεων» (**יִתְנַחֵם**), «φοβεῖται»¹², «ἐλπίζει»¹³, «ὑπομένει»¹⁷ καὶ «ὑποτάσσεται»¹⁶ τῷ Θεῷ. Πρὸς δὲ τούτοις

1. Παροιμ. 2₁₀, πρβλ. Παροιμ. 19₉.

2. Παροιμ. 24₁₄. Πρβλ. τὴν χρῆσιν τοῦ **הָכַח** («σοφός») ἐν Παροιμ. 11₈₀.

3. Πρόκειται περὶ τοῦ **הָצַע** (II), πρβλ. ὁμοῦ μετὰ τοῦ ὄρου **שָׁנָה** ἐν Ψαλμ. 13₈,

Παροιμ. 27₉.

4. Ψαλμ. 13₈.

5. Ψαλμ. 105₂₂.

6. Δευτ. 6₅, 13₄. Πρβλ. ἐν προκειμένῳ τὴν χαρακτηριστικὴν χρῆσιν τοῦ **הָאָה**

ὁμοῦ μετὰ τῆς **שָׁנָה** ἐν Δευτ. 10₁₂, 11₁₈, 30₈, Ἰησ.Ν. 22₅, 23₁₁.

7. Ψαλμ. 63₉ («ἐκολλήθη»), Ἰησ.Ν. 22₅ («προσκειῖσθαι»).

8. Ψαλμ. 103_{1, 2, 22}, 104_{1, 85}.

9. Ψαλμ. 119₁₇₅, 146₁.

10. Ψαλμ. 35₉, Ἡσ. 61₁₀.

11. Ψαλμ. 94₁₉.

12. Δευτ. 10₁₂.

13. Ψαλμ. 42_{6, 13}, 43₅, πρβλ. Ψαλμ. 130₅.

14. Ψαλμ. 33₂₀.

15. Ψαλμ. 130₅.

16. Ψαλμ. 62₆.

17. Ψαλμ. 33₂₀ (**הָכַח**), Ψαλμ. 130₅ (**קוּה**).

μνημονευτέος ἐν προκειμένῳ καὶ ὁ σύνδεσμος τῆς **שָׁנָה** μετὰ τῶν **הַיּוֹמִיּוֹת** («σιγή») ¹, **הַיָּמִיּוֹת** («πόθος») ², μάλιστα ἐν τοῖς χωρίοις ἐκείνοις, ἐν τοῖς ὁποίοις λέγεται ὅτι ἡ **שָׁנָה** τηρεῖ «σιγήν» ¹ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ ὅτι ὁ ἀπόθος ² αὐτῆς εἶναι ἡ «ἀνάμνησις» (**זִכְרוֹן**) τοῦ Κυρίου. Λίαν δὲ χαρακτηριστικὴ εἶναι ἐπίσης καὶ ἡ χρῆσις τῆς **שָׁנָה** ὡς ὑποκειμένου τῶν ρημάτων **הִסְתָּ**³, **נִשְׁנָה**⁴, **הִסְתָּ**⁵, **עָרַג**⁶, **נָרַג**⁷, **צָמַח**⁸ καὶ **כָּלָה**⁹. Κατὰ ταῦτα ἡ **שָׁנָה** «πέποιθεν» ³ ἐπὶ τῷ Κυρίῳ, «αἴρεται» ⁴ πρὸς αὐτόν, «ἐπιποθεῖ» ⁵, «λαχταρεῖ» ⁶, «ποθεῖ διακαῶς» ⁷ καὶ «διψεῖ» ⁸ τὸν Θεὸν καὶ δὴ «ἐκλείπει» ⁹ νοσταλγοῦσα τὴν θεϊαν βοήθειαν.

Ἐκ παραλλήλου πρὸς τὰ ἤδη ἐκτεθέντα, ἡ **שָׁנָה** ἀναγνωρίζεται ἐν τῇ Π. Διὰθῆκη καὶ ὡς ἡ ἕδρα τῶν θρησκευτικῶν γενικῶς συναισθημάτων καὶ ἐκδηλώσεων τοῦ ἀνθρώπου, περὶ οὗ μαρτυρεῖ σαφῶς καὶ ἡ ἐν σειρά ἁλωρίων παρουσίᾳ τῆς **שָׁנָה** ὁμοῦ μετὰ τινῶν σχετικῶν ρημάτων, ὡς π.χ. τῶν **הוֹאֵ**¹⁰, **עָבַר**¹¹, **נָצַר**¹², **עָדָה**¹³, **נָתַן**¹⁴ καὶ **שָׁרַר**¹⁵, ὅπερ σημαίνει ὅτι ἡ **שָׁנָה** «ἐπιθυμεῖ» ¹⁰ τὸν Θεόν, «λατρεύει» ¹¹ αὐτῷ, «ἐξερעνη» ¹² τὰ μαρτύρια τοῦ Κυρίου, «γινώσκει» ¹³ τὰ ἔργα αὐτοῦ, «δίδεται» ¹⁴, δηλ. «ἀφοσιοῦται» «τοῦ ζητῆσαι Κυρίῳ τῷ Θεῷ» καὶ «ἐκζητεῖ» ¹⁵ αὐτόν. Σημειωτέον δ' ὅτι ἐν τῇ αὐτῇ ἐννοίᾳ πάλιν ὁμοῦ μετὰ τοῦ ἔρου **שָׁנָה** ἀπαντᾷ, ἔστιν ὅτε, καὶ τὸ ρῆμα **בָּקַשׁ** («ἐπιζητῶ») ¹⁶. Ἐν τισὶ χωρίοις μάλιστα ἡ **שָׁנָה** συνδέεται λίαν χαρα-

1. Ψαλμ. 62₂.

2. Ἡσ. 26₈.

3. Ψαλμ. 57₂.

4. Ψαλμ. 25₁₁, 86₄, 143₈.

5. Ψαλμ. 84₈.

6. Ψαλμ. 42₃.

7. Ψαλμ. 119₂₀.

8. Ψαλμ. 42₈, 63₃.

9. Ψαλμ. 84₃, 119₈₁.

10. Ἡσ. 26₈.

11. Δευτ. 10₁₂, 11₁₈, Ἰησ.Ν. 22₃.

12. Ψαλμ. 119₁₂₈.

13. Ἰησ.Ν. 23₁₄.

14. Ι Χρον. 22₁₃, Ἐσθ. 7₃, Παροιμ. 29₁₇. Πρβλ. Ψαλμ. 27₁₂, 41₃, ἐνθα ὁ ἔρος

שָׁנָה εὐρηται, νομιζομεν, ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ «διάθεσις» κλπ.

15. Δευτ. 4₂₉, Ι Χρον. 22₁₈, Θρ. 3₂₅.

16. Ἐκκλ. 7₂₈.

κτηριστικῶς καὶ μετὰ τῶν ρημάτων **ישׁ**¹, **שמר** (I)², **קָהָה**³, καὶ **שוב**⁴. Διὰ δὲ τοῦ συνδέσμου τούτου δηλοῦται ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ, ὅτι ὁ ἄνθρωπος «ἐμβάλλει»¹ ἐν τῇ **שׁוֹב** αὐτοῦ τὰς θείας ἐντολάς καὶ ὅτι αὐτὴ ἀφυλάσσει² τὰ μαρτύρια» τοῦ Θεοῦ⁵. Διαφοριστικὴ ἐν προκειμένῳ εἶναι καὶ ἡ ἔκφρασις «φυλάσσω² τὴν ψυχὴν μου»⁶, ἐν ἡθικῇ, βεβαίως, ἐννοίᾳ, ὡς ἐπίσης καὶ τὰ «πορεύομαι³ ἐν ὅλῃ τῇ ψυχῇ μου» τὴν ὁδὸν Κυρίου, «ἐπιστρέφω ἐν ὅλῃ ψυχῇ»⁷ κλπ.⁸ Λίαν χαρακτηριστικὴ εἶναι ἄλλως τε καὶ ἡ χρῆσις τοῦ ρήματος **נָמַן**⁹ ἐν τινι χωρίῳ τῶν Παροιμιῶν, ἐνθα λέγεται περὶ τοῦ ἐλεήμονος, ὅτι «ἀγαθὸν ποιεῖ»⁹ τῇ **שׁוֹב** αὐτοῦ.

Πρὸς τούτοις ὅμως εἶναι ἄξια ἰδιαίτερας μνείας ἐνταῦθα καὶ τὰ χωρία ἐκεῖνα, ἐνθα, οὐχὶ βεβαίως τυχαίως, ἀπαντᾷ ἡ **שׁוֹב** ὡς ὑποκείμενον ἢ ἀντικείμενον τῶν ρημάτων **שׁוֹב**¹⁰, **שׁוֹב**¹¹, **שׁוֹב**¹², **לְעַל**¹³, **שׁוֹב**¹⁴, **לְעַל**¹⁵, **שׁוֹב**¹⁶, καὶ **בְּנֵי**¹⁷, διὰ τῶν ὁποίων σαφῶς ἐμφαίνεται, ὅτι ἡ **שׁוֹב** «πλημμυλεῖται»¹⁰, «ἀμαρτάνει»¹¹ καὶ ἐντεῦθεν αἱ σχετικαὶ ἐκφράσεις «ἀμαρτοῦσα¹⁸ ψυχὴ» καὶ δὴ «ἀμαρτία¹⁹ ψυχῆς», ἐνθα γίνεται ἀντιστοίχως χρῆσις τῶν **שׁוֹב**¹⁸ καὶ **שׁוֹב**¹⁹, ὡς ἐπίσης καὶ ὅτι ἡ **שׁוֹב** «μιαίνεται»¹², «λανθάνει»¹³ καὶ διὰ τῶν ἀμαρτιῶν τοῦ ὁ ἄνθρωπος «βιαιοπραγεῖ»¹⁴ ἐναντίον αὐτῆς, ἢ πάλιν «προσοχθίζει»¹⁵ τοῖς θεοῖς κρίμασιν», δὲν «εἶναι εὐθεῖα»¹⁶, «εἶναι δολία»¹⁷ κλπ. Χαρακτηριστικῆ

1. Δευτ. 11¹⁸.
2. Δευτ. 4^{9,15}, Ἰησ.Ν. 22⁵, 23¹¹, Ψαλμ. 119¹⁶⁷, Παροιμ. 13^{8,16,17}, 19¹⁶, 21²⁸, Ἰερ. 17²¹, πρβλ. Παροιμ. 22⁵.
3. Δευτ. 10¹⁹, Ἰησ.Ν. 22⁵, I Βασ. 2⁴.
4. Δευτ. 30¹⁰, I Βασ. 8⁴⁸, II Βασ. 23²⁵, Ψαλμ. 19^{8,23}, 116⁷.
5. Ψαλμ. 119¹⁶⁷, ἐνθα γίνεται χρῆσις τοῦ προμνημονευθέντος ρήματος **שמר** (I).
6. Δευτ. 4^{9,15}, Ἰησ.Ν. 22⁵, 23¹¹, Παροιμ. 13⁸, 16¹⁷, 19¹⁶, 21²⁸, Ἰερ. 17²¹ κλπ., ἐνθα καὶ πάλιν ἔχομεν χρῆσιν τοῦ ρήματος **שמר** (I).
7. Δευτ. 30¹⁰, I Βασ. 8⁴⁸, II Βασ. 23²⁵, ἐνθα γίνεται χρῆσις τοῦ προμνημονευθέντος ρήματος **שוב**.
8. Πρβλ. τὴν χρῆσιν τοῦ ρήματος **שוב** ἐν Ψαλμ. 19^{8,23}, 116⁷.
9. Παροιμ. 11¹⁷.
10. Ἀριθμ. 5⁶.
11. Δευτ. 4²⁷, 5^{1,15,17,21}, Ἀριθ. 15²⁷, Παροιμ. 20², Ἰεζ. 18^{4,20}, πρβλ. Ἀββ. 2¹⁰ («ἐξήμαρτεν»).
12. Δευτ. 11^{44,22}, Ἀριθμ. 19²², Ἰεζ. 4¹⁴.
13. Δευτ. 5^{15,21}, πρβλ. ἐν ἀμφοτέροις τοῖς χωρίοις τὴν χρῆσιν τοῦ **לְעַל** (I).
14. Παροιμ. 8³⁶. Πρβλ. ἐν προκειμένῳ τὴν χρῆσιν τοῦ **שׁוֹב** («ἀδικία») ἐν Ψαλμ. 72¹⁴, Παροιμ. 13², πρβλ. Ψαλμ. 11⁵.
15. Δευτ. 26^{15,48}. Πρβλ. ἐπίσης τὴν χρῆσιν τοῦ ἀπαξ λεγομένου **לְעַל** («σκολιότης»)
16. Ἰεζ. 16⁵.
17. Ἀββ. 2⁴. Πρβλ. ἐπίσης τὴν χρῆσιν τοῦ **לְעַל** («δικαιοσ») ἐν Ἀριθμ. 23¹⁰.
18. Παροιμ. 13².
19. Ἀριθμ. 15²⁸.
20. Μιχ. 6⁷.

μάλιστα εἶναι καὶ ἡ χρῆσις τοῦ ρήματος **יָרַשׁ**¹ ἐν τῇ θείᾳ προσταγῇ «οὐ μὴ βδελύξητε¹ τὰς ψυχὰς ὑμῶν...». Σχετικῆ πρὸς τὰ τελευταῖα ταῦτα εἶναι ἐπίσης ἡ τε χρῆσις τοῦ ρήματος **תָּשׂוּ**² προκειμένου περὶ τοῦ μοιχοῦ, ὅστις «ἀπώλειαν² τῇ ψυχῇ αὐτοῦ περιποιεῖται» καὶ τοῦ ρήματος **מָנַח**(I)³ πρὸς δήλωσιν τοῦ ὅτι «περιφρονεῖ»³ τὴν **שָׂנֵא** αὐτοῦ ἐκεῖνος, «ὃς ἀπωθεῖ παιδείαν». Μνημονευτέος περαιτέρω καὶ ὁ χαρακτηριστικὸς σύνδεσμος τοῦ ὅρου **שָׂנֵא** μετὰ τῶν ρημάτων **רָצַח**⁴ καὶ **שָׂנֵא**⁵, τοῦ δὲ τελευταίου τούτου ἐν συνδυασμῷ καὶ πρὸς τὸ **יָנַח** («ἀμαρτία»)⁵, πρὸς δήλωσιν τοῦ ὅτι «ἀγρεύει»⁴ τις τὴν **שָׂנֵא**, ὡς καὶ τοῦ ὅτι αὕτη ἀλαμβάνει»⁵ τὴν «ἀμαρτίαν». Ἐνταῦθα ὅμως δὲν πρέπει νὰ παροραθῇ καὶ ὁ σύνδεσμος τῆς **שָׂנֵא** μετὰ τε τοῦ ρήματος **הָשָׂה** (I) («ποιῶν»)⁶, τοῦ ὁποίου εἶναι αὕτη ἐνίοτε καὶ τὸ ὑποκείμενον⁷ καὶ δὴ μετὰ τῶν **יָנַח**⁸, **נָחַ**⁹, καὶ **רָצַח**¹⁰ πρὸς δήλωσιν ἀντιστοίχως τῆς «θελούσης»⁸, «ἀθώας»⁹ καὶ «δικαίας»¹⁰ **שָׂנֵא**. Συμφώνως δὲ πρὸς τὰς τελετουργικὰς τῆς Π. Διαθήκης διατάξεις, ἡ **שָׂנֵא** «ἐξιλάσκεται»¹¹, ὡς ἐμφαίνει ὁ μετὰ τοῦ **כָּפַר**¹¹ σύνδεσμος αὐτῆς, πρὸς τὸν ὅποιον συναφῆς εἶναι καὶ ἡ χρῆσις τοῦ **כָּפַר** (IV) («λύτρον»)¹², ὁμοῦ μετὰ τῆς **שָׂנֵא**.

Ἐν τῇ αὐτῇ ἀλληλουχίᾳ ἀναφέρομεν πρὸς τούτοις καὶ τινὰς λίαν χαρακτηριστικὰς περιπτώσεις, ἐνθα ἡ **שָׂנֵא** συνδέεται καὶ μετὰ τῶν ρημάτων **עָשָׂה**¹³,

1. Λευιτ. 11₄₈, 20₂₅.

2. Παροιμ. 6₈.

3. Παροιμ. 15₃₂.

4. Παροιμ. 6₂₆, Ἰεζ. 13₁₈ (δῖς)₂₀ (δῖς).

5. Λευιτ. 5₁₇, 7₁₈, Ὡσ. 4₈. Πρβλ. ἐπίσης Ψαλμ. 103₈, (ἐνθα τὸ ἐκεῖ ὑπάρχον **יָנַח**

ἀναφέρεται εἰς τὴν **שָׂנֵא** μνημονευομένην ἐν στ. 1 καὶ 2).

6. Πρβλ. I Σαμ. 2₃₅, II Σαμ. 18₁₈, Ψαλμ. 66₁₈, Ἰερ. 26₁₈, 44, κλπ., ὡς καὶ εὐθύς κατωτέρω.

7. Λευιτ. 5₁₇, 18₂₀, 23₈₀, Παροιμ. 6₈, κλπ.

8. I Χρον. 28₉.

9. Ἰερ. 2₃₄.

10. **רָצַח שָׂנֵא** Παροιμ. 10₈, πρβλ. Ψαλμ. 94₂₁. Πρὸς τούτοις πρβλ. τὴν χαρακτηριστικὴν χρῆσιν τοῦ **רָצַח** («δικαιοσύνη»), ὁμοῦ μετὰ τοῦ **נָחַ** («σώζω», «ῥύομαι») ἐν Ἰεζ. 14₁₄, 20.

11. Ἐξ. 30₁₅, 16, Λευιτ. 17₁₁, Ἀριθμ. 15₂₈, 31₅₀.

12. Ἐξ. 30₁₂, Παροιμ. 13₈. Πρβλ. ἐν προκειμένῳ καὶ τὴν χρῆσιν τοῦ **יָנַח** ἐν Ἐξ.

21₃₀ («λύτρον»).

13. Ἀριθμ. 5₄, πρβλ. Ἀμ. 6₈, Ἰερ. 51₁₄, ἐπίσης πρβλ. Ἀριθμ. 30₈.

ענה (II)¹, רסה², και בכה³, διὰ τοῦ ὁποῖου συνδέσμου δηλοῦται ὅτι αὐτὴ «ὀμνύει»⁴, «ταπεινοῦται»¹ (συνήθως ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς «ἠσθείας»)⁵ ἢ γενικώτερον τῆς πνευματικῆς ἀσκήσεως), «στερίσκεται»² και «συγκάμπτεται»³. Ἀσφαλῶς ἡ σημασία τῆς ענה τῶν χωρίων ἐκείνων, ἔνθα ἀπαντοῦν τὰ ῥήματα ענה (II)¹, רסה² και בכה³, δὲν εἶναι ἄσχετος πρὸς τὴν γνωστὴν ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ ἀντίληψιν περὶ τοῦ ἀνθρώπου ὡς ψυχοσωματικῆς ἐνότητος. Συναφῆς δὲ πρὸς τὰς μὸλις ἐκτεθείσας περιπτώσεις εἶναι, νομιζομεν, και ἡ ἐν συνδυασμῶ πρὸς τὰ ῥήματα רסה⁶ και נדה⁷ χρῆσις τῆς ענה. Οὕτω γίνεται λόγος περὶ τοῦ רסה («δεσμοῦ» ἢ «ὀρίσμοῦ»)⁸, τὸν ὁποῖον «ὀρίζει»⁹ τις «κατὰ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ»⁹ ἢ «περὶ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ»¹⁰, δι' ὧν ἀποδίδουν οἱ Ο' τὸ ענה-ל¹¹, ὡς ἐπίσης περὶ τῆς נדה («εὐχῆς»)¹², τὴν ὁποῖαν «εὐχεται»⁷ τις πάλιν «κατὰ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ» κλπ., ἐνίοτε δὲ μεθ' «ὄρκου» (ענה)¹³.

Ἐξ ἄλλου τὴν ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ ἐννοιαν τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ἀνθρωπολογικοῦ ὄρου διαφωτίζει και ἡ μακρὰ σειρὰ τῶν σχετικῶν χωρίων, ἔνθα εἰς τὴν ענה ἀναφέρονται τὰ ῥήματα מצא¹⁴, נדה¹⁵, רסה¹⁶, ענה¹⁷, ענה¹⁸, מלה (I)¹⁹, נדה²⁰, מלה²¹, נדה (I)²², נדה²³, ענה²⁴, שמר (I)²⁵ κ.ἀ. Ἐν δὲ τοῖς εἰρημένοις χω-

1. Λευιτ. 16_{20, 81}, 23_{27, 82}, Ἀριθμ. 29_{7, 30}, Ψαλμ. 35₁₈, Ἦσ. 58_{3, 6}. Πρβλ. Ἦσ. 58₁₀.
2. Ἐκκλ. 4₈, πρβλ. ἐν προκειμένῳ τὴν χρῆσιν τοῦ רסה («ύστερῶν») ἐν Ἐκκλ. 6₂.
3. Ψαλμ. 69₁₁, πρβλ. Ἰερ. 13₁₇, Ἰεζ. 27₈₁.
4. Πρβλ. ἀνωτέρω, σελ. 613, ὑποσημ. 13.
5. Πρβλ. ἰδίᾳ Ψαλμ. 35₁₈, Ἦσ. 58₆ κλπ.
6. Ἀριθμ. 30_{8, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12}. Πρβλ. Ψαλμ. 105₂₂.
7. Ἀριθμ. 30_{8, 11}.
8. Ἀριθμ. 30_{8, 5, 6, 7, 8, 11, 12, 13, 14}.
9. Ἀριθμ. 30_{5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12}.
10. Ἀριθ. 30₉.
11. Ἀριθμ. 30₈, πρβλ. ענה-ל («κατὰ τῆς ψυχῆς αὐτῆς») Ἀριθ. 30₈₋₁₂, ענה («κατὰ τῆς ψυχῆς αὐτῆς») Ἀριθμ. 30₁₃.
12. Ἀριθμ. 30_{8, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 14}.
13. Ἀριθμ. 30_{11, 13}.
14. Ἰερ. 6₁₆.
15. Ἰερ. 3₁₁.
16. Ψαλμ. 41₅.
17. Ἦσ. 38₁₇.
18. Ψαλμ. 6_{5, 116}.
19. Ψαλμ. 116₄. Πρβλ. ἐπίσης κατωτέρω.
20. Ψαλμ. 22₂₁, 25₂₀, 33₁₈, 56₁₄, 120₂, Ἰερ. 20₁₈. Πρβλ. ἐπίσης κατωτέρω.
21. Ψαλμ. 17₁₈.
22. Ψαλμ. 69₁₉, πρβλ. Ψαλμ. 72₁₄.
23. Π. Σαμ. 4_ο, I Βασ. 1_ο, Ἰὸβ 33₂₀, Ψαλμ. 34₂₀, 49₁₀, 55₁₀, 71₂₈.
24. Πρβλ. Ψαλμ. 72₁₈, ὡς και Ψαλμ. 109₃₁.
25. Ψαλμ. 25₂₀, 86₂, 97₁₀, 121₇.

ρίοις δηλοῦται χαρακτηριστικῶς, ὅτι ἡ **שָׁפַט** «εὐρίσκει»¹ «ἀνάπαισιν» (**עֲזַבְתָּ**)² καὶ ὅτι ὁ ἄνθρωπος «δικαιοῦν»³ αὐτὴν διὰ τῶν ἔργων του, περαιτέρω δ' αὐτὴ «ἰάται»⁴ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ὅστις «ἀγαπᾷ»⁵, «ἐξαιρεῖται»⁶, «σώζει»⁷, «διασώζει»⁷ καὶ «φυλάσσει»⁸ αὐτήν. Πάλιν ὁ Θεὸς «ἀπωθεῖ» (**הִגִּיז** II)⁹ ἐξ εἰρήνης τὴν **שָׁפַט**. Πρὸς τὰς τελευταίας ταύτας σημασίας συναφῆς εἶναι καὶ ἡ χρῆσις τοῦ **יָדַף**, ὅπου δηλ. γίνεται λόγος περὶ «τιμῆς λυτρώσεως»¹⁰ τῆς **שָׁפַט**. Σημειωτέα δ' ἰδιαίτερος ἐν προκειμένῳ καὶ τὰ χωρία ἐκεῖνα, ἐνθα διακηρύσσεται ὅτι ὁ Θεὸς «γινώσκει» (**עָדַף**)¹¹ καὶ «ἐξερευνᾷ» (**רָצַף**)¹² τὴν **שָׁפַט** τοῦ ἀνθρώπου. Λόγῳ ὁμῶς τῆς προφανοῦς σπουδαιότητος τῶν περιπτώσεων τούτων θέλομεν καὶ κατωτέρω ἀσχοληθῆ περὶ τὴν ἔννοιαν αὐτῶν.

Τέλος ἐπισημαίνομεν ἐνταῦθα καὶ τὸν σύνδεσμον τοῦ ὄρου **שָׁפַט** μετὰ τῶν ρημάτων: **הִקִּיז** (II)¹³, **שָׁפַט**¹⁴, **אָרַב**¹⁵, **קִוּה** (I)¹⁶, **נָקַשׁ**¹⁷, **דָּדַף**¹⁸, **הִפִּיר** (I)¹⁹, **צָדַף** (I)²⁰,

1. Πρβλ. ἀνωτέρω, σελ. 614, ὑποσημ. 14.
2. Ἐπαξ λεγόμενον ἐν Ἱερ. 6₁₆ ✕
3. Πρβλ. ἀνωτέρω, σελ. 614, ὑποσημ. 15.
4. Πρβλ. ἀνωτέρω, σελ. 614, ὑποσημ. 16.
5. Πρβλ. ἀνωτέρω, σελ. 614, ὑποσημ. 17.
6. Πρβλ. ἀνωτέρω, σελ. 614, ὑποσημ. 18.
7. Οὕτως ἀποδίδονται ὑπὸ τῶν Ο' τὰ ῥήματα **מָלַט** (I), **נָצַל**, **פָּלַט**, **נָאָל** (I), **פָּדַה** καὶ **עָשָׂה**.
8. Πρβλ. ἀνωτέρω, σελ. 614, ὑποσημ. 25.
9. Θρ. 3₁₇, πρβλ. Ψαλμ. 88₁₅.
10. Ψαλμ. 49₉.
11. Ψαλμ. 31₈, πρβλ. Παροιμ. 24₁₂.
12. Παροιμ. 24₁₂. Πρβλ. ἐνταῦθα τὴν χαρακτηριστικὴν ἔκφρασιν ἐν Λευιτ. 17₁₀, ἐνθα ὁ Θεὸς παρίσταται λέγων **שָׁפַט פָּנַי נִתְיָדַף** («καὶ ἐπιστήσω τὸ πρόσωπόν μου εἰς τὴν ψυχὴν...»).
13. Κρ. 5₁₈.
14. Ψαλμ. 71₁₃.
15. Ψαλμ. 59₄.
16. Ψαλμ. 56₇. Πρβλ. ἐν προκειμένῳ τὴν χρῆσιν τοῦ **שָׁמַר** («φυλάσσω») ἐν Ψαλμ. 71₁₀.
17. I Σαμ. 28₉, πρβλ. Ψαλμ. 38₁₃.
18. Ψαλμ. 94₃₁.
19. Ψαλμ. 35₇.
20. I Σαμ. 24₁₂.

שָׁרַב¹, הָרַר², לִבֵּא³, הָנַן(II)⁴, מַלֵּם(I)⁵ κλπ.⁶ πρὸς ἔκφρασιν ποικίλων ἐν-
νοιῶν καὶ δὴ τοῦ ὅτι «ὀνειδίζουσι»⁷, «ἐνδιαβάλλουσι»⁸, «θηρεύουσι»⁹, «παρα-
φυλάττουσι»¹⁰ καὶ «παριδεύουσι»¹¹ τὴν שָׁרַב, «ἐπιτιθέμεται»¹² ἐναντίον αὐτῆς,
«ὀρούσουσι»¹³, αὐτῇ λάκκον, «δεσμεύουσι»¹⁴, «ζητοῦσι»¹, «καταδιώκουσι»²,
«κατεσθίουσι»³ καὶ «περιέχουσι»⁴, δηλ. «περικυκλώνουσι» τὴν שָׁרַב, ἢ πάλιν
«σώζουσι»⁵ αὐτὴν ἐκ διαφορῶν κινδύνων. Ἐκ παραλλήλου δὲ πρὸς τὰ ἀνωτέρω
μνημονευτέα ἰδέα καὶ τὰ ρήματα דוּג¹⁵, לָשׂ¹⁶, שׂ¹⁷, יָלַח¹⁸, רָרַח¹⁹, הוּב²⁰,
שָׁרַח²¹, קָרַ²² καὶ לָרַ²³, ἄτινα ὁμοῦ μετὰ τῆς שָׁרַב ἀπαντοῦν καὶ ἐν ταῖς ἐξῆς χα-
ρακτηριστικαῖς ἐκφράσεσι: «Φεύγω¹⁵ πρὸς τὴν ψυχὴν ἐμαντοῦ», «αἰτοῦμαι¹⁶
τὴν ψυχὴν μου ἀποθανεῖν» κλπ.²⁴ כִּכְפִי נַשְׂי הַקְּוִי שִׁי (καὶ ἔθηκα¹⁷ ψυχὴν
μου ἐν χειρὶ μου)²⁵, «πορεύομαι¹⁸ κατὰ τὴν ψυχὴν μου»²⁶ ἢ «ἐν τῇ ψυχῇ μου»²⁷,
«τρέμω»¹⁹ διὰ τὴν שָׁרַב μου, «φραυρίζω²⁰ τὴν ψυχὴν μου», «οὐκ ἔστιν ὁ ἐκζη-

1. Ἐξ. 4₁₉, I Σαμ. 20₁, 22₂₈, 23₁₅, 25₂₈, II Σαμ. 16₁₁, Ἐσθ. 7₇, Ψαλμ. 35₁, 38₁₈,
40₁₅, 54₅, 63₁₀, 70₈, 86₁₄, Παροιμ. 29₁₀, Ἱερ. 4₃₀, 11₂₁, 19_{7,9}, 21₇, 22₂₆, 34_{20,21}, 44₃₀, 46₂₈, 49₃₇

2. Ψαλμ. 7₆, 143₃. Πρβλ. ἐπίσης τὴν χρῆσιν τοῦ שָׁרַב («δικαστής») ἐν Ψαλμ. 109₉.

3. Ἱεζ. 22₂₅.

4. Ψαλμ. 17₉.

5. Γεν. 19₁₇, I Σαμ. 19₁₁, II Σαμ. 19₈, I Βασ. 1₁₂, Ψαλμ. 89₄₀, Ἄμ. 2_{1,4,15}, Ἱερ.
48₈, 51_{9,45}, πρβλ. Ψαλμ. 124₇.

6. Πρβλ. τὴν χρῆσιν τοῦ ρήματος רָמַע ἐν Ἐσθ. 7₇, 8_{1,9}, 9₁₈.

7. Πρβλ. ἀνωτέρω, σελ. 615, ὑποσημ. 13.

8. Πρβλ. ἀνωτέρω, σελ. 615, ὑποσημ. 14.

9. Πρβλ. ἀνωτέρω, σελ. 615, ὑποσημ. 15.

10. Πρβλ. ἀνωτέρω, σελ. 615, ὑποσημ. 16.

11. Πρβλ. ἀνωτέρω, σελ. 615, ὑποσημ. 17.

12. Πρβλ. ἀνωτέρω, σελ. 615, ὑποσημ. 18.

13. Πρβλ. ἀνωτέρω, σελ. 615, ὑποσημ. 19.

14. Πρβλ. ἀνωτέρω, σελ. 615, ὑποσημ. 20.

15. II Βασ. 7₇, πρβλ. Ἱερ. 48₈.

16. I Βασ. 19₄, Ἰων. 4₈, πρβλ. Ἰωβ. 31₃₀.

17. Κρ. 12₃, I Σαμ. 10₅, 28₃₁, I Βασ. 40₂, Ἰωβ 42₁₄, Ἡσ. 53₁₀. Ἄλλοι ἀμφίβολοι

εἶναι ἢ ἔννοια τοῦ Ἄσμ. 6₁₂.

18. II Σαμ. 23₁₇, I Βασ. 19₈.

19. Ἱεζ. 32₁₀.

20. Ἡσ. 49₇.

21. Ψαλμ. 142₅, Πρβλ. Γεν. 9₃.

22. I Σαμ. 26₂₁, II Βασ. 1_{13,14}.

23. I Σαμ. 26₂₄ (δύο).

24. Πρβλ. τὴν χρῆσιν τοῦ ρήματος לָשׂ ἐν I Βασ. 3₁₁.

25. Κρ. 12₃, πρβλ. I Σαμ. 19₅, 28₂₁, Ἰωβ 13₁₄. Πρβλ. (ἀνευ τοῦ קָרַ) Ψαλμ. 119₁₀₉.

26. I Βασ. 19₈.

27. II Σαμ. 23₁₇.

τῶν¹ τὴν ψυχὴν μου», «ἐντιμότηται»² ἡ **שׁנַּן** μου ἐν ὀφθαλμοῖς τινος³, **הִלְךְ** **יְנִיעַב...שׁנַּן** («ἐμεγαλύνθη⁴ ἡ ψυχὴ σου.....ἐν ὀφθαλμοῖς μου») ⁵ κλπ.⁶ Σημειοῦμεν ἐπίσης τὴν προφητικὴν παρομοίωσιν, καθ' ἣν ἡ **שׁנַּן** θὰ εἶναι «ὡς κῆπος ἀφθόνας ἀρδευόμενος» (**הִלְךְ הַנַּן**)⁷, ὡς ἐπίσης καὶ τὴν σειρὰν περιπτώσεων, ἔπου ὁ ἄρτος **שׁנַּן**, προτασσομένης αὐτοῦ τῆς προθέσεως **נ** («ἐν»), συνδυάζεται μετὰ ποικίλων ρημάτων⁸.

Προφανῶς αἱ ἀνωτέρω παραθεθεῖσαι περιπτώσεις ἀποτελοῦν χαρακτηριστικὰ ἐρείσματα τῶν εὐλόγων ἀμφιβολιῶν, αἵτινες, ὡς καὶ ἐν τοῖς πρόσθεν ὑπεδηλώθη, ἐγείρονται ἐνίοτε ὡς πρὸς τὸν ἀκριβῆ καθορισμὸν τῆς σημασιολογικῆς κατευθύνσεως, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκουν, δεδομένου ὅτι ἡ ἐννοία τῆς **שׁנַּן** ἐν τοῖς σχετικοῖς χωρίοις δὲν εἶναι σαφῆς καὶ μόνον εἰκασίαι εἶναι δυνατὸν νὰ ἐκφραστοῦν, μήπως πρόκειται περὶ τῆς **שׁנַּן** ὡς ἔδρα καὶ φ ο ρ ῆ ὡ ς τ ῆ ς ζ ω ῆ ς ἡ ἄρα γε ἐνταῦθα ὁ ἄρτος **שׁנַּן** τίθεται ἀντὶ τινος ἀντωνυμίας; Οὐδεμία ὁμῶς τῶν ὑποθέσεων τούτων εἶναι δυνατὸν, νομίζομεν, νὰ ἀποκλεισθῇ ἢ πάλιν καὶ νὰ θεωρηθῇ ὡς βεβαία. Ἄξιον δ' ἰδιαίτερας μνείας εἶναι ἐν προκειμένῳ καὶ τὸ γεγονός, ὅτι οὐχὶ σπανίως ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ ὁ ἀνθρωπολογικὸς ἄρτος **שׁנַּן**, πρὸς τοῖς ἄλλοις, ἐπέχει σαφῶς θέσιν ἀ ν τ ω ν υ μ ί α ς⁹. Ἐνταῦθα μάλιστα ὑπενθυμίζομεν ὅτι ἡ **שׁנַּן** εὕρηται, ἔστιν ὅτε, ὡς ἀνθρωπολογικὸς τεχνικὸς ἄρτος

1. Πρβλ. ἀνωτέρω, σελ. 616, ὑποσημ. 21.

2. Πρβλ. ἀνωτέρω, σελ. 616, ὑποσημ. 22.

3. Πρβλ. ἐν προκειμένῳ τὴν χρῆσιν τοῦ **יָקַר** («τίμιος») ἐν Παροιμ. 6₂₆.

4. Πρβλ. ἀνωτέρω, σελ. 616, ὑποσημ. 23.

5. I Σαμ. 26₃₄α, πρβλ. I Σαμ. 26₂₄β.

6. Πρὸς τοῖς ἄλλοις, πρβλ. ἐν προκειμένῳ τὸν σύνδεσμον τῆς **שׁנַּן** μετὰ τῶν ρημάτων **נָרַן** (I) («φασθῶμαι») ἐν Ἰησ. N. 9₂₄ κλπ. καὶ **הִלְךְ** (I) («ἐνεχυράζω») ἐν Δευτ. 24₈. Ἰδίᾳ ὁμῶς πρβλ. ἐνταῦθα τὴν χρῆσιν τοῦ ρήματος **הִיךְ** («ζῶ») ὁμοῦ μετὰ τῆς **שׁנַּן** (Γεν. 19₁₉, I Βασ. 20₈₁, Ἰερ. 38₂, Ἰεζ. 13_{18,19} 18₂₇), τῆς ὁποίας καὶ εἶναι τὸ ὑποκείμενον ἐν Γεν. 12₁₈, 19₂₀, I Βασ. 20₈₂, Ψαλμ. 119₁₇₅, Ἰσ. 55₈, Ἰερ. 38_{17,20}, Ἰεζ. 13₁₉, 47₉.

7. Ἰερ. 31₁₂ (οἱ Ο' ἔχουν «ξύλον ἔγκαρπον»).

8. Ἀριθμ. 17₉, Θρ. 5₉ («ἐν ταῖς ψυχαῖς»), I Βασ. 2₂₈ («κατὰ τῆς ψυχῆς») Παροιμ. 7₂₈ («περὶ ψυχῆς»), Ἰων. 1₁₄ («ἐνεκεν τῆς ψυχῆς») κλπ.

9. Πρβλ., πρὸς τοῖς ἄλλοις, Ἰδίᾳ Δευτ. 24₈, I Σαμ. 22₂₈ (διδ) καὶ δὴ I Σαμ. 23₁₅, ἐνθα οἱ Ο', ἀντὶ νὰ μεταφράσουν τὸ **שׁנַּן**, ἀναγινώσκουν **וַיָּךְ** («Δαυὶδ»). Ἄξια ὁμῶς ἰδιαίτε-

ρας μνείας εἶναι ἐνταῦθα ἡ μακρὰ σειρὰ τῶν χωρίων ἐκείνων τῆς Π. Διαθήκης, ἐνθα οἱ Ο' τὸν ὑπάρχοντα ἐν τῷ Μασωρ. κειμένῳ ἄρτον **שׁנַּן** ἀποδίδουν διὰ τινος ἀντωνυμίας. Οὕτω π.χ.

πρβλ., πρὸς τοῖς ἄλλοις, Ἰεσθ. 4₁₈ («σεαυτῆ»), 7, («εαυτόν»), Ἰώβ 16₄ («ἐμῆς»), 18₄ («σοῦ»), 23₁₈ («αὐτός»), 32₂ («εαυτόν»), Ἰσ. 46₉ («αὐτοῖ») κλπ.

συνώνυμος τοῦ «ἄνθρωπος»¹, ἐμφαίνων τὸ ἐπὶ μέρους «ἄτομον»². Τὴν δὲ τοιαύτην χρῆσιν τῆς **ΨΔ**³, μεθ' ὅσα ἤδη ἐξετέθησαν ἐν τῇ βραχεία ταύτῃ ἐρευνῇ, δέον, νομίζομεν, νὰ ἀναζητήσωμεν εἰς τὸ γεγονός, ὅτι ἡ **ΨΔ** ἀποτελεῖ τὸ πνευματικὸν συστατικὸν τοῦ ἀνθρώπου· θεωρεῖται δ' ἐντεῦθεν, παρὰ τὰς ἀντιρρήσεις ἄλλων τε καὶ αὐτοῦ τοῦ L.Köhler⁴, ὡς ἡ ἔδρα τοῦ «ἐγώ», πρὸς τὸ ὅποῖον ἀναμφιβόλως καὶ ταυτίζεται πολλάκις⁵.

Πάντα τὰ ἀνωτέρω, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν σχετικῶν τῆς Π.Διαθήκης χωρίων, διαπιστωθέντα περὶ τῆς ἐννοίας καὶ τοῦ ρόλου τῆς **ΨΔ**, ὡς τῆς ἔδρας καὶ τοῦ φορέως οὐ μόνον τῆς φυσικῆς ζωῆς, ἀλλὰ καὶ τοῦ ψυχικοῦ καὶ δὴ καὶ τοῦ πνευματικοῦ βίου τοῦ ἀνθρώπου, ὀδηγοῦν, νομίζομεν, ἀβιάστως εἰς τὸ ἀσφαλές συμπέρασμα ὅτι ἡ **ΨΔ**, ἔχουσα ἐν τῇ ἀνθρωπολογία τῆς Π.Διαθήκης τοιοῦτον ἐννοιολογικὸν πλάτος, ἀποτελεῖ τὸν πρὸς δῆλωσιν τοῦ ἀτομικοῦ πνευματικοῦ συστατικοῦ εἰδικὸν αὐτῆς τεχνικὸν ὄρον. Ὁ δὲ ὄρος οὗτος δυνάμεθα ἀνεπιφυλάκτως νὰ ἰσχυρισθῶμεν ὅτι, μεθ' ὅσα ἐξετέθησαν, οὐδόλως εἶναι ἄσχετος κατὰ τὸ περιεχόμενον πρὸς τὸν πολυσήμαντον ἑλληνικὸν ὄρον «ψυχή», τὸν γνωστὸν βεβαίως οὐχὶ μόνον ἐκ τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας, ἀλλὰ γενικώτερον ἔκ τε τῆς ἀρχαιοτέρας καὶ τῆς μεταγενεστέρας τοῦ Πλάτωνος

1. Πρβλ. ἀνωτέρω σελ. 410, 603, ὑποσημ. 7.

2. Πρβλ. ἰδίᾳ Γεν. 46^{15,18,22,25,28} (δὶς)³⁷ (δὶς), Ἔξ. 1⁵, 12⁴, 16¹⁶, Ἀριθμ. 31²⁸, 35 (δὶς)⁴⁰ (δὶς)⁴⁶, Δευτ. 10^{22,24}, Ἱερ. 43⁶, 52^{39,30} (δὶς) κλπ. Πρβλ. ἐπίσης Γεν. 12⁵, 36⁶ («σώματα»), Λευιτ. 22¹¹, Ἰεζ. 27¹⁸ κλπ., ἐνθα ὁ ὄρος **ΨΔ** ὑπάρχει ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ «δοῦλος». Πρὸς τοῦτοις πρβλ. τὴν ἐν Παροιμ. 16³⁶ χαρακτηριστικὴν ὑπὸ τῶν Ὁ' ἀπόδοσιν τοῦ **ΨΔ** διὰ τοῦ «ἀνῆρ».

3. Λίαν χαρακτηριστικὴ ἐν προκειμένῳ εἶναι καὶ ἡ ἐξῆς παρατήρησις τοῦ W.EI-CHRODT, Theologie des A.T., τόμ. II/III, σελ. 89: «Hier ist das charakteristische Merkmal des Individuellen im Begriff so in den Vordergrund getreten, dass man mit *nefes* das Einzelwesen überhaupt meint, ohne auf seine Lebendigkeit besonders Rücksicht zu nehmen: man spricht einfach vom Individuum. Die Erinnerung an die ursprüngliche Bedeutung wird dabei so stark ausgeschaltet, dass man dieses Individuum durch besonderen Zusatz als lebend oder tot bezeichnet...».

4. Theologie des A.T., σελ. 131.

5. Ἄντι ἄλλου τινός, πρβλ. ἐνταῦθα τὰς τοσοῦτον χαρακτηριστικὰς ἐκείνας περιπτώσεις, ἐνθα τὸ ἄτομον πρσφωνεῖ ἐν μονολόγῳ τὴν **ΨΔ** αὐτοῦ (πρβλ. Ψαλμ. 42^{6,12},

43^{5,103}^{12,22}, 104^{1,85}, 146¹). Ἐν προκειμένῳ πρβλ. ἐπίσης N.P.BRATSIOTIS, Der Monolog im A.T., σελ. 46ἔξ., ὡς καὶ G.FOHRER, Das Buch Hiob, σελ. 200, ὅπου οὗτος ἐν σχέσει πρὸς τὸ Ἰώβ 10¹ παρατηρεῖ, ὅτι τὸ ἐκεῖ ὑπάρχον **ΨΔ** «steht für betontes

»Ich...».

ἐλληνικῆς γραμματείας¹. Ἐντεῦθεν λοιπὸν εὐστόχως ἀπεδόθη ὑπὸ τῶν Ο' ὁ ἑβραϊκὸς ὄρος **שׁוּן** διὰ τοῦ «*ψυχὴ*». Σημειωτέον μάλιστα ὅτι ἐν τῇ γεραραῶ καύτῃ μεταφράσει τὸ **שׁוּן**, ἔστιν ὅτε, ἀποδίδεται λίαν χαρακτηριστικῶς καὶ διὰ τοῦ «*καρδία*»².

Ἄλλως τε, ὅτι ἡ **שׁוּן** ἀνταποκρίνεται πλήρως πρὸς τὴν καὶ ἐκ τῆς ζώσης χρήσεως παρὰ τῶ λαῶ ἡμῶν γνωστῆς λέξεως «*ψυχὴ*», ἐπιμαρτυροῦν σπύδαιότατα καὶ λίαν ἀποκαλυπτικά τινα χωρία. Οὕτως ἀναφέρομεν ἐν προκειμένῳ, πρὸς τοῖς ἄλλοις, τὰ χωρία ἐκεῖνα, ἔνθα ἡ **שׁוּן** συνδέεται μετὰ τοῦ ρήματος **יָדַשׁ**³, ἐν οἷς ἰδίᾳ καὶ τὸ «*ἐκχέω*³ τὴν ψυχὴν μου ἐνώπιον Κυρίου»⁴ τῆς μητρὸς τοῦ Σαμουήλ κ.ἀ.⁵ Ἐπίσης δὲν πρέπει νὰ παροραθῇ ἡ σημασία τῆς παρουσίας τοῦ ὄρου **שׁוּן** ἐν τοῖς χωρίοις ἐκεῖνοις, ἅτινα ἀνήκουν εἰς τὸ φιλολογικὸν γένος τοῦ «*μ ο ν ο λ ό γ ο υ*»⁶, καὶ ὅπου, ὡς ἤδη καὶ ἀνωτέρω ὑπεδηλώθη, ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος ὄρος συνδέεται χαρακτηριστικῶς μετὰ τοῦ ρήματος **יָדַשׁ** (I)⁷. Πρὸς τούτοις τὴν προσοχὴν ἐλκύουν καὶ αἱ προμνημονευθεῖσαι περιπτώσεις, ἔνθα γίνεται χρῆσις μόνου τοῦ **שׁוּן**⁸, ὡς ἐπίσης καὶ τὸ ἀκόλουθον βαρυσήμαντον χωρίον τῶν Παροιμιῶν: «*Ὁ ἐξερευνῶν τὴν ψυχὴν σου, αὐτὸς γνωρίζει καὶ ἀνταποδίδει εἰς τὸν ἄνθρωπον κατὰ*

1. Προχείρως παραπέμπομεν ἐνταῦθα εἰς τὸ λῆμμα «*ψυχὴ*» ἐν τοῖς ἐξῆς λεξικογραφικοῖς ἔργοις: Α.ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ, Μέγα Λεξικὸν τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης, τόμ. IV, Ἀθῆναι 1906, Γ.Ν.ΒΕΡΝΑΡΔΑΚΗ, Λεξικὸν Ἑβραϊστικῶν τῶν ἐνδοξοτάτων Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων, Ἀθῆναι 1918, Ι.Δ.ΣΤΑΜΑΤΑΚΟΥ, Λεξικὸν Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Γλώσσης, Ἀθῆναι 1949, Η.Γ.ΛΙΔΕΛΛ-Ρ.ΣΚΟΤΤ κ.ἀ., A Greek-English Lexicon, τόμ. II, Oxford 1951^ο. Πρὸς τούτοις πρβλ. Ε.ΡΟΗΔΕ, *Psyche, Seelencult und Unsterblichkeitsglaube der Griechen*, τόμ. I,II, Tübingen 1925^{ο-10}. Πρβλ. ἀνωτέρω, σελ. 592, ὑποσημ. 3.

2. Δευτ. 12₂₀, Ψαλμ. 94₁₈. Περὶ τὴν ἔννοιαν τῆς «*καρδίας*» ἐν τῇ ἀνθρωπολογίᾳ τῆς Π.Διαθήκης θὰ ἀσχοληθῶμεν ἐν τῶ κεφ. Ε' τῆς παρουσίας ἐρεύνης.

3. Ι Σαμ. 1₁₅, Ἰώβ 30₁₆, Ψαλμ. 42₆, Θρ. 2₁₂.

4. Ι Σαμ. 1₁₅.

5. Πρβλ. Ψαλμ. 42₆ («*καὶ ἐξέχεα ἐπ' ἐμέ τὴν ψυχὴν μου*»), πρβλ. Ἰώβ 30₁₆ καὶ δὴ πρβλ. Θρ. 2₁₂ («*ἐν τῷ ἐκχεῖσθαί μου ψυχὰς αὐτῶν εἰς κόλπον μητέρων αὐτῶν*»).

6. Πρβλ. ἀνωτέρω, σελ. 609, ὑποσημ. 12. Χαρακτηριστικὰ εἶναι ὅσα παρατηρεῖ ἐν προκειμένῳ ὁ W.EICHRÖDT, *Theologie des A.T.*, τόμ. II/III, σελ.90, δεχόμενος ὅτι: «*Besonders eigentümlich ist die Selbstanrede durch den Psalmisten als שׁוּן, womit er sein ganzes Wesen als eine Art höheres Ichs sich gegenüberstellt*».

7. Πρβλ. ἀνωτέρω, σελ. 609.

8. Πρβλ. Ἰδία Γεν. 23₉, ΙΙ Βασ. 9₁₅, Ἱερ. 15₁₁, Ψαλμ. 105₂₂, ἐπίσης πρβλ. Ψαλμ. 27₁₂, 41₃. Πρὸς τούτοις πρβλ. Δευτ. 13₇, 21₁₄ («*ἔνθα οἱ Ο' ἀποδίδουν τὸ שׁוּן διὰ τοῦ «ἐλευθερά»*»), 24₁₅ («*ἔνθα οἱ Ο' ἀποδίδουν τὸ שׁוּן διὰ τοῦ «ἐλπίς»*»), Ἑσθ. 7₈ κλπ.

τὰ ἔργα αὐτοῦ»¹. Ἄξιον ὅμως ἰδιαίτερας μνείας εἶναι ἐνταῦθα καὶ τὸ ἐξῆς κλασσικόν, θὰ ἔλεγε τις, χωρίον τῆς Ἐξόδου, τὸ ὁποῖον καὶ παραθέτομεν ἄνευ ἄλλου τινὸς σχολίου: «Καὶ προσήλυτον οὐ θλίψετε· ὑμεῖς γὰρ οἴδατε τὴν ψυχὴν τοῦ προσήλυτου· αὐτοὶ γὰρ προσήλυτοι ἦτε ἐν γῆ Αἰγύπτῳ»², ὡς καὶ τὸ ἐν τῇ βίβλῳ Ἰὼβ ἐξ ἴσου εὐγλωττον παράλληλον αὐτοῦ «εἰ ὑπέκειτο ἡ ψυχὴ ὑμῶν ἀντὶ τῆς ἐμῆς ψυχῆς»³.

Ἐξ ἄλλου, συμφώνως πρὸς τὴν αὐθεντικὴν περὶ ἀνθρώπου διδασκαλίαν τῆς Π. Διαθήκης ὁ Θεός, ὡς ἤδη καὶ ἐν τοῖς πρόσθεν διεπιστώθη⁴, εἶναι ἐκεῖνος «ὁ ἐποίησεν»⁵ τὴν «ψυχὴν» ἐνὸς ἐκάστου. Λίαν δὲ χαρακτηριστικὸν εἶναι ἐν προκειμένῳ καὶ τι χωρίον τῆς Σοφίας Σολομῶντος, ὅπερ προφανῶς ἐρμηνεύον τὴν β' ἀνθρωπολογικὴν διήγησιν παριστᾶ τὸν Θεὸν ὡς «ἐμπνεύσαντα... ψυχὴν ἐνεργοῦσαν»⁶ εἰς τὸν ἄνθρωπον.

Περαιτέρω, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν μέχρι τοῦδε μνημονευθέντων σχετικῶν χωρίων⁷ συνάγεται ὡς ἀσφαλὲς συμπέρασμα, ὅτι κατὰ τὴν ἀντίληψιν τῆς Π. Διαθήκης ἡ «ψυχὴ» ὡς ἡ ἔδρα τῆς φυσικῆς ζωῆς, ἀλλὰ καὶ τοῦ ψυχικοῦ καὶ δὴ καὶ τοῦ πνευματικοῦ βίου τοῦ ἀνθρώπου, εὐρίσκεται εἰς τὸ «ἐγκατον» (קָטוֹן)⁸ αὐτοῦ. Ἐφ' ὅσον δ' ἡ «ψυχὴ» ὑπάρχει «ἐντός»⁹ τοῦ ἀνθρώπου, ζῆ οὗτος καὶ κατὰ τὴν σχετικὴν τῆς Π. Διαθήκης ἔκφρασιν εἶναι הַיָּהוּה שָׂדֵךְ («ψυχὴ ζῶσα») ¹⁰, ἐνῶ εὐθύς ὡς αὕτη «ἐξέρχεται» (יָצָא)¹¹, ἀποβαίνει οὗτος מִן שָׂדֵךְ

1. Παροιμ. 24₁₂. Πρβλ. ἀπό τινος ἐπόψεως Ψαλμ. 31₉.

2. Ἐξ. 23₉. Λίαν χαρακτηριστικὴ ἐν προκειμένῳ εἶναι ἡ ὁμολογία τοῦ P. van IMSCHOOT, Théologie de l' Ancien Testament, τόμ. II, σελ. 26, παρατηροῦντος ὅτι ἐν τῷ περὶ οὗ ὁ λόγος χωρίῳ ὁ ὅρος שָׂדֵךְ «désigne le sentiment lui-même».

3. Ἰὼβ 16₁.

4. Πρβλ. ἀνωτέρω, σελ. 405έξ.

5. Ἱερ. 38₁₆, ἐνθα πρβλ. τὴν χαρακτηριστικὴν χρῆσιν τοῦ ρήματος הָיָה (I).

6. Σοφ. Σολ. 15₁₁. Πρβλ. ἐν προκειμένῳ τὴν χαρακτηριστικὴν χρῆσιν τοῦ ρήματος הָיָה ἐν τῇ β' περὶ δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου διηγήσει, ὅπερ ἀπέδωσαν οἱ Ο' διὰ τοῦ «ἐμπνεύσαντα».

7. Πρβλ. ἀνωτέρω. σελ. 599έξ., πρβλ. σελ. 414.

8. I Βασ. 17₂₁έξ.

9. II Σαμ. 1₉, בְּיָהוּהוּ שָׂדֵךְ הַיָּהוּהוּ («διότι ἀκόμη (εἶναι) ἐντός μου ἡ ψυχὴ μου»). Πρβλ. Ψαλμ. 107₉, הַיָּהוּהוּ שָׂדֵךְ הַיָּהוּהוּ («ἡ ψυχὴ αὐτῶν ἐν αὐτοῖς ἐξέλιπεν»)

10. Πρβλ. Περαιτέρω πρβλ. τὸ ἐν Ἱερ. 4₁₆ σχῆμα ὑπερβολῆς καὶ τὴν ἐκεῖ χρῆσιν τοῦ נָפֶשׁ («ἤψατο ἡ μάχαιρα ἕως τῆς ψυχῆς αὐτῶν»).

11. Πρβλ. Γεν. 2₇.

11. Γεν. 35₁₈. Πρβλ. περαιτέρω τὴν χρῆσιν τοῦ יָצָא ὁμοῦ μετὰ τοῦ ὅρου שָׂדֵךְ ἐν Ἰ. Σαμ. 5₈ (ὡς σχῆμα ὑπερβολῆς). Ἐπίσης πρβλ. Σοφ. Σειρ. 38₂₈ (ἐν τῷ ἔβρ. κειμένῳ ὑπάρχει שָׂדֵךְ). Πρὸς τούτους, ὑπὸ τὸ φῶς τῶν ἀνωτέρω δεδομένων καὶ δὴ καὶ τοῦ Ἰὼβ

11₂₀, πρβλ. Ψαλμ. 142₈.

(«*ψυχὴ τετελευτηκυῖα*»)¹, ἡ μάλιστα καὶ ἀπλῶς *נְפֶשׁ* («*ψυχὴ*»)² ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ «νεκρός». Τὸ δὲ γεγονός ὅτι ὁ νεκρὸς ἄνθρωπος ἀποκαλεῖται ἐν τῇ Π.Διαθήκῃ *נֶפֶשׁ* καὶ δὴ καὶ αὐτὸ τοῦτο *נְפֶשׁ*, ἐπιδέχεται, νομίζομεν, δύο ἐρμηνείας περὶ τοῦ ποίας, τυχόν, ἀντιλήψεις τῆς Π.Διαθήκης ἐκφράζουσι οἱ χαρακτηρισμοὶ οὗτοι τοῦ ἀνθρωπίνου πτώματος³. Οὕτω κατὰ τὴν πρώτην τούτων ἡ «*ψυχὴ*» τοῦ ἀνθρώπου ἀποθνήσκει ὁμοῦ μετὰ τοῦ «*σώματος*», ἐνῶ κατὰ τὴν δευτέρα ἡ «*ψυχὴ*» τοῦ ἀνθρώπου δὲν ἀποθνήσκει, ὅποτε ἡ χρῆσις τοῦ πολυσημάντου ἄλλως τε ὅρου *נְפֶשׁ* γίνεται ἐμφαντικῶς πρὸς ὑποδήλωσιν τοῦ ὅτι ἐκεῖνο, ὅπερ ἐκ τοῦ θανάτου ἀνθρώπου καὶ τῆς κατὰ τὴν τελευταίαν αὐτοῦ διαλυθείσης ψυχοσωματικῆς του ἐνότητος ὑπερνικῶν τὸν θάνατον παραμένει ζῶν, εἶναι τὸ μὴ ὑποκείμενον εἰς φθοράν καὶ ἀποσύνθεσιν πνευματικῶν αὐτοῦ συστατικῶν, τ.ἔ. ἡ *נְפֶשׁ* («*ψυχὴ*»). Μεθ' ὅσα δ' ἤδη ἐξετέθησαν ἐν τοῖς πρόσθεν, ἐνθα ὁ λόγος περὶ τοῦ διφυοῦς τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ὑπὸ τὸ φῶς μάλιστα πάντων τῶν ἐν τῇ παραγράφῳ ταύτῃ ἐκτεθέντων δεδομένων, πρέπει, νομίζομεν, ἀνεπιφυλάκτως νὰ ἀποκλείσωμεν τὴν πρώτην ἐρμηνείαν περὶ δῆθεν θανάτου τῆς «*ψυχῆς*», ὡς τελείως ἀβάσιμον καὶ ἀντίθετον πρὸς τὰς σχετικὰς τῆς Π.Διαθήκης ἀντιλήψεις, ἐφ' ὅσον αὕτη ἐκ πρώτης ὄψεως ἔχει ὑπὲρ ἑαυτῆς ἀπλῶς καὶ μόνον τὸ γεγονός τῆς χρήσεως τοῦ ὅρου *נְפֶשׁ* προκειμένου περὶ τοῦ νεκροῦ ἀνθρώπου, ὅπερ ὅμως οὐδόλως ἀποκλείεται νὰ εὐρίσκη, ὡς εἶπομεν, καὶ ἀλλαχοῦ τὴν ἐξηγήσιν του⁴. Ὅθεν ἀπομένει πλέον ἡ δευτέρα ἐρμηνεία, καθ' ἣν δηλ. ἤδη ἐν τῇ χρήσει τοῦ ὅρου «*ψυχὴ*» προκειμένου περὶ τοῦ νεκροῦ ἀνθρώπου, ὑποφύσκει ἡ πίστις τοῦ ἀρχαίου Ἰσραὴλ εἰς τὴν ἀθανασία τῆς *נְפֶשׁ* («*ψυχῆς*») καὶ τὴν δι' αὐτῆς, ὡς τῆς ἑδρας οὐ μόνον τῆς φυσικῆς ζωῆς, ἀλλὰ καὶ τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου καὶ δὴ καὶ τοῦ «ἐγώ», ἐπιβίωσιν τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος⁵.

Πρὸς τοῖς ἄλλοις, τὴν ἐρμηνείαν ταύτην εὐνοεῖ ἐν πρώτοις ἤδη καὶ τὸ γεγονός, ὅτι κατὰ τὴν σαφῆ τῆς Π.Διαθήκης διδασκαλίαν ἡ «*ψυχὴ*» ἀξέερ-

1. Πρβλ. ἀνωτέρω, σελ. 603, ὑπόσημ. 4.

2. Πρβλ. ἀνωτέρω, σελ. 603, ὑπόσημ. 5,6.

3. Ἡ θέσις ἡ ὑποστηριζομένη ὑπὸ τῆς M.SELIGSON, *The Meaning of nephesh meth in the Old Testament*, εἶναι βιβλικῶς ἀβάσιμος.

4. Πρβλ. ἀνωτέρω. σελ. 603 καὶ τὴν ἐκεῖ δοθεῖσαν ἐξηγήσιν. Πρὸς τούτοις πρβλ. τὴν ἐν σελ. 618, ὑπόσημ. 3 μνημονευθεῖσαν χαρακτηριστικὴν παρατήρησιν τοῦ W.EICHHODT.

5. Προχείρως πρβλ. ἐναυθῶα ἰδίᾳ F.NÖTSCHER, *Altorientalischer und alttestamentlicher Auferstehungsglauben*, Würzburg 1926, ἰδίᾳ σελ. 117έξ., σελ. 204έξ. Ἐπίσης πρβλ. E.F.SUTCLIFFE, *The Future Life in the Old Testament* (ἐν: *Scr 2*, σελ. 93-99, 3, σελ. 7-13), 1947, 1948, J.H.OTWELL, *Immortality in the Old Testament* (ἐν: *Enc 22*, σελ. 15-27), 1961.

χεται» (אֲנִי)¹ τοῦ φθαροῦ «σώματος» κατὰ τὸν θάνατον², ὁ δὲ ἀποχωρισμὸς αὐτῆς ἀπὸ τοῦ «σώματος» σημαίνει, ὡς διεπιστώσαμεν, αὐτὸν τοῦτον τὸν θάνατον τοῦ ἀνθρώπου³. Δὲν πρέπει μάλιστα νὰ διαφύγη τὴν προσοχὴν ἐν προκειμένῳ καὶ τὸ ὅτι, ὡς πιστοῦται ἤδη ὑπὸ πλήθους μαρτυριῶν ὁλοκλήρου τῆς Π. Διαθήκης, ἡ «ψυχὴ» (שָׁרָא) συνδέεται ἀρρήκτως μετὰ τοῦ ἀθανάτου καὶ θείου τὴν φύσιν «πνεύματος» (רוּחַ), τοῦ ὁποίου καὶ εἶναι ὁ αἰώνιος φορεὺς καὶ ἡ αἰωνία ἔδρα. Ἐντεῦθεν ἄλλως τε πολλακίς καὶ συμπίπτει ἐναλλασσομένη ἡ שָׁרָא μετὰ τοῦ רוּחַ, ὡς ὑπεδηλώθη μὲν ἐν τοῖς πρόσθεν κατὰ τὴν ἐξέτασιν τοῦ διφυοῦς τοῦ ἀνθρώπου⁴, ἀλλὰ καὶ κατωτέρω, ἔνθα ὁ λόγος περὶ τοῦ «πνεύματος»⁵, θέλει δειχθῆ. Προφανῶς δ' ἐκ τοῦ συνδέσμου τούτου ἀρύεται τὴν ἀθανασίαν αὐτῆς ἡ שָׁרָא, μεταλαμπαδευθεῖσα μάλιστα ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, συμφώνως πρὸς τὴν β' ἀνθρωπολογικὴν διήγησιν, τὸ νόημα τῆς ὁποίας διασαφηνίζεται ἐν τῷ ἀνωτέρῳ παρατεθέντι χωρίῳ τῆς Σοφίας Σολομώντος⁶. Ἀξία ἰδιαιτέρας μνείας εἶναι ἐν προκειμένῳ καὶ ἡ ἐν τοῖς πρόσθεν ἐπισημανθεῖσα⁷ ἄκρως διαφωτιστικὴ, ὅσον καὶ συνήθης ἔκφρασις τῶν ἀρχαιοτέρων

1. Πρβλ. ἀν., σ. 620, ὑποσ. 11. Πρὸς τούτοις πρβλ. ἐν προκειμένῳ ἰδίᾳ τὴν χρῆσιν τοῦ שָׁרָא ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ «ἐκπνέω» ὁμοῦ μετὰ τοῦ שָׁרָא ἐν Ἱερ. 15, καὶ Ἰώβ 31₉, μάλιστα δὲ τὸ ἀπαξ λεγόμενον שָׁרָא ἐν Ἰώβ 11₂₀ ❖ שָׁרָא מְפָרַח וְרוּחַ יְהוָה (καὶ ἡ ἐλπίς αὐτῶν ἐκπνοὴ τῆς ψυχῆς). Ἐν ὅψει τῶν χωρίων τούτων εἶναι δυνατὸν νὰ κατανοηθῆ καὶ ἡ ἐννοια τοῦ συνδέσμου τοῦ ὅρου שָׁרָא μετὰ τῶν ρημάτων שָׁרָא (ἐκχεῶ) ἐν I Σαμ. 1₁₆, Ἰώβ 30₁₆, Ψαλμ. 42₅, Θρ. 2₁₂ καὶ קָרָא (ἐκχεῶ) ἐν Ἡσ. 53₁₂, Ψαλμ. 141₈. Σημειωτέον μάλιστα, ὅτι τοῦ שָׁרָא γίνεται ἐπίσης χρῆσις, ὁμοῦ μετὰ τοῦ רוּחַ («πνεῦμα»), ἐν Ἱεζ. 39₂₈, Ἰωήλ 3_{1,2}, Ζαχ. 12₁₀. Πρὸς τούτοις πρβλ. ἐνταῦθα τὴν χρῆσιν, ὁμοῦ μετὰ τοῦ שָׁרָא, τῶν ρημάτων שָׁרָא («ἐξαίρω») Ψαλμ. 40₁₅ καὶ קָרָא («λαμβάνω»), ἰδίᾳ ἐν τοῖς λίαν διαφωτιστικοῖς χωρίοις I Βασ. 19₄, Ἰων. 4₃, Παροιμ. 11₃₀, πρβλ. Ψαλμ. 31₁₁, Παροιμ. 1₁₉, Ἱεζ. 33₈.

2. Ὑπὸ τὸ φῶς τῶν ἐν τοῖς πρόσθεν (σελ. 435, 436, ὑποσημ. 4) μνημονευθέντων χωρίων Ἰώβ 4₂₁, Ἡσ. 38₁₉, Ἰων. 4₂ καὶ δὴ καὶ τοῦ Ψαλμ. 90₈ («διότι ἐν σπουδῇ παύρηται ἡ ζωὴ ἡμῶν») καὶ πετώμεν»). Πρβλ. τὴν χαρακτηριστικὴν συμβολικὴν ἔκφρασιν περὶ τῆς «ψυχῆς» ἐν Ψαλμ. 124₇.

3. Πρβλ. ἰδίᾳ τὰ κλασσικὰ ἐν προκειμένῳ χωρίᾳ Γεν. 35₁₈, II Σαμ. 1₉, I Βασ. 17₂₁ ἐξ., ὡς καὶ ὅσα σχετικῶς ἐλέχθησαν ἀνωτέρω σελ. 413 ἐξ., 435 ἐξ., ὑποσημ. 1, πρβλ. σελ. 82.

4. Πρβλ. ἀνωτέρω, σελ. 413 ἐξ.

5. Πρβλ. κατωτέρω κεφ. Δ'. Προχείρως πρβλ. ἐνταῦθα τὸ χαρακτηριστικὸν χωρίον Ἰώβ 12₁₀ שָׁרָא רַחֵם בְּיַד יְהוָה וְרוּחַ יְהוָה בְּיַד שָׁרָא (Ἐἰ μὴ ἐν χειρὶ αὐτοῦ ψυχὴ πάντων τῶν ζώντων καὶ πνεῦμα παντὸς ἀνθρώπου;»).

6. Σοφ. Σολ. 15₁₁.

7. Πρβλ. ἀνωτέρω, σελ. 601. Πρβλ. ἐν προκειμένῳ I. LANDE, Formelhafte Wendungen der Umgangssprache im Alten Testament, Leiden 1949, σελ. 111.

μάλιστα βιβλίων τῆς Π.Διαθήκης, «ζῆ ἢ ψυχὴ σου»¹, τὸ νόημα τῆς ὁποίας ἀσφαλῶς ὀλοκληροῦται, ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν ἐν ἄλλοις χωρίοις ἀπαντῶσαν ἔτι συνηθεστέραν πλήρη αὐτῆς μορφήν, ἣτοι «ζῆ Κύριος καὶ ζῆ ἢ ψυχὴ σου»². Ἀναμφιβόλως ἐν τῇ βαρυσημάντῳ ταύτῃ ἐκφράσει, ὡς ἔχει ἐν τῇ πλήρει αὐτῆς μορφῇ, ἀποκαλύπτεται ἡ πίστις τοῦ ἀρχαίου Ἰσραὴλ εἰς τὴν ζωὴν τῆς «ψυχῆς» καὶ πέρα τοῦ τάφου, ἐδραιουμένη ἀπαρασαλεύτως ἐπὶ τοῦ ὅτι «ζῆ Κύριος»³. Τὸν δὲ συνδυασμόν, ἢ μᾶλλον αὐτὴν ταύτην τὴν ἐξάρτησιν τῆς ἀθανασίας τῆς ἀνθρωπίνης «ψυχῆς» ἐκ τῆς αἰωνιότητος τοῦ θεοῦ αὐτῆς δημιουργοῦ, ποιήσαντος τὸν ἄνθρωπον «κατ' εἰκόνα» αὐτοῦ, ἐμφαίνει, νομιζομεν, καὶ τὸ προμνημονευθὲν χωρίον τοῦ Ἱερεμίου· «Ζῆ Κύριος, ὃς ἐποίησεν ἡμῖν τὴν ψυχὴν ταύτην»⁴. Πρὸς τοῦτοις ἕμως, ἡ πίστις εἰς τὴν οὕτως αἰτιολογουμένην ἀθανασίαν τῆς «ψυχῆς» περιτράνως διαδηλοῦται, νομιζομεν, καὶ ἐν τῷ ἐξῆς ψαλμικῷ χωρίῳ: «...Ἐνώπιον αὐτοῦ προσπεσοῦνται πάντες οἱ καταβαίνοντες εἰς τὴν γῆν καὶ ἡ ψυχὴ μου αὐτῷ ζῆ»⁵.

Ἐνταῦθα ὑπογραμμίζομεν καὶ τὸ γεγονός, ὅτι ἐν τῇ Π.Διαθήκῃ ἐνίοτε καὶ αὐτὸς ὁ πλάσας τὸν ἄνθρωπον «κατ' εἰκόνα»⁶ αὐτοῦ Θεὸς παρίσταται ἀνθρωποπαθῶς, βεβαίως, ἀλλὰ καὶ λίαν χαρακτηριστικῶς ὡς ἔχων שָׁפָא («ψυχὴν») ⁷, εἰς ἣν καὶ ἀναφέρονται συνήθως πολλαὶ τῶν περὶ ὧν ἀνωτέρω ὁ λόγος πνευματικῶν λειτουργιῶν καὶ ἐν τῇ ὁποίᾳ μάλιστα «ὀμνύει» (עָשָׂה) ⁸ οὗτος, ἐνῶ ἐξ ἄλλου οὐδέποτε ἐν τῇ Π.Διαθήκῃ λέγεται περὶ τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἔχει «σῶμα» ἢ «σάρκα» (בָּשָׂר) ⁹, ἀντιθέτως μάλιστα κατηγορηματικῶς καὶ βαρυσημάντως διακηρύσσεται ἐν αὐτῇ, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι «πνεῦμα» (רוּחַ) ¹⁰.

1. שָׁפָא יְיָ I Σαμ. 1₃₀, 17₅₅, II Σαμ. 11₁₁, 14₁₀. Πρόκειται περὶ ὄρκου (πρβλ. π.χ. I Σαμ. 28₁₀).

2. שָׁפָא יְיָ וְרוּחַ יְיָ I Σαμ. 20₃, 25₂₀, II Βασ. 2₂₁₆, 4₃₀. πρβλ. II Σαμ. 11₁₁.
 Ο Ε. KAUTZSCH, WILHELM GESENIUS' Hebräische Grammatik, Leipzig 1902²⁷, σελ. 480 = § 149α, ὑποσημ. 1 τὸ ἐν II Σαμ. 11₁₁ ὑπάρχον רוּחַ ἀναγινώσκει ὡς רוּחַ יְיָ.

3. Πρὸς τοῖς ἄλλοις, ἐν προκειμένῳ πρβλ. τὴν πανηγυρικὴν θεϊὰν διακήρυξιν ἐν Δευτ. 32₄₀ אֱמַן לְעַלְיָנָא יְיָ וְרוּחַ יְיָ (καὶ ἐρῶ· ζῶ ἐγὼ εἰς τὸν αἰῶνα). πρβλ. Ψαλμ. 102₂₅, Ἦσ. 41₄, 48₁₂ κλπ.

4. Ἱερ. 38₁₆ תָּמַן הָיָה שָׁפָא תְּתָא נְלָה־שָׁפָא רַחֵם הָיָה יְיָ.

5. Ψαλμ. 22₃₀, ἐνθα ἀνάγν. μετὰ τῶν Ο' יָן ἀντι שָׁפָא, τὴν ὁποίαν ἀνάγνωσιν δεχεται, πρὸς τοῖς ἄλλοις, καὶ ἡ Zürcher Bibel.

6. Πρβλ. κατωτέρω κεφ. ΣΤ'.

7. Πρβλ. Λευιτ. 26_{11, 30}, Κρ. 10₁₆, I Σαμ. 2₃₅, Ἰδβ 23₁₈, Ψαλμ. 11₅, Παροιμ. 6₁₀, Ἄμ. 6₈, Ἦσ. 1₄, 42₁, Ἱερ. 5_{9, 29}, 6_{8, 9}, 12₇, 14₁₉, 15₁, 32₄₁, 23₁₉ (δὲς) κλπ.

8. Πρβλ. Ἄμ. 6₈ (οἱ Ο' ἔχουν «καθ' ἑαυτοῦ»).

9. Πρβλ. τὸ συμπέρασμα τῆς σχετικῆς ἐρεῦνης τοῦ F. VIGOUROUX, Anthropismes de la Bible..., στ. 662, κατὰ τὸν ὅποιον «On ne rencontre dans l'Écriture aucun passage où un corps, *basâr*, »la chair«, soit attribuée à Dieu».

10. Πρβλ. κατωτέρω κεφ. Δ'. Προχείρωσ πρβλ. ἐνταῦθα τὸ βαρυσήμαντον χωρίον

«Οτι δὲ κατὰ τὸν θάνατον ἡ «ψυχὴ» δὲν ἀπόλλυται οὐδὲ ἀκαθίσταται φαν-
τος», ὡς θέλει καὶ αὐτὸς ὁ W.Eichrodt¹, μαρτυρεῖ ἀψευδῶς καὶ ἡ ἐμφαντικὴ
χρῆσις τοῦ ῥήματος **בּוֹשׁ**, ἔχοντος ὡς ὑποκείμενον αὐτοῦ τὴν **נַפְשׁ**, ἰδίᾳ ἐν τῷ
καὶ ἀλλαχοῦ τῆς παρουσίας πραγματείας μνημονευθέντι χωρίῳ τῆς I Βασιλειῶν².
Τὸ δ' ἄκρως διαφωτιστικὸν χωρίον τοῦτο σαφῶς ἐμφαίνει, ὅτι ἡ «ψυχὴ»
τοῦ θανόντος «παιδαγῶν» «ἐπιστρέφει» (**בּוֹשׁ**)³ εἰς τὸ «ἔγκατον αὐτοῦ»
κατόπιν τῆς πρὸς τὸν Θεὸν δεήσεως τοῦ Ἡλιοῦ. Ἐν ἄλλοις λόγοις ἡ ἀθάνα-
τος «ψυχὴ» τοῦ ἀνθρώπου εὐρίσκεται εἰς χεῖρας τοῦ Θεοῦ αὐτῆς δημιουργοῦ⁴,
ὅστις κατὰ τὴν πολλάκις ἐπαναλαμβανομένην διακέρυξιν «...θανατοῖ καὶ ζωο-
γονεῖ, κατὰγει εἰς ἄδου καὶ ἀνάγει»⁵. Σχετικὰ πρὸς τὴν πίστιν ταύτην τῆς
Π.Διαθήκης⁶ εἶναι καὶ τὰ χωρία ἐκεῖνα, ἐνθα γίνεται λόγος περὶ τῆς καθό-
δου τῆς **נַפְשׁ** («ψυχῆς») ἢ καὶ τῆς ἀνόδου καὶ δὴ καὶ τῆς διαμονῆς αὐτῆς ἐν τῷ
«ἄδη» (**לְיָהוָה**)⁷, ἐμφαινιζομένης, πρὸς τοὺς ἄλλοις, ἰδίᾳ καὶ διὰ τοῦ τοσοῦτον

¹ Ησ. 31, περὶ τὴν ἔνοιαν τοῦ ὁποῖου θέλομεν ἐν τῷ κεφ. ΣΤ' τῆς παρουσίας πραγματείας ἐνδιατρίψει.

1. Theologie des A.T., τόμ. II/III, σελ. 88 («Daher hört die nefes mit dem Tode auf zu existieren, wie der animalische Körper ohne sie zum Leichnam wird. Man kann darum geradezu sagen, dass die nefes stirbt; daneben ist die Vorstellung gangbar, dass sie beim Tode vom Menschen ausgeht, ohne dass man deshalb fragen dürfte, wohin; genug, sie verschwindet»).

2. Πρβλ. ἀνωτέρω, σελ. 414.

3. I Βασ. 17, ἐξ., πρβλ. Ἰὼβ 33, 30, Παροιμ. 25, 18, (ὡς σχῆμα ὑπερβολῆς).

4. Ἐν προκειμένῳ πρβλ. τὸ ἐξῆς διαφωτιστικὸν χωρίον I Σαμ. 25, 29β **הַיְהִי**

נַפְשׁ אֲנִי צְרוּרָה בְּצַרּוֹר הַחַיִּים אֵת יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבִי («καὶ ἔσται ἡ ψυχὴ Κυρίου μου ἐν-
δεδεμένη ἐν δεσμῷ τῆς ζωῆς παρὰ Κυρίῳ τῷ Θεῷ»). Πρβλ. Ψαλμ. 66, ἐνθα γίνεται
χρῆσις τοῦ ῥήματος **שׁוּשׁ**, ἢ πάλιν II Σαμ. 14, 4β, ἐνθα γίνεται χρῆσις τοῦ ῥήματος **נִשְׁנָה**.

5. I Σαμ. 2, πρβλ. Δευτ. 32, 39, Τωβ. 13, Σοφ. Σολ. 16, 13, πρβλ. II Βασ. 57.

6. Χαρακτηριστικὸν εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι καὶ ρωμαιοκαθολικοὶ ἐρευνῆται τοῦ κύρους
τοῦ παλαιδιαθηκολόγου F.NÖTSCHER, μν. ἔργ., ἰδίᾳ σελ. 208 ἐξ., ἀπορρίπτουν τὴν
τοσούτην ἔννοιαν. Μάλιστα δὲ ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος ἐρευνητῆς παρατηρεῖ σχετικῶς ὅτι «als
Ursache des Todes wird die Trennung von Seele und Leib im A.T. nit-
gends scharf herausgehoben. Sie kann darum auch nicht den alleinigen Aus-
gangspunkt für den Auferstehungsglauben gebildet haben. Denn weder nefes noch
ruach, die nach manchen Stellen beim Tode den Menschen verlassen, decken sich
in diesem Falle mit unserem »Seele«: nefes bedeutet hier vielmehr schlechthin
»Leben«, ruach die das Leben schaffende und es erhaltende Kraft» (μν. ἔργ.,
σελ. 208). Ταῦτα δ' ἵνα καταλήξῃ εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι «Was sonach vom Menschen
beim Tode in die Scheol hinabfährt, kann weder als basar noch als nefes noch als
ruach bestimmt» (μν. ἔργ., σελ. 209). Τὰ αὐτὰ ἰσχυρίζεται καὶ ὁ ἐπίσης ρωμαιοκα-
θολικὸς P.van IMSCHOOT, Théologie de l'Ancien Testament, τόμ. II, σελ. 46 ἐξ.

7. Πρβλ. ἰδίᾳ Ψαλμ. 16, 10, 30, 49, 86, 89, 89, 89. Πρβλ. ἐπίσης ἐν τῇ αὐτῇ ἐν-

χαρακτηριστικοῦ συνδέσμου τῆς **שָׁנָה** μετὰ τοῦ ρήματος **יָשָׁב** («παροικῶ»), τοῦ ὁποίου μάλιστα εἶναι αὕτη τὸ ὑποκείμενον ἐν τῷ ἐξῆς διαφωτιστικῷ χωρίῳ: «εἰ μὴ ὅτι Κύριος ἐβόηθησέ μοι, παρὰ βραχὺ παρώκησε τῷ ἄδῃ¹ ἢ ψυχῇ μου»².

Ἰπὸ τὸ φῶς τῶν ἤδη ἀνωτέρω ἐκτεθέντων εἶναι δυνατόν, νομίζομεν, νὰ ἀντιληφθῇ τις κάλλιον καὶ τὴν ἔννοιαν τῆς συνήθους περὶ τῶν τεθνεώτων ἀρχαιοτάτης ἐκφράσεως «προστίθειμαι πρὸς τὸν λαόν μου» κλπ.³, ἥτις, ὡς ἤδη καὶ παλαιότεροι ἔγκριτοι ἐρρευνηταὶ διέκριναν⁴, δὲν εἶναι ταυτόσημος πρὸς τὸ «θάπτομαι»⁵. Σημειωτέον μάλιστα ὅτι, ἔστιν ὅτε, τὰ σχετικὰ ἐν προκειμένῳ ρήματα **הָסַח**⁶ καὶ **הָסִיף**⁷, ἅτινα οἱ Ὁ ἀποδίδουν διὰ τοῦ «προστίθηναι», (ἢ ἀκριβῆς σημάσια τοῦ πρώτου τούτων εἶναι «συναθροίζω»), συνδέονται λίαν χαρακτηριστικῶς μετὰ τοῦ ὅρου **שָׁנָה**. Τὸ δὲ γεγονός τοῦτο καθιστᾷ ἔτι μᾶλλον σαφεστέραν τὴν ἔννοιαν τῆς χρήσεως τῶν προμνημονευθέντων ρημάτων.

Πρὸς τούτοις ἐναυθθα εἶναι ἄξιον μνείας καὶ τὸ γεγονός, ὅτι ἡ ὑπὸ τύπον ἐρωτήματος μελαγχολικῆ διαπίστωσης τοῦ ἀνθρώπου τῆς Π.Διαθήκης: «Τίς ἐστὶν ἄνθρωπος, ὃς ζήσεται καὶ οὐκ ὄψεται θάνατον, εὐσεται τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐκ χειρὸς ἄδου;»⁸ λαμβάνει τὴν ἀπάντησιν αὐτῆς ἐν τῷ ἐπίσης ψαλμικῷ χωρίῳ: «Πλὴν ὁ Θεὸς λυτρῶσεται τὴν ψυχὴν μου ἐκ χειρὸς ἄδου, ὅταν λαμβάνῃ με»⁹.

νοία τὴν χρῆσιν τοῦ **תָּהַשׁ** («διαφθορά») ὁμοῦ μετὰ τοῦ **שָׁנָה**, ὡς π.χ. ἐν Ἰωβ 33^{22, 28, 30}, Ψαλμ. 103⁴, Ἦσ. 38¹⁷ κλπ. Πρὸς τούτοις ἐν τῇ αὐτῇ ἐννοίᾳ πρβλ. μετὰ τῆς **שָׁנָה** τὴν χρῆσιν τοῦ **הָסִיף** ἐν Ψαλμ. 94¹⁷.

1. Οὕτως ἀναγινώσκουν οἱ Ὁ ἐν τῷ Μασωρ. κειμένῳ ὑπάρχον **הָסִיף** («σιγή»), ἐμφαίνον, θὰ ἠδύνατό τις νὰ ἰσχυρισθῇ, τὴν ἐν τῇ ἀναμονῇ τῆς κρίσεως σιγὴν τῶν ψυχῶν. Πρβλ. ἴσως Ψαλμ. 62² καὶ τὴν ἐκεῖ χρῆσιν τοῦ **הָסִיף** («σιγή»).

2. Ψαλμ. 94¹⁷. Πρβλ. Ψαλμ. 143⁹ κλπ.

3. Πρβλ. Γεν. 25^{8, 17}, 35²⁹, 49^{29, 38}, Ἀριθμ. 20^{24, 27}¹³, 31², Δευτ. 32⁵⁰, Κρ. 2¹⁰ κλπ.

4. Πρβλ. F. BUHL, WILHELM GESENIUS Hebräisches und aramäisches Handwörterbuch..., σελ. 56 (**הָסַח** ἐν Niph.), E. KÖNIG, Theologie des A.T., σελ. 215, R. KITTEL, Die Religion des Volkes Israel, Leipzig 1921, σελ. 81 κλπ.

5. Σημειωτέον ὅτι καὶ οἱ Ὁ οὐδέποτε ἀπέδωσαν οὕτω τὰ σχετικὰ ρήματα **הָסַח** **הָסִיף** κλπ., διὰ δὲ τοῦ «θάπτομαι» ἀποδίδουν τὰ ρήματα **כָּבַר** καὶ **הִסִּיף** («βαλσαμῶ»).

6. Κρ. 18²⁵, Ψαλμ. 26⁹ (ἐν τῷ τελευταίῳ τούτῳ χωρίῳ μάλιστα ὑποκείμενον τοῦ **שָׁנָה** εἶναι ὁ Θεός).

7. Παροιμ. 19¹⁰.

8. Ψαλμ. 89⁴⁹.

9. Ψαλμ. 49¹⁶, πρβλ. Ὦσ. 13¹⁴. Περαιτέρω πρβλ. Ψαλμ. 66⁹, 86¹³ κλπ. Πρβλ.

Ἐξ ἄλλου, ὡς πρὸς τὸ κατὰ πόσον ὑπάρχει ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ ἡ πίστις εἰς ἀνάστασιν νεκρῶν¹ καὶ δὴ εἰδικώτερον, ἐὰν αὕτη συνδυάζεται πρὸς τὴν ἀθανασίαν τῆς **שׁוֹבֵי**, ἃς ἐπιτραπῆ νὰ ἐπικαλεσθῶμεν ἐνταῦθα προχείρως δύο μόνον χωρία. Καὶ ἐὰν ἐν τῷ πρώτῳ τούτων ἡ τοιαύτη πίστις ὑπὸ σχῆμα ὑπερβολῆς ὡς ἐξῆς μόνον διαφαίνεται: «Κύριε, ἀνήγαγες² ἐξ ἄδου τὴν ψυχὴν μου, ἔσωσάς με ἀπὸ τῶν καταβαινόντων εἰς λάκκον»³, ἐν τῷ δευτέρῳ σαφῶς, νομίζομεν, ἐκφράζεται αὕτη διὰ τοῦ «Ὅτι οὐκ ἐγκαταλείψεις⁴ τὴν ψυχὴν μου εἰς ἄδην οὐδὲ δώσεις τὸν ὄσιόν⁵ σου ἰδεῖν διαφθοράν»⁶. Ἡ δ' ἐννοια τῶν χωρίων τούτων ἀρκοῦντως διαφωτίζεται οὐ μόνον ὑπὸ τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθέντων, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῆς ἀρχαίας τοῦ Ἰσραὴλ πίστεως εἰς Θεὸν κύριον τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου⁷, καὶ δὴ Θεὸν παρόντα ἐν τε τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῷ ἄδῃ⁸. Πάντα ταῦτα, βεβαίως, ὑπὸ τὸ φῶς τῆς κατωτέρω ἐξετασθησομένης⁹ διδασκαλίας τῆς Π. Διαθήκης περὶ τοῦ ἀνθρώπου, ὡς **עִלְמֵי הַבְּרִיָּה** («ἐν εἰκόνι Θεοῦ»)¹⁰ δημιουργηθέντος¹¹

ἐν προκειμένῳ καὶ CHR. BARTH, Die Errettung von Tode in den individuellen Klage- und Dankliedern des Alten Testaments, Basel 1947.

1. Πρβλ. ἐνταῦθα ἰδίᾳ Ἦσ. 26₁₀, ἐνθα, ὡς γνωστόν, γίνεται λόγος περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν καὶ δὴ καὶ τῶν σωμάτων αὐτῶν, πρβλ. Ἰεζ. 37, ἐξ. Πρὸς τούτοις πρβλ. I Βασ. 17₂₁ ἐξ. (πρβλ. II Βασ. 4₈ ἐξ).

2. Πρβλ. τὴν χαρακτηριστικὴν ἐν προκειμένῳ χρῆσιν τοῦ ῥήματος **הִלַּח** καὶ ἄνευ τοῦ **שׁוֹבֵי** ἐν I Σαμ. 2₆, 28₉ ἐξ., Ἰεζ. 37₁₂ κλπ.

3. Ψαλμ. 30₄. Πρβλ. Ἰὼβ 33_{18, 20}, Ψαλμ. 103₄, Ἦσ. 38₁₇, ἐνθα ἐχομεν σύνδεσμον τοῦ **שׁוֹבֵי** μετὰ τοῦ προμνημονευθέντος **תַּחַשׁ**.

4. Πρβλ. τὴν χαρακτηριστικὴν χρῆσιν τοῦ ῥήματος **עָוַב** (I), ὁρῶς ἀποδιδομένου ἐν προκειμένῳ ὑπὸ τῶν Ο'.

5. Οὕτως ἀποδίδουν οἱ Ο' τὸ ἐν τῷ Μασωρ. κειμένῳ ὑπάρχον **דַּרְשֵׁת**. Πρβλ. σχετικῶς Ψαλμ. 86₂, 97₁₀ καὶ δὴ Ψαλμ. 116₁₆ (ἄνευ τοῦ **שׁוֹבֵי**).

6. Ψαλμ. 16₁₀. Πρβλ. ἐν προκειμένῳ τὴν χρῆσιν τοῦ **דַּרְשֵׁת** («δικαιοσύνη») ὁμοῦ μετὰ τοῦ ὄρου **שׁוֹבֵי** ἰδίᾳ ἐν τοῖς βαρυσημάντοις χωρίοις Ἰεζ. 14_{14, 20} (πρβλ. Παροιμ. 23₁₄).

Τὰ χωρία ταῦτα, ἐν ὄψει καὶ τοῦ Ἀββ. 2₄, ἐνθα γίνεται χρῆσις τοῦ **דַּרְשֵׁת** («οἰκισμὸς»), ἄνευ ὁμως τοῦ ὄρου **שׁוֹבֵי**, ἐπιχέουσι ἱκανὸν φῶς εἰς τὴν ἐννοίαν τοῦ παρατεθέντος χωρίου (Ψαλμ. 16₁₀). Πρὸς τούτοις πρβλ. Ψαλμ. 73₂₈ ἐξ. Πρβλ. ἐνταῦθα G. von RAD, «Gerechtigkeit» und «Leben» in der Kultsprache der Psalmen (ἐν: FS A. Bertholet, σελ. 418-437), Tübingen 1950, ἰδίᾳ σελ. 428 ἐξ.

7. Πρβλ. ἀνωτέρω, σελ. 624, ὑποσημ. 5.

8. Προχείρως πρβλ. ἰδίᾳ Ψαλμ. 139₈₇, Ἀμ. 9₂, Ἰὼβ 26₆.

9. Πρβλ. κεφ. ΣΤ' τῆς παρουσίας ἐρεῦνης.

10. Γεν. 9₆, πρβλ. Γεν. 1_{26, 27, 58}, Σοφ. Σολ. 2₃₈, Σοφ. Σειρ. 17₃.

11. Ἐνταῦθα μνημονεῦομεν ἀπλῶς τοῦ ἀρχαίου σχετικῶν χωρίου I Σαμ. 28₁₈ ἐξ., ἐνθα ἡ νεκρόμαντις, προφανῶς τὴν «ψυχὴν» τοῦ Σαμουὴλ βλέπουσα, χαρακτηρίζει ταύτην ὡς

Τέλος ἀπαξ ἔτι ὑπενθυμίζομεν ἐνταῦθα τὸ γεγονός, ὅτι ἀπάσας τὰς διὰ ποικίλων τῆς Π.Διαθήκης μαρτυριῶν διαπιστωθείσας ιδιότητες ἔχει ἡ **שׁוֹרֵט**, τ.ἔ. ἡ «φυγή» ὡς ἐκ τοῦ στενωτάτου αὐτῆς συνδέσμου μετὰ τοῦ **יָיָ** («πνεύματος»), δηλ. τῆς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ὑπερατομικῆς καὶ θείας τὴν φύσιν δυνάμεως, τῆς ὁποίας ἅμα εἶναι, ὡς εἴπομεν, καὶ ὁ αἰώνιος φορεὺς¹.

(Συνεχίζεται)

יָיָ ὅπερ οἱ Ο' πρὸς ἀποφυγὴν συγχύσεως πρὸς τὸν Θεὸν ἀποδίδουν ὡς ἔχει, δηλ. εἰς πληθ. «θεοῦς». Ἡ ἔννοια ὅμως τοῦ ἀκανθώδους, ἀλλὰ καὶ πράγματι βαρυσημάντου χωρίου τούτου, δέον ὅπως ἐρευνηθῆ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀνωτέρω λεχθέντων καὶ δὴ καὶ τῶν Ψαμ. 8_o, 82_o, ὑπὸ τὸ φῶς τοῦ Γεν. 1₂₈.

1. Ἡ διευκρίνισις αὕτη εἶναι ἐνταῦθα ἀναγκαία, ἵνα μὴ ἐκ συγχύσεως καταλήξῃ τις εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ **שׁוֹרֵט** εἶναι αὐτὴ καθ' ἑαυτὴ πάντα ταῦτα, ὡς π.χ. θέλει ὁ M.

LICHTENSTEIN, μν. ἔργ., *ιδία* σελ. 62 («... die **שׁוֹרֵט** ist an sich unvergänglich, ewiglebend...»). Πρβλ. ἐπίσης ὅσα συναφῆ παρατηρεῖ καὶ ὁ D.LYS, *Nèphèsh...*, σελ. 163έξ. κλπ.